

Szerkesztőbizottság: Jókai Anna (elnök),
Báger Gusztáv, Csontos János, Fehér Béla, Horváth
Antal, Kalász Márton, Kő Pál, Nemes Attila,
Salamon Konrád, Szakály Sándor, Vasy Géza

Főszerkesztő: Oláh János

E-mail: foszerkeszto@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7035

Olvasószerkesztő, tanulóanyag: Rosonczy Ildikó

E-mail: tanulmany@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7033

Vers, könyvkiadás: Szentmártoni János

E-mail: vers@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7032

Proza: Biró Gergely

E-mail: proza@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7031

Nyitott Műhely: Ekler Andrea

E-mail: andrea.ekler@gmail.com

Európai Figyelő, Lapszemle: Falusi Márton

E-mail: europeanobserver@magyarnaplo.hu

Könyvszemle: Erős Kinga

E-mail: kritika@magyarnaplo.hu

Tördelőszerkesztő: Molnár Cseenge-Hajna

Borító: Zách Eszter

Ügyműhely: Cech Vilmosné, Nagyné Paládi Judit

Terjesztés: Zsiga Kristóf

E-mail: elofizetes@magyarnaplo.hu

A szerkesztőség címe (Írott Szó Alapítvány)

1092 Bp., Ferenc krt. 14.

Levelezési cím:

1450 Budapest, Pf. 77.

Számlázási cím: **1062 Bp., Bajza u. 18.**

Telefon/fax: **413-6672; 413-6673**

Szerkesztőségi mobil:

(70) 388-7034

Elektronikus levélcímünk:

info@magyarnaplo.hu

Elérhetőségünk a világhálón:

www.magyarnaplo.hu

Kiadja az Írott Szó Alapítvány (1092 Bp., Ferenc krt. 14.) és a Magyar Napló Kiadó Kft. (1062 Bp., Bajza utca 18.). Terjeszti a Nemzeti Hírlap-kereskedelmi Rt. és a regionális részvénytársaságok. Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletága (1080 Bp., Orczy tér 1.) Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőknél, emailen (hirlapelofizetes@posta.hu), faxon (303-3440) egy évre 7390 Ft, fél évre 3865 Ft. További információ: 06-80-444-444 Külföldi előfizetés: a szerkesztőség címén. Az előfizetési díj egy évre postaköltséggel együtt 60 USD vagy 50 EURO, mely átutalható a HVB-Bank Hungary Rt. (1065 Bp., Nagymező utca 44.) 10918001-00000421-10290001 számú számlára, vagy bankcsekkben elküldhető a szerkesztőség címére. Nyomda: Mackensen Kft. 1139 Bp., Frangepán utca 12-14.

Meg nem rendelt kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. Minden felbélyegzett, válszborítékkal ellátott levélre válaszolunk. Muta-
tópéldány kérhető, megrendelés leadható a szer-
kesztőségben.

A címlapon: Monoszló Dezső
és a Nézőpont vendége: Marosi Gyula

„kelj föl és járj, Petőfi Sándor!”

Amikor az én nemzedékem általános iskolába járt, a Rákosi-korban, március 15-e volt az a nemzeti ünnep, amelynek szentségét, magasztosságát átértéztük, akárcsak elődeink. Ekkor szinte egybeesett a családi és a hivatalos iskolai nevelés, büszkén feszíthettünk, nem kellett mást gondolnunk, mint amit a szónoklatok elharsogtak. Aztán elkövetkezett 1956 októbere, s közülünk sokan átélhették, megérthették, nem kevésbé 1848-nak és Petőfi Sándornak köszönhetően, hogy miért testvére egymásnak e két forradalom.

Tudjuk, a boldogság nem soká tartott. S hiába reménykedtünk például mi, elsős gimnazista fiúk abban, hogy Márciusban újra kezdjük! – a totális terror semmit nem engedett szorításából. Akkor ismerkedtem meg, persze nem tananyagként Reviczky Gyula nagyszerű emlékező versével:

*„Hivatlanul is megjössz minden évben,
Szép március, bilincs-oldó tavasz!
De azt a régi márciust nem érzem;
A naptár mond csak annak; nem vagy az;
A hit kidőlt, a szívnek semmi lángja;
Fásultan él a kor s eszmétlenül!”*

Tényleg 1887-ben keletkezett ez a költemény? Vagy ötven, száz, százhusz évvel később? Nem csak a kissé ódon nyelvhasználat köti egyetlen korszakhoz?

Reviczky versének, Babits Mihály hasonló szellemiségű centenáriumi versének édes testvére Utassy József fiatalkori alkotása, a *Zúg március*. A mi nemzedékünk számára megjelenésekor, 1969-ben s később is, mindmáig ez volt a legforróbb vallomás, a legteljesebb vállalás Petőfi Sándor és 1848 örökségéről. A halottak feltámasztása krisztusi cselekedet, Utassy verséből azonban olyan hatalmas erő sugárzik, hogy szinte elhisszük: a költő elődjének nem csak a szellemiségét képes megidézni, hanem körénk varázsolhatja valóságos alakját is. Mindez könnyen érthető, hiszen *A XIX. század költői* című alkotásból közismert népi-nemzeti követeléseket fogalmazza újra: a bőség meglopott kosarát mutatja fel, a jogfosztást, a szellem napvilágának és a szabadságnak a korlátozottságát kiáltja világgá. Petőfi versét szövegszerűen meg kellett tanulni az iskolában, gondolatait azonban csak a múltra lehetett értelmezni. Utassy József verse tilalmassá vált. Szavalni, énekelni nem lehetett. Magát a költőt is megbélyegezték, tehetségét vonták kétségbe, s második kötete csak 1977-ben jelenhetett meg. Nem csupán őt magát, a vele szoros eszmei közösséget alkotó Kilencek költőcsoportjának egészét elítélték eszmeiségük miatt. Az egypártrendszer nagyon nehezen viselte el a társadalomkritikát, s csak akkor adott hitelt neki, amikor már égett a ház. Keveset tanultak 1956-ból, keveset 1968-ból. Igazolhatja ezt Nagy László Petőfit idéző, ugyancsak feltámadást áhító-varázsló verse is, a *Föltámadt piros csizma* 1972 újévekor:

*„hát nem szebb az újjászületés
hó alatti kárhozatunknál?”*

Bárcsak jöhetnének igazi márciusok! Bárcsak újjászülethetnénk! Kelj föl és járj, Petőfi Sándor!

Vasy Géza

Vasy Géza: „ <i>kelj föl és járj, Petőfi Sándor!</i> ”	1
--	---

LÁTHATÁR

Oláh János: <i>A gyolcson át</i>	3
Hermann Róbert: <i>Megcsonkított memoárok (Miről írt Mészáros Lázár?)</i>	4
Kovács István: <i>A francia fogoly (Lenkefi Ferenc könyvében)</i>	15
Halmi Tamás: <i>Három közelítés</i>	17
Vasadi Péter: <i>Skizo; Szemle; Mérleg</i>	18
Miklya Zsolt: <i>Talán a csirkecsontok; Olykor mélyebbre szalad; Felesleges mondanom...</i>	20
Kiss László: <i>Forgó; Temető</i>	21
Mogyorósi László: <i>Bináris szerelem</i>	22
Szárász Miklós György: <i>Galéria a Vár fokán (A galériás fejedelem)</i>	23
Rónai-Balázs Zoltán: <i>Egy régi ház konyhája</i>	31
Tornai József: <i>Márta; Tavaszhergelő</i>	32
Monoszló Dezső: <i>Sárga ház</i>	33

NYITOTT MŰHELY

Bíró Gergely: „ <i>A holnap jön</i> ” (Beszélgetés a 85 éves Monoszló Dezsővel)	39
---	----

NÉZŐPONT

Marosi Gyula: <i>Amit megeszel</i>	54
--	----

KÖNYVSZEMLE

Urbán Péter: <i>A halál ihletése (Kontra Ferenc: Drávaszögi keresztek)</i>	58
Ughy Szabina: <i>Angelika bújocskája (Dobozi Eszter: Túl a rákbarakkon. Angelika naplójából)</i>	60
Hegedűs Imre János: <i>Sarlatánok végnapjai (Csiki László: Ajakir)</i>	62
Dobás Kata: <i>Feljegyzések a háború alatt (Kaffka Margit: Napló)</i>	64
Vincze Ferenc: <i>Irodalmak, történelmek, szemléletek a Felsőmagyarország Kiadó Vízjel sorozatában (Babus Antal: Árral szemben; Papp Endre: Szemléletünk próbája; Ekler Andrea: „A közöny az ördög karosszéke”)</i>	65
<i>Lapszemle</i>	68
<i>Szerzőink</i>	70
<i>Hírek</i>	72

Számunkat Oláh Katalinnak a budai Várfook utcáról készített felvételeivel illusztráltuk

OLÁH JÁNOS
A gyolcson át

Kodály-motívumok

*Szóból szivárgó zene voltál,
a kezdet kezdetéig hajoltál,
honnan a nemzet lelke lobban,
a létezés lüktet titokban.*

*A gyolcson át a seb kivérzett,
fájdalmunkat te már nem érzed;
mi, korcsosult, döbbszent utódok
elvesztettük a régi kódot.*

*Ti akkor még kibetűztétek,
mit üzen a szószülte ének;
mi idegen táncban vonaglunk,
playback kényszer hajlítja ajkunk.*

*Először volt a szó, te tudtad,
a fehér táltos onnan rúgta,
a zenéd zengte patazajban
dült hit parázslék hajthatatlan.*

*Mostanra minden összeomlott,
nem kell játszanunk a bolondot.
Szégyenkezve nézünk a földre,
cserépedényünk összetörve.*

*Magyarok döbbszent psalmusára
Mária sírja, hogy hiába,
ezredéve oltalmazónk lett,
de nem segíthet rajtunk többet.*

*Zenéd titoktelt lüktetése
– nem adhatjuk föl mégse, mégse –
ott sajog létünk áramában,
vérben, gennyben, megtisztulásban.*

*A vakmerő nyíl hova röpöppen?
Miért borzong az ég fölöttem?
Galamb-rebbsenés, sólyomszárnyak:
rejtjelei a zuhanásnak.*

*Kételkedve nézünk magunkba:
nem találtunk az igaz útra,
a kerek erdőn eltévedtünk,
vak büntudat köröz felettünk.*

HERMANN RÓBERT
Megcsonkított memoárok
 Miről írt Mészáros Lázár?

185-ben komoly feltűnést keltett, amikor Szörényi László egy nagy (noha csak meghúzva megjelent) tanulmányban foglalkozott a magyar klasszikusok, különösen a XX. századi magyar klasszikusok 1948 utáni életműkiadásával. Kiderítette ugyanis, hogy a korszaknak szinte egyetlen olyan magyar írója sem volt, akinek a munkáit „ad usum delphini” ne csonkították volna meg, vagy – ami még súlyosabb – ne írták volna át e kiadásokhoz annak érdekében, hogy az olvasó elé kerülő szövegek nagyjából megfeleljenek a kor ideológiai követelményeinek, illetve a hivatalos kultúrpolitika által az illető személyekről kialakított vagy kialakítani szándékozott képnek. A tanulmány csak 2000-ben jelent meg teljes terjedelmében, s vigaszunkul szolgálhat, hogy 1989 óta – leszámítva a szakmányban nyomott zugkiadásokat – ma már valóban a teljes és hiteles szövegeket vehetjük kézbe.

Tudomásunk szerint nem készült hasonló összefoglaló a történeti jellegű munkák, így emlékiratok és naplók kiadásainak hasonló visszasságairól, noha maga Szörényi is említette pl. Táncsics Mihály és Jósika Miklós emlékiratainak megcsonkítását. Az alábbiakban az 1848–1849-es tárgyú emlékiratok és naplók kiadásait vizsgáljuk ebből a szempontból.

Cenzúra, öncenzúra és gyengéd tekintetek – az 1848–1849-es naplók és emlékiratok delfinizálása

Tehát hogyan állunk ezek kiadásával? Mennyire megbízhatók és teljesek azok a kiadványok, amelyek rendelkezésünkre állnak? Nos, a tapasztalat ezen a téren is elszomorító. Az események óta elmúlt százhatvan évben bizony tucatjával jelentek meg olyan kiadványok, amelyek sem teljesnek, sem pontosnak nem voltak mondhatók.

Az első „delfinizálásokra” mentségül szolgálhat a 1849 augusztusa utáni magyarországi katonai önkényuralom s ennek természetes velejárója, a cenzúra. Az egyik első áldozat nem kisebb személyiség volt, mint a forradalom vezetője, Kossuth Lajos. Kossuth az 1849. szeptember 12-én a bulgáriai Vidinből *Az Angol- és Frankhonbani magyar követ- s diplomáciai ügynökségeknek* szóló levelében fejtette ki véleményét a szabadságharc végnapjairól, a vereség okairól, s szintén itt

vetett számot a magyar ügy további diplomáciai lehetőségeivel. A nyílt levél rövidesen megjelent németül, angolul, franciául és olaszul, s 1850-ben a szabadságharc utáni történeti publicisztika egyik legmozgékonyabb alakja, Szilágyi Sándor adta ki magyar fordításban – természetesen erősen meghúzva; azaz kihagyta belőle mindazt, amit Kossuth a magyar küzdelem lehetőségeiről, Ausztria gyengeségéről és orosz függőségéről írt.

Szintén a cenzúráról való félelem vehette rá Egressy Gábort arra, hogy törökországi naplóját jelentősen megcsonkítva és átírva adja közre 1851-ben. Noha a munka csak részben tekinthető naplónak, ugyanis az 1849. július–augusztusi részeknél gyanítható, hogy a szerző utólag kötötte naphoz feljegyzéseit, részletességeivel ez a diárium egyike a törökországi magyar emigráció történetére vonatkozó legfontosabb forrásoknak. A kihagyások és átfogalmazások viszonylag könnyen követhetők, itt csupán egy példát hoznánk. Az 1849. július 25-i, berecki feljegyzésben, a kiadott részben a következőket olvashatjuk: „Bem csatáiról beszélve, – minők [Petőfi] Sándor szerint a világtörténetben még elő nem fordultak, – elragadtatásában Bemet minden idők legnagyobb emberévé emelte. Efölött támadt köztünk a legelső komoly vita; minthogy én szintűgy el vagyok fogulva Shakespeare iránt, mint ő az öreg iránt.” Ezt a kéziratot naplóban még a következő, kihagyott passzus követi: „Én egyfelől a hőst, másfelől a teremtő szellemet úgy fogva fel, mint az emberiség nyavalyájának gyógyító mestereit, de kiknek eljárása egészen ellenkező, s feltéve, de meg nem engedve, hogy e kettőnek annyira különböző cselekvés módja egymással hasonlatba jöhet; akkor én őket ily párvalba tevém: a költői szellem májusi nap, mely tenyészt; a hős júliusi nap, mely éget. A költő éltető szellő; a hős fojtó siroccó. Amaz tavaszi lanyha eső; emez nyári jégzápor.” Mindez annyiból örömmel töltheti el a kutatót, hogy az eredeti szöveg helyreállítható, s egykor talán kiadható; kevésbé örömteli, hogy Egressy naplóját legutóbb nem a kézirat, hanem az 1851. évi kiadás alapján jelentették meg, reprintben, s nyomtatás közben sikerült elveszíteni az 1. oldalt; azaz a delfinizált szöveg tovább delfinizálódott.

Tanulmányunk szűkebb tárgya, Mészáros Lázár emlékirata szintén ilyen átigazított, átdolgozott, átírt és megcsonkított kiadásban jelent meg 1866–1867 fordulóján. Ennek részleteiről azonban alább fogunk beszámolni.

Nem túl sok jót mondhatunk el egy másik, németül 1850-ben, magyar fordításban csak a kiegyezés után megjelent munka magyar kiadásáról sem. Czetz János vezérőrnagy, aki 1849 május–júniusában Bem távollétében az erdélyi hadsereg főparancsnoka volt, az elsők

között adta ki emlékiratát. A munkának jó visszhangja volt, s Czetz 1851-ben az 1849 májusáig terjedő részt szinte szó szerint bedolgozta a Klapka György neve alatt kiadott kétkötetes munkába, amelynek az erdélyi hadjáratra vonatkozó fejezetét Czetz írta. A Hamburgban megjelent eredetét 1868-ban fordításban tette közzé Komáromi Iván; azonban a fordítás tele van leiterjakabokkal, s a fordító fenekestől felforgatta a kötet eredeti rendjét. Ám emellett bizonyos részeket egyszerűen kihagyott; így például azt, ahol Czetz idézi Bem 1849 telén Görgeiről tett nyilatkozatát: „Fiatal barátom, Görgei nem tábornok, mert aki Schwechattól Selmecig fut anélkül, hogy egyszer is megállna, nem érdemli meg a tábornok nevet. S figyeljen még ide, Görgei rossz ember.” Bem sajnos igazat mondott – írja Czetz.

Voltak aztán az önmagukat delfinálók. Ilyen volt Czetz szerzőtársa, Klapka György. Klapka először az 1849. április–október közötti emlékeit tartalmazó kötetrel (*Memoiren von April bis Oktober 1849*) lépett a német és angol közönség elé, majd a könyv sikerére tekintettel, Czetzcel közösen írták és jelentették meg a már említett kötetet. Klapka e munkákban német fordításban több, a birtokában lévő iratot is közzétett.

1886-ban egy újabb, magyarul és németül megjelent kötetrel folytatta emlékiratai kiadását. Ez a kötet részben az 1850–1851-es kötetek anyagára épült; így az 1851-es *Nationalkrieg*ből emelte át több csata leírását. A szabadságharc történetéből részletesebben az 1849. május–októberi, tehát a *Memoiren* által tárgyalt időszakokkal foglalkozott, itt teljes bekezdéseket emelt át fordításban a *Memoiren* szövegéből; ugyanakkor ki is hagyott belőlük, pl. az 1849. júliusi 4-i komáromi haditanács ismertetésénél egy Thaly Zsigmond alezredes felszólalását tartalmazó részt. Ezekre az eltérésekre a kortársak közül Görgey István, majd az 1930-as években a Klapka emlékiratainak kritikai vizsgálatát elvégző Lengyel Tamás felhívta a figyelmet.

Az igazi meglepetés azonban akkor érte a kutatókat, így az *Emlékeimből*t az első megjelenés után száz évvel publikáló Katona Tamást, amikor kiderült, hogy Klapka nem csupán a törzsszöveghez, hanem az általa közölt dokumentumokhoz is hozzányúlt, s egész bekezdéseket hagyott ki vagy írt át bennük. Egyes esetekben feltételezhető, hogy a kihagyás oka egyszerű figyelmetlenség, esetleg a nyomda gondatlan munkája lehetett. Mással aligha magyarázható, hogy Kossuth 1849. június 7-i leveléből több bekezdést is kihagyott az 1886-os kötetben, holott az 1850-es *Memoiren*ben a teljes szöveget lekötölte német fordításban.

Klapkával némileg előreszaladtunk, hiszen időben megelőzi az ő kötetét nagy ellenlábásának, a szabad-

ságharc legkártékonyabb hadvezérének, Henryk Dembińskinek az emlékirat-kiadása. Dembiński még a törökországi emigrációban kezdte el írni emlékiratait, francia nyelven. Az elkészült munkát Dembiński valamikor letisztáztatta, s még a tisztázati példányon is javított. Jelenleg tehát két kézirat áll a kutatás rendelkezésére, ám egyesített kiadásukra jelenleg kevés a remény, ugyanis Dembiński kézírása gyakorlatilag olvashatatlan: a francia nyelvterületen szocializálódott Borus József sem tudott vele mit kezdeni. A kutatót csak részben kárpótolja az, hogy Dembiński iratai között fennmaradt az az 1849 márciusában írott hosszú igazoló irat, amelyben első balszerencsés fővezérségének történetét igyekezett kedvező beállításban tálalni a magyar politikai vezetés, elsősorban Kossuth előtt.

Az emlékiratoknak azonban 1873-ban előbb a német, majd egy évvel később a magyar kiadása is megjelent. A munka egyes állításait Dembiński másik ellenlábasa, Görgei Artúr részesítette szakmai kritikában. Magát a szöveget azonban mind ő, mind az egyes állításokat vitató többi kortárs, mind pedig a későbbi szakirodalom egy évszázadon át hitelesnek fogadta el. Az Alfons F. Danzer által sajtó alá rendezett kiadás tehát afféle kártékony számítógépes vírusként végigfertőzte a korszakról szóló nagy összefoglalókat, így Gelich Rikárd, Breit József munkáit, illetve a kisebb résztaulmányokat is.

Holott, mint azt az 1970-es években Borus József az eredeti kézirat és a kiadott szöveg összevetése alapján megállapította, a kiadás inkább tekinthető Danzer, mint Dembiński munkájának. Danzer gátlástalanul hagyott ki egész bekezdéseket, írt bele a szövegbe, s az érdekesség kedvéért a Dembiński irathagyatékában található, de az emlékiratok szövegében nem szereplő – időnként rosszul elolvasott és megcsonkított – dokumentumokkal tüzdelt tele a kötetet.

Az 1880-as évek egyik szenzációja volt Kemény Zsigmond 1849-es „emlékiratának” kivonatos közlése. A publikáció a kor nevezetes publicistájának, Beksics Gusztávnak a nevéhez fűződik. Beksics a kéziratot „közéletünk egy kiváló férfianak” szívességéből kapta meg, aki nem jogosította fel az emlékirat teljes terjedelmében való közlésére. „De adom belőle mindazt, ami Keménnyel kapcsolatban van, vagy pedig forradalmunk eseményeinek hátterére vet élénk világitást” – írta az emlékirat bevezetőjében. A szöveg közlése után pedig így folytatta: „Kihagytam belőle az országgyűlési tárgyalások legnagyobb részét, valamint több oly részletet, melynek közlésére nem nyertem felhatalmazást. Kemény és pártjának, a békepártnak, Kossuth ellenében kifejtett harcára és Kemény állásának megjelölésére

szorítottam a közlött részletek megválogatásában. Ezek így is bevégzett egészlet képeznek, és számos új, eddig ismeretlen adatot tartalmaznak.” Szerencsére a Beksics által használt eredeti kézirat fennmaradt, s bekerült a Magyar Országos Levéltárba, noha egyes részei erősen rongáltak, néhány, Beksics korában még meglévő ív pedig időközben eltűnt. Az első néhány ív valamikor, még mielőtt Beksics kiadta őket, vizet kaphatott, mert egyes szövegrészek olvashatatlanná váltak. Megállapítható, hogy Beksics elsősorban ezeket hagyta ki, de miután a sérülések nem igazodtak a szöveg belső tagolásához, a húzásnak áldozatul estek olvasható szövegrészek is. Másodszorban kimaradtak az országgyűlés nyilvános üléseinek a Közlönyben közzétett jegyzőkönyveken alapuló kivonatos ismertetései is.

Beksics közléséből azonban kimaradt néhány más szövegrész is; így az, amelyben Kemény Vida Károlynak, a Budapesti Híradó konzervatív szerkesztőjének tanúságára hivatkozik; vagy ahol leírja, miért követte a parlamentet Debrecenbe. Ezekből a szövegrészekből is kiderül, hogy Kemény munkája nem emlékirat, hanem a cs. kir. haditörvényszék előtti igazolását szolgáló védőirat. Állításait tehát ennek fényében kell értékelnünk. Ugyanakkor megállapítható, hogy Beksics közlése az eredeti kéziratnak kb. kétharmadát tartalmazza; információs értéke viszont – ha egyáltalán lehet így fogalmazni – az eredetiének körülbelül kilencven százaléka. Megjegyzendő, hogy a delfinizált szöveget később tovább delfinizálták. Miután Kemény védőirata az országgyűlés több zárt üléséről is tartalmaz tudósítást, a népképviselési országgyűlés jegyzőkönyveit és fontosabb iratait tartalmazó kötetnek a zárt ülésekről szóló tudósításokat tartalmazó részébe ezeket is felvették. Ám pl. az 1849. január 12-i zárt ülésről szóló részt összesen húsz sornyi, jelzetlen kihagyással adták közre.

Részben Beksics közlésére reflektálva adta közre saját emlékiratait Madarász József, az 1848–49-es országgyűlési baloldal jeles tagja. Madarász Kemény védőirata, Kovács Lajos röpirata és Kazinczy Gábor ekkortájt megjelent 1849-es védőirata, illetve a korabeli sajtó alapján kombinált emlékirataiban ugyan napló-szerű tördelésben írja le az eseményeket, azonban néhány szűrőpróba-szerű vizsgálatból is kiderül, hogy Madarásznak nem voltak ilyen feljegyzései; egy 1849. január végi képviselőházi zárt ülést pl. teljes egy hónappal eldatált. Az emlékirat érdemei közé tartozik, hogy közli Madarász László néhány, saját 1848–49-es ténykedésére vonatkozó emigrációs magánlevelének szövegét – sajnos azonban, a korszak sajátos forrásközlési szokásának megfelelően, a levelek szövegéből csak a

címzett és az aláíró személye hihető; a szövegek többségét teljesen átírta. Így járt el pl. Madarász László egy 1878. decemberi levelével, amelyben az az országgyűlés 1848–1849 fordulóján Debrecenbe történt átköltözésének körülményeiről számolt be.

Az 1880-as évek egyik legfontosabb vállalkozása volt Széchenyi István gróf életműkiadásának megindítása. Noha a megjelent kötetek mindegyikével kapcsolatban szakmai kifogások tömkelege hozható fel, a „citromdíjat” alighanem a Széchenyi-naplók kiadása vihette el. Tudjuk, hogy az 1848. március közepéig terjedő naplók Széchenyi halála után titkárához, Tasner Antalhoz kerültek, aki Széchenyi felhatalmazása alapján végignézte a szöveget, s kihúzta, pontosabban olvashatatlanná tette benne mindazon részeket, amelyeket túlzottan magánjellegűnek ítélt. A naplók Lónyay Menyhért jóvoltából kerültek a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárába, s kézenfekvő volt, hogy az életműkiadásban ezek is megjelenjenek. A kiadás munkáját a sorozatban már több más kötetet is szerkesztő Zichy Antal vállalta magára. A vastkos kötet azonban a teljes naplóanyag talán ha egyhatodát tartalmazta gyatra magyar fordításban Zichy átvezető kommentárjaival, amelyek azonban nem válnak el Széchenyi szövegétől. Zichy – egy képzavarral élve – még két bőrt lehúzott Széchenyi naplóiról: a naplókiadást megelőzően, kedvcsinálóként közzétett egy vegyes műfajú kötetkét, majd néhány év múlva a naplókból foglalt útirajzokat publikálta önálló kötetben. Az eredeti és annak korántsem égi mása közötti különbségre csak az 1920-as években derült napfény, amikor Viszota Gyula megkezdte az eredeti naplók szakszerű közzétételét.

Nem járt jobban a nagy ellenfél, Kossuth sem. Ő maga 1880-ban adta ki emigrációs iratainak első kötetét, majd az elkövetkező két évben újabb két kötetet. A kiadás ezután egy időre leállt, s csak Kossuth halála után, 1894–1895-ben jelent meg két újabb kötet, amelyeket Kossuth híve, Helfy Ignác rendezett sajtó alá. A hatodik kötettől Kossuth fia, Kossuth Ferenc vette át a szerkesztés munkáját, s ő tette közzé a 6–13. köteteket, amelyek közül a 11. kötet Kossuth 1841–1848 közötti beszédeit, a 12–13. kötet 1841–1849 közötti beszédeit tartalmazza.

A Kossuth Lajos által összeállított kötetekről az azok forrásértékét egyébként méltányoló Arany László is megállapította, hogy „azokban az adatok elrendezése, az események csoportosítása, az egymáshoz tartozó részek elhelyezése, szóval, irodalmi nyelven mondva: a kompozíció egyáltalán igen hiányos. Az események egymásutánját Kossuth gyakran félbeszakítja, összetartozó adatokat széjjel szór, olykor egyes leveleket több darabra oszt, s egyes darabjait más-más kötetbe teszi.”

A kötetek végiglapozása csak megerősíti ezt, annál is inkább, mert Kossuth egyes leveleket kivonatban közöl, vagy magában a szövegben is kihagyásokat eszközöl.

Míndez Kossuth részéről félig-meddig érthető is, hiszen ő úgy szerette volna láttatni a történeteket, ahogy azokat az *Irataim* lapjain ábrázolta. Fia, Kossuth Ferenc azonban olyan szintű lelkiismeretlenséggel nyúlt apja irathagyatékához, amely már-már párját ritkítja. Erre először a hírlapi cikkek kiadásánál hívta fel a figyelmet a kortársi kritika, majd Szekfű Gyula az öreg Kossuthról írott tanulmányában szedte le a keresztvizet Kossuth Ferenc eljárásáról: „A következő [VIII–X. – Hermann Róbert] kötetekben atyja leveleit adta ki, nagyon szigorú válogatással, sem Ferenc Józsefre és az uralkodóházra, sem a Függetlenségi Pártra kellemetlen adatot nem engedett át. (...) Emellett a kiadásban sok a hiba és elnézés, ami Helfy idejében nem történt volna meg; rosszul datált levelek, egészen más évek alá helyezve, mint kellene, ismételt kiadott levelek,

ellenőrizhetetlen kihagyások.” Nemrég Tóth-Barbalics Veronika bizonyította a 1867–1874 közötti leveleket tartalmazó VIII. kötet elemzésével, hogy az „nemcsak hogy nélkülözi a tudományos kiadás ismérveit, hanem esetenként még az is megkérdőjelezhető, hogy egyáltalán Kossuth Lajos szavait, illetve gondolatait tartalmazza-e.” Ugyanígy járt el Kossuth Ferenc a *Negyvenkilencz* című lap cikkeinek újrakiadásánál: kihagyások, a bekezdések felcserélése jellemezték szövegközlését, ahogy ezt Farkas Katalin kimutatta.

Nem járt jobban Jászay Pál, a neves történétíró, Batthyány Lajos miniszterelnök titkára 1849. évi naplójának kiadása sem. Ezt Hentaller Lajos, a századforduló jeles függetlenségi publicistája jelentette meg egy gyűjteményes kötetben. Hentaller tucatnyi kihagyást eszközölt a naplóban, kipontozott bizonyos neveket, de hogy mit és miért hagyott ki, nem tudjuk, ugyanis az eredeti kézirat lappang.

Azt gondolhatnánk, hogy 1918 után szakmaibbá vált az emlékiratok kiadása, hiszen a kortársak lassan mind elmentek, s azok a személyes szempontok, amelyek lehetetlenné tették a teljes szövegek csonkítatlan közlését, megszűntek. Míndez azonban csak a látszat, hiszen a lelkiismeretlenség és az emberi hülyeség nem

korfüggő. Ennek ékes példája a feldunai hadsereg tábori lelkésze, Mednyánszky Cézár báró emlékiratainak magyar kiadása. Mednyánszky memoárja (vallomásai) 1858-ban jelent meg angol nyelven Londonban. Kései kiadása miatt a hazai szakirodalom gyakorlatilag nem vett róla tudomást, míg csak a szabadságharc diplomácia-történetével foglalkozó Óvári-Avary Károly fel nem fedezte és ki nem adta. A kiadás azonban talán csak Zichy Antal Széchenyi-naplókiadásával állítható párhuzamba, már ami a minőséget illeti. Óvári-Avary ugyanis nem lefordította, hanem gyakorlatilag átdolgozta a kéziratot. Ahogy ő maga írta: „Nem az angol sza-

vakat egymás után, hanem elsősorban az angol szavak sora által kifejezett gondolatokat, eseményeket és adatokat igyekeztem hűen visszaadni magyar nyelven. Néhány helyen – a más kézírata sajtó alá rendezőjének elősmert jogával – a londoni szöveg terjedős részeit összevontam, széthányt helyeit rendbe szedtem és főleg ismétléseit elhagytam. (...) Hogy a mai olvasóközönség a hézagoknak tetsző részeket is kellőképpen megértse, a magyar fordítást kiegészítésekkel láttam el. (...) A londoni kiadó által adott könyvcímet és fejezetbeosztást nem találtam helyesnek. A munkát tartalmának megfelelőbb címmel, bő tartalomjegyzékkel, bevezetéssel és epilógussal is elláttam. Szövegét – könnyebb áttekinthetőség végett – harmincegy fejezetre osztottam, s az egyes fejezetek – tartalmuknak megfelelő – címét is én adtam.” Azaz, miután Óvári-Avarynak nem tetszett az igazi Mednyánszky, konstruált magának egy másikat. Az olvasó legfeljebb azon cso-

dálkozik, hogy Óvári-Avary „a más kézírata sajtó alá rendezőjének” milyen „elősmert jogáról” beszél egy olyan esetben, amikor néhány bekezdéssel korábban maga írta le, hogy a mű eredeti kézírata elkallódott.

A meglehetősen lelkiismeretlen eljárást komoly kritikában részesítette a Mednyánszky életéről utóbb regényt író Sárközi György a Nyugat hasábjain. A kötet 1848–49-es részeit néhány éve Zakar Péter adta ki saját fordításában, visszatérve az eredeti szöveghez, s elhagyva Óvári-Avary beszúráseit és tudátlékos jegyzeteit.

Mednyánszkyénál nem járt jobban a nagyváradi vész-törvényszék bírójának, Földy Jánosnak az emlékirata sem. A kézirattal valamikor 1927 körül kereste fel Balassa Imre író Földy özvegye, azzal, hogy nézze meg, „hátha talál bennük érdekeset, érdekeset.” Balassa átvette a kéziratot, de nem törődött vele, s néhány hét múlva visszaadta az özvegynek. Földyné azonban egy év múlva ismét felkereste azzal, hogy miután nem tudja, meddig él, és sajnálná, ha az örökösök kidobnák a kéziratot, Balassa vegye át azt megőrzésre. Balassa ezt megtette, majd elzárta az íróasztalába, s megfeledezett róla. Vagy tizenkét év múlva ismét a kezébe került, s akkor már végigolvasta. Miután sikerült kinyomoznia, ki a szerző (ami némileg érthetetlen, hiszen az özvegy annak idején nyilván bemutatkozott neki), úgy döntött, hogy közli az özvegygel: ki fogja adni a szöveget. Földyné azonban időközben elhunyt.

Balassa tehát munkához látott: „A töredékeket összeillesztettem, a hézagokat korabeli följegyzések, hiteles kútfők alapján kitöltöttem, az adatokat egyeztettem. Bármilyen vonzóan is írta meg naplóját Földy János, az eredeti részeket sok helyen át kellett alakítani, több fölösleges részletet elhagyni, hiányzó mozzanatokat a naplóba beleírni. Igyekeztem azonban tiszteletben tartani Földy János akaratát. Munkaközben minduntalan éreztem, hogy az ő keze jár az enyém előtt a papiroson, és az ő szeme parancsol nekem. Gondolkozását, felfogását, véleményeit hibátlanul és hiánytalanul visszatükrözi ez a könyv. Ő beszél, nem pedig én! Egyes részeket teljesen az ő stílusában, előadásmódjában adtam át az olvasónak. Még nyelvi sajátságait és a korszerű beszéd ízét is igyekeztem megőrizni.”

Nos, Balassa átdolgozása gyakorlatilag a „megszüntetve megőrzés” tipikus példája. Az általa kiadott kötetben egyetlen mondat, egyetlen dátum sem egyezik Földyéivel; a kéziratot többszörösére duzzasztotta fel más börtönemlékiratok, főleg Barsi Neumann József bicskei plébános visszaemlékezésének felhasználásával. Balassa becsületére legyen mondva, hogy az eredeti kéziratot átadta a Magyar Tudományos

Akadémia Könyvtárának, s az ma is megtalálható a Kézirattárban. Az eredetiből Tóth Gyula tett közzé néhány részletet 1978-ban.

Nem sok jót mondhatunk el az autodidakta történész, a szorgalmát a színvonallal párosítani nem képes Ács Tivadar működéséről sem. Ács Tivadar valósággal ontotta a Kossuth-emigrációról szóló cikkeket, tanulmányokat, könyveket és szövegközléseket, de miután adatait szinte soha nem jegyzetelte, az általa feltárt anyag nagyobbrészt holt tőkének tekinthető. Szövegkiadási gyakorlatát híven jelzi a Károlyi-grófok ügyvédjének, a korszak tucatnyi jeles írójával és költőjével baráti kapcsolatot ápoló Bártfay László 1849–1851-es naplójának sajtó alá rendezése. A kiadott szövegben alig van mondat, ami egyezne az eredetivel, s pl. a Buda bevételéről szóló naplójegyzetből kihagyta a következő mondatot: „A budai nádori lakban közhír szerint három órai rablás engedtetett a győztes honvédeknek, magam láttam, hogy egy vadász (tyroli) képet s könyvet árulgatott az ott történt fosztogatásból, mások mást láttak.” Ugyanígy kimaradt május 23-án a következő bejegyzés: „A gr. Sándor ház is, úgy a gr. Telekieké (s benne b. Vayék) kiraboltatott, általában, a honvédek zsákmányoltak (bár ne engedtetett volna nekik, a magyar becsület és erkölcsiség miatt).”

Rabolni kétségkívül nem szép dolog, még ostrom után sem, de az olvasót megrabolni a teljes közléstől, szintén kárhuzatos cselekedet. Annál is inkább, mert a budai várbeli rablásokról szinte valamennyi korabeli emlékirat beszámol; Ács tehát, rosszul értelmezett nemzeti érzéstől vezetett, úgy csonkította meg a szöveget, hogy annak semmi értelme nem volt. Még szerencse, hogy azóta a napló teljes szövege is hozzáférhetővé vált egy kis példányszámú kiadványban.

Azt gondolhatnánk, hogy 1945 után, megszűnővén a „gyengéd tekintetek”, beköszöntött a Kánaán a szövegkiadások terén. Nos, korántsem, s ennek egyik első áldozata az új rendszer képviselőinek egyik történeti példaképe, Tánics Mihály lett. Tánics *Életpályám* címmel ismert emlékiratának kötetei 1873–1885 között láttak napvilágot a Tánics Mihály művei sorozatban. A szabadságharc centenáriuma Cziror János sajtó alá rendezésében egy kötetben adták ki őket; Cziror azonban két, az emlékirat szövegéhez szervesen nem kapcsolódó rész elhagyásán kívül rövidítéseket eszközölt a szövegen. Ezek tényét igen, helyét azonban nem jelezte a kiadásban. Ugyanez a kiadás látott napvilágot közel harminc évvel később; s ezt, mint „legjobb kiadást” használta a Tánics műveit tartalmazó válogatás is.

A Szépirodalmi Kiadónál az 1950-es évek végén beinduló *Magyar Századok* című sorozat Tanárky

Gyulának, Kossuth titkárának emigrációs naplóból válogató kötetében furcsa kihagyásra akadhatunk: az 1858. augusztus 11-i bejegyzésből – ahol Tanárky ismerteti, mit mesélt Pulszky Bécsből érkezett anyósa Széchenyiről – kimaradt az a passzus, ahol Kossuth ismerteti néhány, Széchenyivel kapcsolatos emlékét; így pl. azt, ahogy egy 1848. augusztus 29-i minisztertanácson a Belgiumból frissen beszerzett lőfegyverek egyikét Széchenyi felé tartotta. Tanárky feljegyzéseiből nyilvánvaló, hogy Kossuth továbbra sem bocsátott meg Széchenyinek, s egyenesen azzal gyanúsította, hogy a Batthyány-kormány minisztertanácsi üléséről titkos jelentéseket küldött az Udvarnak. S Kossuth némi elégedettséggel tapasztalta, hogy Széchenyi állítólag kijelentette: „Hej, ha én Kossuthal együtt mentem volna, szabad volna most Magyarország!” A dolog annál is érthetlenebb, mert a puska-jelenet több más, kiadott forrásból is ismert, az inkriminált naplójegyzetet pedig közel két évtizeddel korábban kiadta Bártfai Szabó László.

Sajnálatos módon ez a gyakorlat később sem ért véget. Ennek szomorú példája Perczel Miklós honvédezedes törökországi és amerikai naplójegyzeteinek kiadása. Ennek sajtó alá rendezési elveiről a következőket olvashatjuk: „Perczel Miklós kétkötetes, mintegy harminc íves naplójának első kötetét veszi kezébe az olvasó, ezt sem teljes terjedelmében. A kiadó nem tudott nagyobb teret biztosítani, másrészt a szűkebb szakmán túl a történelem iránt érdeklődő nagyközönségre és a középiskolás diákokra is számít, ezért is célszerű volt a szöveget helyenként rövidíteni. Olyan személyes, családi vonatkozású részeket, visszatérő, önmagukat ismétlő fejtegetéseket hagytunk el, melyeknek forrásértéke nincs, vagy csak nagyon közvetett; kimaradtak továbbá azok az indulatos, igazságtalan támadások, inszinuáló megjegyzések, amelyek mindenekelőtt írójukra, az egyébként rokonszenves arculatú menekült honvédtisztre vetnének árnyékot, és a nem történész olvasó számára aránytalanul sok »helyreigazító« magyarázatot igényelnének.”

Nos, a kihagyások egy része a Kossuth és egyes tábornokok elleni kirohanásokat tartalmazza – igaz, az osztó igazság keze ezúttal némileg részrehajló volt, mert a Görgeire vonatkozó dehonesztáló megjegyzések mind megmaradtak. Kimaradt kb. kétflekknyi szöveg a temesvári csata leírásából, ugyanis Perczel Miklós itt részint Kossuth és Vécsey Temesvár ostromával kapcsolatos intézkedéseit bírálja, részint pedig arról ír, hogy Perczel Mór szemrehányást tett Bemnek a csata vállalásáért, ugyanakkor Bem felszólítására sem volt hajlandó átvenni a hadsereg parancsnokságát.

Kimaradtak azok a szövegrészek, amelyekben fraktural írott német szövegek voltak – végig sem merjük gondolni, miért.

Nyilván a nagyközönség éretlensége miatti aggodalom vezette a szerkesztőket Vasvári Pál *A lázongó oláhok* című írásnak újraközlésénél. Ennek a hírlapi cikknek ugyanis 1985–1989. között három közlése is volt, de egy bizonyos szomszéd nép érzékenységét kímélendő, egyetlenegyszer sem jelent meg a teljes szöveg, s a három közlésből sem lehet összerakni azt. Még a legteljesebb közlésből is kimaradt néhány passzus. Így szerepel a következő mondat: „Az arisztokrácia úgy bánt az oláhokkal, mint India papjai a páriákkal. Megveté, lenézte őket, s igavonó barmokul használta fel.” Aztán kimaradtak a következők: „Csoda-e, ha e letiport, e porig alázott fajból minden nemesebb érzelem kihalt? csoda-e, ha a sanyargatott kebelből minden nemesebb indulat kiveszett; csak egy maradt meg: a bosszúállás véres indulata. (Czinemintye az oláh jelszava).” Szerepel a következő: „S ily szűkkeblűség után csoda-e, hogy oly könnyű volt az oláh fajt felbujtogatni a magyar ellen, kik Erdélyben az arisztokráciát képezték.” De a folytatás ismét hiányzik: „És most is dühöng még e faj vad állati böszültséggel. A magyar közöttünk (sic!) folyvást idegen, mintha ellenséges földön állanánk. Gyűlölete a magyar iránt kiirthatatlan, s ezt csak százados összeolvadás enyhítheti. Ahol tömegben nem meri megtámadni a magyart, ott egyeseket jelöl ki bosszúja áldozatául. – Egyeseknek egyik faluból a másikba átmenni nem biztos. – Útközben orgyilkos csúszik ki a bokrok közül és elejt(i) őket. – Elvonult e faj tömegenként tűzhelyeitől a vad sziklák közé. S ott él eltévedt hitében megridegülve, gyűlöletre és szánakozásra méltón.” Szerepel a következő: „És azért én oly modorban vélem célszerűnek ellenök működni, hogy egyik kezünket barátságosan nyújtsuk a megtérőknek, de másikban a bosszúállás kegyetlen kardja villogjon. Kapacitálni igyekszünk őket beszéddel és proklamációkkal. De aki meg nem tér, s azontúl is lázong: arra kimondjuk: »e faj kiirtatott!« – S egyes helységekre nézve a francia forradalmat követjük, hol az mondatott: »Lyon felkelt a szabadság ellen: Lyon nincs többé.«” A folytatás megint hiányzik: „De e vérmunka sok időbe fog még kerülni, mig sikerül a sziklavár ostromolhatlan falai közé befészkelni rablócsordákat szétűzni.” Maga az indoklás is tanulságos: „A kihagyott részeket az adott körülmények közt érthető indulat diktálta. (...) Szándékosan nem adjuk közre a teljes szöveget, amelynek természetesen a kritikai kiadásban, illetve az összes művekben szerepelnie kell.”

Mik lehettek a delfinizálás motívumai, illetve, milyen fajtái figyelhetjük meg ennek az eljárásnak?

1. A cenzúrával párosult szerzői vagy kiadói öncenzúra. Erre Kossuth vidini levele, Egressy naplója, illetve Mészáros emlékirata mutatnak jó példát.
2. Az öngazolással párosult öngazítás. Ez megfigyelhető Klapka, Kossuth vagy Madarász József iratközléseinél.
3. A szerkesztői-kiadói önbizalommal párosult lelkiismeretlenség, amely a szöveg át- vagy újraírásához vezetett. Erre jó példát nyújtanak Mészáros, Henryk Dembiński, Földy János emlékiratainak kiadásai.
4. A „gyengéd tekintetek”.
  - a) A még élő kortársakkal szembeni túlzott vagy rosszul értelmezett tapintat. Ez jellemzi Széchenyi naplóinak Zichy Antal-féle kiadását vagy Kossuth Ferenc iratközléseit.
  - b) A múlt kiemelkedő személyiségei iránti hamisan értelmezett tapintat. Ez jellemzi Bártfay László naplójának Ács Tivadar által sajtó alá rendezett kiadását, illetve Tanárky Gyula és a Perczel Miklós naplóinak kiadását.
5. A kézirat tulajdonosának instrukciói. Ez figyelhető meg Kemény Zsigmond védőiratának Beksics-féle kiadásánál.
6. Egyéb aktuálpolitikai szempontok. Ezt figyelhetjük meg Vasvári idézett cikkének közlésénél.
7. A fordító rosszul értelmezett szabadsága. Ezt figyelhetjük meg Czetz János, Henryk Dembiński, Mednyánszky Cézár emlékiratainak közlésénél.
8. Olvasati problémák. Nyilván ez lehetett az egyik oka annak, hogy Henryk Dembiński emlékiratának Danzer-féle kiadása miért olyan lett, amilyen; s ugyanezt mondhatjuk el Perczel Miklós emigrációs naplójáról is.
9. A szakértelem hiánya, amit nevezhetünk dilettantizmusnak is. Ez többé-kevésbé a fenti kategóriákba sorolt „bünösök” valamennyiéről elmondható.

Mint látjuk, a nagy mennyiségű kiadott emlékirat és napló között jócskán találkozunk ilyen-olyan okok miatt megcsonkított kiadásokkal. Ez különösen azokban az esetekben sajnálatos, ahol a sajtó alá rendező vagy kiadó által használt kézirat is eltűnt vagy lap pang. S azt is láthatjuk, hogy nem csupán a kéziratok rossz kiadásával találkozunk, hanem korábban teljesen publikált szövegek megcsonkításával, vagy fordítás címén történő teljes összekutyulásával. Ebből is kitéjük, hogy az emberi fantázia és fantáziátlanság egyaránt végtelen; s a szövegkiadásoknál mindketőnek tág tere nyílik.

Mészáros Lázár emlékiratainak keletkezéstörténete és forrásai

A delfinizálás egyik legjellemzőbb példája Mészáros Lázár altábornagy, az első magyar hadügyminiszter emlékiratainak kiadása. Mészáros az emlékiratot Kütahyában kezdte el írni. Naplója szerint 1850. április 12-én érkeztek oda. Az *Olvasmányok jegyzéke 1850., Törökönban* című részben így ír: „Midőn Kiutahiába értem az első hó szinte betegséggel telt el. Azután miniszterialis életrajzom mellett, mi gyéren haladót, és mit legkedvetlenebb tárgya mellett mégis végezni akarrék, más könyvekre is került sor.” Ezt azonban nem kell egészen szó szerint venni, hiszen 1850. április 17–21. közötti feljegyzésében amiatt sajnálkozott, hogy „sebes kijöttünk honunkból könyveket hozni elmulasztotta velünk. Az igaz, hogy írunk, amint ezt [ti a naplót], úgy a múltat is leírjuk...” Hogy milyen ütemben haladt, azt csupán egyetlen megjegyzéséből tudjuk: az 1849. január 4-i kassai ütközet leírása után jegyzi meg, hogy e sorokat 1850 júliusában írja. Ez azt jelenti, hogy nagyjából ekkor járt a teljes szöveg kétötödénél. Miután a szövegben az 1849. júliusi események ismertetésénél Klapka első emlékirata alapján idéz bizonyos okmányokat, ez pedig 1851. január elején jutott el Kütahyába, a vonatkozó részek nyilván ezt követően keletkeztek.

Mészáros azonban nem fejezte be Kütahyában a kéziratot, hanem később is dolgozott rajta. Visszaemlékezéseinek utolsó kiegészítéseit, javításait 1852 januárjától az angliai Jersey szigetén végezte el. Az emlékiratok részét képező, de külön kötetben megjelent utólagos bölcselkedéseiben utal Klapka és Görgei emlékirataira. Görgei emlékiratai 1852 áprilisában jelentek meg, s Mészáros 1852 májusában írta Szemere Bertalannak és feleségének: „Én azon részeket, ahol ellenem beszél, el fogom olvasni, mert még sokat nem tudok magamról, a többit el hagyom magamnak beszélhetni, és kopasz fejemet nem fogom igen törni rajta.” Az emlékiratokban található utalás azonban már elolvasottként utal a munkára, azaz, e részek nyilvánvalóan e levél után íródtak.

Unokahúgának, Szutsics Amáliának írott, 1852. szeptember 7-i levelében így számolt be egy napjáról: „Kilenc órakor már egészen kész „memoire-jaimból” mosogatom ki a foltokat, mely emlékiratoknak halálom után arról kellend szólaniok: hogy én semmi egyéb nem voltam mint csupán becsületes ember. Ez 12 óráig tart.” 1853 februárjában Szemere Bertalannak írt levelében már kész munkaként számolt be művéről. A befejezés azonban csak az 1848–49-es fejezetekre vonatkozott, hiszen még később is hozzáfűzött a szöveghez egy *Toldalék egész 1858-ig* című részt.

A 284 ívnyi (azaz 1136 oldalnyi) kézirat első 140 íve Katona Miklós honvédezredes kézírásában maradt ránk. A többi 144 ív Mészáros kézírása. Az első 140 íven is sok a törlés, javítás, beleírás; ezek mind Mészáros kezétől származnak. Noha időközben egy újabb önéletrajzi munka írásába is belekezdett, még 1858-ban is folytatta a kéziratot, mint ezt az utolsó, *Toldalék egész 1858-ig* című fejezet is bizonyítja.

Miután Mészáros viszonylag röviddel az események után írta meg a maga emlékiratát, joggal vetődik fel a kérdés, használt-e hozzájuk valamifajta emlékeztetőt? 1850-re már viszonylag komoly irodalma volt az 1848–1849-es eseményeknek; elég, ha Kossuth vidini levelére, Klapka és Csetz emlékirataira, Pulszkyné munkájára, Szilágyi Sándor köteteire, az első osztrák összefoglalókra vagy a másodkézből dolgozó német, angol, francia szerzők műveire gondolunk.

Mészáros emlékiratában, illetve emigrációs naplójában többször is utal elveszett naplóinak sorsára. Ebből tudjuk, hogy 1848 márciusáig vezetett naplói (14 kötet) Milánó 1848. márciusi kiűritésekor maradtak hátra, s nyilván veszttek el, miniszterként vezetett naplója pedig 1848 decemberében Pesten maradt, s a budai várát 1849. május 21-én visszafoglaló s a házak egy részét, így Mészáros korábbi lakását is kifosztó honvédek dúlásának esett áldozatul.

Az emlékiratok írásakor komoly segítséget jelenthettek azok a személyes beszámolók, amelyeket a többi emigránstól hallhatott. Az elbeszélők közül kétségkívül a legfontosabb Henryk Dembiński altábornagy lehetett, akivel Mészáros együtt menekült ki a temesvári csata után, s akivel szinte sülve-főve együtt volt. Dembiński 1849. február–márciusi fővezérségének, illetve 1849. április–júniusi északi hadsereg-parancsnoki tevékenységének adatait Mészáros nyilván tőle magától vette. A már említett Katona Miklós – akiről Mészáros emlékiratában is meleg szavakkal emlékezik meg – az 1848 őszi erdélyi és partiumi eseményekről, illetve Dembiński észak-magyarországi ténykedéséről nyújthatott fontos adatokat. Valószínűsíthető, hogy Mészáros a Perczel-testvérektől, főleg a monomániás bátyjánál, Mórnál társaságibb Miklóstól is kaphatott adatokat. Perczel Miklós egyik naplóbejegyzése kimondottan szoros, baráti viszonyra mutat, s az emlékiratban a schwechati csata előzményeiről beszámoló rész láthatólag Perczel Miklós adatain alapul. Valószínűleg az 1849. tavaszi délvidéki és péterváradai események leírásában is Perczel Miklós, illetve a Mészárossal gyakran összejáró Batthyány Kázmér adataira támaszkodhatott. Ez utóbbitól nyilván hallhatott a Szemere-kormány belső viszonyairól és külpolitikájáról is. Az 1848 őszi

erdélyi eseményekről kütahyai „kosztos társa”, Berzenczey László volt székelyföldi kormánybiztos is adhatott információkat. Miután a Kütahyába internáltak között jó néhány, korábban az erdélyi hadseregben szolgáló katona akadt, tőlük is kaphatott adatokat. Kossuthot láthatólag kerülte, vele tehát nemigen értekezhetett a történetekről.

Emigrációs naplójának végén összefoglalja kütahyai olvasmányait, de ezek között a magyar szabadságharcra vonatkozó munkát csupán egyet találunk, Pulszkyné angol kötetét. A naplóban magában többször utal hírlapi olvasmányaira, amelyekből szintén szerezhette a szabadságharc történetére vonatkozó adatokat.

Ami a nyomtatott forrásokat illeti, az emlékiratok első, 1848-as részében Mészáros szinte alig hivatkozik ilyenekre. Először az 1848. decemberi és 1849. januári hadiesemények visszatekintő ismertetésénél (azaz nem maguknak az eseményeknek a leírásánál) említ egy francia fordításban megjelent osztrák összefoglalót. Majd az 1849. március végi események leírásánál hivatkozik egy csehországi német lap egyik cikkére, amely valószínűleg egy Damjanich-jellemrajz lehetett. Az 1849. májusi események ismertetésénél hivatkozik Perczel egy, 1849. május 15-én a hadügyminisztériumhoz intézett levelére. Ezt először Mészáros Károly közölte, majd az ő közléséből vette át Szilágyi Sándor. A továbbiakban szintén többször idéz olyan levelekből, amelyeket Szilágyi valamelyik, 1850-ben megjelent munkája közölt; az 1849. júliusi események leírásánál pedig a Klapka emlékirataiban közölt iratokból idéz.

Milyen az emlékirat forrásértéke? Mészáros munkája kétségkívül egyike a legfontosabb 1848–1849-es tárgyú emlékiratoknak. Mint általában az ilyen tárgyú munkákban, ebben is keveredik a történetírás és a visszaemlékezés. E szempontból valahol középen áll Klapka első emlékiratának, Görgei kétkötetes munkájának személyesebb hangvételi, illetve Csetz, Pulszkyné, Irányi Dániel vagy Horváth Mihály műveinek összegző igényű megközelítésmódja között.

Mészárosét azonban valamennyitől megkülönbözteti, hogy az első hadügyminiszter 1848 májusától 1849 augusztusáig egyik kulcsszereplője volt az eseményeknek, azaz jóval több eseményről voltak első kézből származó információi, mint a többi emlékiratírónak. S ha a másodkézből kapott adatai nem is mindig megbízhatók, sok bennük a szóbeszéd, a félinformáció, mindannak leírása, aminek személyesen volt tanúja, általában kiállja a történeti kritika próbáját.

A kézirat – Mészáros naplóihoz hasonlóan – egy alkalommal majdnem megsemmisült. Amerikai emigrá-

ciója során Mészáros egy ideg gazdálkodóként kereste kényerét a New Jersey állambeli Scotch Plains-ben. 1854. március 1-jén azonban, fényes nappal, leégett a háza, ahol Katona Miklóssal és Dancs Lajos honvéd századossal laktak együtt. Mészáros maga is a házban volt, amikor a tűz kitört, így Katona és Dancs legfőbb dolga az volt, hogy az öregurat kimentsék, illetve az ő holmijait, közte könyvtárát és iratait kidobálják az ablakon; így is odavesztek Mészáros kütahyai emlékei, magyar pénzei, otthonról hozott bútorai.

Az emlékiratot Mészáros – más holmijaival együtt – 1858-ban Genfben küldte, s maga is oda szándékozott utazni, amikor az angliai Eywoodban megbetegedett és 1858. október 25-én meghalt. Hagyatékát a volt 1848–49-es kormánybiztos, Puky Miklós őrizte meg, s ő bocsátotta a történetíró Horváth Mihály rendelkezésére, amikor az az 1860-as évek elején a *Magyarország függetlenségi harcának története 1848 és 1849-ben* című munkáját írta, amely 1865-ben Genfben látott napvilágot. Horváth több helyen idézett is a kéziratból. Valószínűleg szintén Pukytól kapta azt meg Vetter Antal altábornagy, aki egy időben a honvédsereg fővezére, majd 1849 nyarán a délvidéki hadsereg főparancsnoka volt, mert ő is használta azt emlékirata írásakor.

Horváth munkája 1865 nyarán bejutott az országba. Szokoly Viktor szépíró és publicista ebből értesült az emlékiratok létéről. Szokoly már hosszabb idő óta foglalkozott azzal a gondolattal, hogy kiadja Mészáros külföldi leveleit; kézenfekvőnek tűnt tehát a gondolat, hogy az emlékiratokkal együtt jelentesse meg ezeket. Egyenesen Pukyhoz fordult, s arra kérte, hogy a kéziratot közlésre engedje át neki. Miután az országgyűlés újabb összehívásából arra lehetett következtetni, hogy előbb-utóbb valamifajta megegyezés jön létre a birodalom vezetése és a magyar politikai elit között, a kézirat megjelentetése valóban nem tűnt lehetetlennek. Puky végül hosszas levelezés után 1865 végén juttatta el a kéziratot, valamint Mészáros valamennyi más fennmaradt iratát Szokolynak.

A kiadás – avagy hogyan delfinizáljunk?

Miután Szokoly Puky Miklótól megkapta Mészáros emlékiratát, lemásoltatta a kéziratot, „s e másolaton végzé irányi javításait s a szövegben előforduló ismétlések vagy más tekintetek által igényelt kihagyásait, mely kihagyások egyébiránt mindenütt kipontozásokkal jelölvék meg, valamint némely összevont helyek a többitől eltérő betűkkel való nyomtatással.” A tervezett egy kötetből végül három lett, amelyek összesen hat füzet-

ben láttak napvilágot. Először a *Mészáros Lázár külföldi levelei és életirata* című kötet füzete jelent meg, benne Mészáros emigrációs leveleinek, illetve önéletrajzának kivonatos közlésével. Ezt követték az emlékiratok (eredeti címén: *Történeti töredékek egy miniszteriális életből*), majd Szokoly Mészárosról írott életrajza. Terjedelmi okokból azonban a kötött példányokban az életrajz az első füzetrel került egy kötetbe. Az első három füzet 1866 decemberében hagyta el a nyomdát, a negyedik füzet január 20. körül, az utolsó kettőről Szokoly azt írta Szilágyi Sándornak, hogy remélhetőleg a hónap végéig azok is megjelennek.

Mészáros emlékiratainak közlése azonban nem volt teljes. A közlő elhagyta a 2. kötet utolsó három fejezetét. Ezek közül a XI., *Igaz is, nem is okoskodások. Esméletek s n[em] eszméletek. Remények, jellemrajzolatok sat.* című fejezetet 1871-ben önálló kötetben *Esmék és jellemrajzok az 1848/9. forradalom eseményei- és szereplőiről* címmel jelentette meg. A XII., *Az osztrák dinasztiának s kormányának* című fejezetet (334–341. folio) és a később írt *Toldalék egész 1858-ig* című fejezetet (341–347. folio) azonban sem ekkor, sem később nem adta közre.

Szokoly becsületére legyen mondvá, hogy nem ült rá a kéziraatra, hanem azt 1867. február 16-án kelt levelében felajánlotta az Akadémia könyvtárának; többek között azzal az indokkal, hogy a kézirat bővebb az általa publikált szövegnél, s „hogy ez iratok hazánk történetének legfontosabb szakából, magas polcon szerepelt egyénétől nyújtanak följegyzéseket”. Az Akadémia 1867. június 3-i ülésén elfogadta az ajándékot, amelyért Arany János titkár 1867. június 21-én kelt levelében mondott köszönetet Szokolynak. A kézirat két kötete ma is itt található. Szomorú tény ugyanakkor, hogy a azóta eltelt száznegyven évben tudomásunk szerint összesen három kutató, Urbán Aladár, Ács Tibor és jómagam használtuk az eredeti kéziratot; a többiek megelégedtek Szokoly változatával.

Szokoly kétségkívül nehéz helyzetben volt az emlékirat kiadásánál, hiszen a sajtó alá rendezés és a kiadás még a magyarországi neoabszolutisztikus kormányzás utolsó periódusára esett, s ahogy egy, 1867. február 16-án Arany Jánoshoz, az Akadémia titkárához intézett levelében írta, „én azokat nem teljesen bocsátám közre, a fegyverletétel és Komárom átadása utáni dolgokat elhagyván, részben az ismétlések, részben nem szorosan a tárgyhoz tartozáságuk s részben amiatt, mert a véres visszatorlás eseményeinek elősorolása, könyvem közrebocsátása idejekor, az osztrák cenzúra eljárása folytán a Mészárosra vonatkozó egész gyűjtemény megjelenését kockáztatta volna”.

Egy kérdés azonban mindenképpen nyitva marad: miért sietett annyira Szokoly a publikálással? Az ugyanis elég valószínűnek tűnt, hogy az 1865-ben összeült országgyűlés ezúttal nem fog olyan fiaszkóval véget érni, mint az 1861. évi; azaz hogy előbb utóbb csak bekövetkezik a nemzet és az uralkodó kiegyezése. Ám elképzelhető, hogy Szokolyt éppen az 1861-es tapasztalatok nógatták sietségre. Az akkori félalkotmányos periódusban ugyan megjelenhetett néhány 1848–49-es tárgyú kötet, köztük Szokolynak a *Honvédelet* című munkája; de például Gaál Miklós honvédtábornok magyarra fordított, kiadásra előkészített emlékiratának nyomdai példányát a cs. kir. hatóságok lefoglalták. Erről Szokoly Abonyi Lajostól is tudhatott; az eredeti kézirat ugyanis Abonyi birtokában volt, s ő is fordította le azt magyarra.

Szokoly tehát bevallottan és a kiadott szövegben is jelezve, megcsonkítva, megrövidítve adta ki a szöveget. Ez az adott helyzetben akár még érthető is lett volna. Szokolyból azonban kibújt a stilszta is, és soronként, mondatonként átírta Mészáros szövegét. *Az a szöveg tehát, amelyet az emlékiratok nyomtatott kiadásában olvashatunk, nem Mészárosé, hanem Szokolyé.* Azok az „írályi javítások”, amelyekre Szokoly bevezetőjében utalt, a kézirat teljes átírását jelentették. Mindez különösen annak fényében érdekes, hogy az emlékiratok bevezetésében azt írja, miszerint az azokban „nagy számmal eléforduló egyének és osztályok jellemzéseit – habár itt-ott erősebb vonásokkal is lennének azok eszközölve, – megváltoztatni, vagy a kifejezésekben szelídíteni annál kevésbé tekinthetjük magunkat feljogosítottoknak, mert emlékiratunk nagy súlyt fektet ezen jellemzéseire, melyek egyébiránt úgyis csak egy ember nézetét tolmácsolnák, ha nem lennének hüvek, mit nem igen hihetünk írójuk hazaszerte közmondásossá vált becsületessége és igazságszeretete mellett.” Csak utóbb, az Aranyhoz intézett, már idézett levélben vallotta be, hogy „az én kiadásomban az Emlékiratoknak nem csak irányán tevék tetemes s nézetem szerint szükséges változtatást, de mert a szövegből magából egyes kifejezéseket, sokszor egész hosszabb pontokat is ki kellett hagynom, hol azután az emlékiró helyett én, mint közlő veszem át az elbeszélés fonalát.”

Miben álltak ezek a változtatások? A kéziratot áttekintve négy típust figyelhetünk meg.

1. Jelzett kihagyások. Szokoly – főleg az első kötetben „—”-tal hívta fel a figyelmet az általa eszközölt kihagyásokra. Ezek között van egy-két szavas, félmondatos, egy-két mondatos, de több oldalas kihagyás is. A kihagyások meglehetősen tendenciózusak: az uralkodó-

házra, az uralkodóra, az osztrák kormányra, a cs. kir. hadseregre tett valamennyi kétértelmű, bíráló vagy éppen gúnyos megjegyzés áldozatul esett Szokoly buzgóságának. Az első kötetben a kihagyások mennyisége kb. két nyomdai ívnek felel meg.

2. Jelzetlen kihagyások. Szokoly ezzel az eszközzel főleg a második kötet esetében élt meglehetősen gyakorisággal. A már említett, nem közölt fejezeteken kívül további, mintegy másfél ívnyi szöveg esett áldozatul a kihagyásoknak.

3. Összevonások. Szokoly Mészáros azon közjogi fejtegetéseit, amelyeket a magyar–osztrák viszonyról, az október 3-i manifesztumról, I. Ferenc József trónra lépéséről, az olmtüzi alkotmányról és a függetlenség kimondásáról írt, a szöveget zanzásítva, saját szavaival, a politikailag kényes megjegyzéseket kihagyva adta vissza.

4. Átírások. Szokoly több helyen olyan módon fogalmazta át a szöveget, hogy az elveszítette eredeti értelmét. Erre csupán két példát hozunk fel: az emlékiratok szövegében Mészáros ismerteti Melczer Andor hadügyi államtitkár 1848. augusztusi drávai kiküldetését, majd leírja, hogy Melczer szeptemberben lemondott az államtitkárságról, s Bécsbe ment. Igen ám, de a kiadott szövegbe Melczer neve helyett valahogy Teleki Ádámé került, sőt, azon a ponton, ahol Mészáros arról ír, hogy „ő [Melczer] a magyar eljárást és Jellačić elleni fegyveres erő kiállítását rosszalta”, az „ő”-t Szokoly Telekire cserélte le.

Ugyanez érvényes arra, amit a bán üldözéséről ír. Az eredeti kéziratban ez áll: „Ezen mellékes, s talán haszontalan észrevétel után visszajövök a sebesen Bécs felé rúgató Jellasicsot fontolva elérni akaró magyar sereghez. Ez legjobb akarata mellett sem volt képes hamarabb haladni, mert mint tudvák, összeszedett népei rendetlenek, rendes menethez nem szokottak, órákat sükségeltek, míg összejöttek, órákat, még megindultak, órákat, még elérkeztek, órákat, még elhelyeztetek, s így Jellasics jól számoló és jól fontolt előlátásának köszönhetette, hogy útközbe meg nem támadtatott, s talán meg nem veretett. Be szép lett volna a kérkedni szerető költő generált fenyegető seregével kissé megleckézni, ha nem is legyőzni, vagy ellenkezőleg, ha a költő tábornok csínyét követhetett volna a magyar seregen, akkor az ágyúörgésről méltán beszélhetett volna, és mégis idejében Bécs alá érkezhett.”

Szokoly ezt így fogalmazta át: „Jellasics Bécs felé legjobb akarata mellett sem volt képes gyorsabban haladni, mert mint tudva van, összeszedett népe rendetlen levén, rendes menethez nem szokott, s órákat sükségelt arra, míg összejöhetett, órákat, míg megindult, órákat, míg elérkezett, órákat, míg elhelyezke-

dett, – s így Jellasics jól kiszámolt s megfontolt előrelátásának köszönhető, hogy meg nem támadtatott, s tán meg nem veretett.” A második mondat természetesen kimaradt a közlésből.

Voltak persze finomabb átigazítások is. E tekintetben jellemző, ami a Mészáros–Petőfi afférról írottakkal történt. Az eredeti kéziratban ez áll: „Debrecenben történt Petőfivel, az eredeti nagy költőink egyikével a hadügynek baja, kit ő nyakravaló nélküli megjelenésért, az egyenruhái szabályzat ellenére, ennen verseivel figyelmeztette, és mivel az à la Hamlet divatnevezés nem tetszett, goromba hírlap útján kifejezéssel nyilvánítván megvetését, honvéd ruhájának és tisztének többé nem akar esmértetni. E goromba levél sajtó útján nyilvánított, mire Petőfi beesvén szerepébe, elmény s jó szatírát írt a hadügy ellen, mire a miniszter jót kacagott, a becstelenített honvédtisztek pedig jónak találtak. Ez, ez szép volt, s ami szebb volt, Bem propter hoc őrnagynak nevezé. Ez, mint kuriózum álljon itten, hanem menjünk inkább a legnagyobb tényre át.” A Petőfi-rajongó Szokoly a stilizáláson kívül mindössze annyit tett, hogy az „eredeti nagy költőink egyiké”-ből „eredeti nagy költőnk”-et csinált.

A kihagyásoknak és átírásoknak azonban van még egy következménye. Miután az emlékirat kiadott szövegében Mészáros keményen bírálja Kossuthot, Görgeit, az országgyűlést, sajtót, a radikálisokat, az olvasónak néha az az érzése, hogy egy anekdotikus stílusú Kemény Zsigmond-féle *Forradalom utánt* olvas; s egy idő után nem érti, mit keresett Mészáros a magyar ügy mellett. A kihagyásokat is elolvasva azonban nyomban kiderül, hogy Mészáros politikai nézetei korántsem voltak dinasztikusnak vagy konzervatívnak mondhatók. Az osztrák hadsereg szellemére, a birodalmi politika kisszerűségére, intrikusságára és aljasságára vonatkozó, az uralkodóház tagjaira tett megjegyzései mind-mind azt bizonyítják, hogy Mészáros nem véletlenül maradt meg végig a függetlenségi harc táborában. Voltak és lehettek fenntartásai a kossuthi politika stílusával és célszerűségével szemben; ám emlékirata soraiból mindenütt kitűnik a magyar küzdelem jogosságába vetett hite.

Végül találtunk egy olyan kihagyást, amely nem Szokoly, hanem Mészáros (vagy a véletlen) műve. Tudjuk, hogy Mészáros szűk marokkal mérte az elismerést, lett légyen szó akár személyekről, akár csoportokról. A kézirat I. kötetének 91–92. folióján találunk egy szép leírást a honvédség két legvitézesebbnek mondott alakulatáról, a 3. és 9. honvédzászlóaljról. Mészáros a szöveg mellé három helyen is odaírta: „Ez is kimarad. Máshova besorolni [91/v.] – Ez kimarad. Máshova

sorolatik [92/r.] – Kimarad. Máshova iratik. [92/v.]” Ám a máshová sorolás elmaradt, s végül Szokoly sem tudta hova beilleszteni a szöveget. Tanulmányunk zárásaként ezt a szöveget közöljük:

„Ha mindjárt hibát követek is el az időszámlálás ellen, mert az itt előhozandó tettek többnyire később követettek el, de hogy részleteket könnyen elfelejtő emlékezetem el ne hallgattassa vélem, dicső oszlopot akarok emelni az első tíz honvédzászlóalj közötti 3-dik és 9-diknek. – Ennek elseje nagyobb részét Szeged városából és Csongrád megyéből; a másodika Kassa és a szomszéd tót megyék tájékairól fiatal, úgyszólván gyerkőce tanulók- és hivatalnokok fia-, mívész- és mesterlegényekből lévén összeállítva, amelyhöz Debrecen városa szinte több protestáns tanulóit és más fiataljait adván, alakultak. – A 3-dikat Damianics fékezte és oktatta, ezt lehet mintazászlóaljnak nevezni, mivel vitézséget engedelmességgel párosított. A 9-dik magamagát nevelte, vitézzé lön, de harcon kívül féktelen. – A 3-dik, mint először tízbe [!] jöve, bátorságának jelét abba mutatta, hogy az első közepettek szétpattant úrgolyó, bár 10-et magával elsöpre, rettentlenül, mozdulatlanul megtartá helyökbe, tovább pedig, amint harci eljárásban korosodtak, mind jó, hű, bátor, vitész katonák maradtak. – A 9-dik zászlóaljt a sors Banátba vezette, s ott, mint fiatal katonák, első tetteket avval kezdék, hogy nagyobb számú ellenségtől elfoglalt sáncokat ostrommal bevették, és több ideig Versec és Fehértemplom közt, sokszorozott ellenség közt a két várost a hazának megtartották. – Az idők eseményei a 3-dik és 9-dik zászlóaljat később egyesítette, és ezen két zászlóalj maga a mindenfelől felkelő rácokat vitézsége által úgy tudá fékezni, hogy azon tájék a hazának megtartott. Ha dicső tetteiket előszámlálni tudnám, úgy számtalan, és mindég nyertes ostromok, ütközetek lajstromát tartoznék felmutatni. Elég legyen, ha azt mondom, hogy ahol a két veressapkás zászlóalj mutatta magát, ott a győzelem biztos volt, és midőn a későbbi szerencsétlen beütése által Windisch-Grätznek Bácsot, Banatot fel kelle adni, hogy a magyar hon máshol mentessék meg, otthagván dicső tetteikkel telt harci tereket, nagyobb honi sereghez csatlakozván, még egy zászlóaljt, a 19-dik serezed 3-át találván, nem volt oly merész s bátor tett, nem volt sánc, nem volt ágyüteg, mely vitézségöknek ellenállhatott volna; úgynnyira, hogy már a veressipka láttára is ingadozni kezdte az ellenség, és később a veressipkát dicsőség jeleül csak a harctéren kitüntetett zászlóalji katonáknak volt szabad hordozni. – Éljen a haza emlékezetében, és a késő világ hirdesse érdemeiket! Ezen két zászlóaljak vitézségét később több más honvédzászlóaljak követték, melyekről meg nem emlékezhethetnem csak sajnálnom kell.”

KOVÁCS ISTVÁN
A francia fogoly
 Lenkefi Ferenc könyvében

A császár parancsára című, Hajnóczyról és Martinovicstról szóló filmnek, amelyet jó fél évszázada iskolai mozivetítésen láttam, egyetlen képsora vésődött az emlékezetembe. A Pesten átkísért francia hadifoglyok rázendítenek a Marseillaise-re, s a megtorlás során egyiküket szuronydöfés éri. Sebét egy magyar honleány köti be, akinek szerepét Ruttkay Éva játszotta.

Ennek a jelentenek az emléke is arra sarkallt, hogy a *Kakas a kasban. Francia hadifoglyok Magyarországon az első koalíciós háború idején 1793–1797* című „levéltári kiadványt”, Lenkefi Ferenc munkáját a megjelenése után nyolc évvel elolvassam. Ezzel már jelezni is kívántam, hogy véletlenül jutottam e könyvhöz. Mondják, minden könyvnek megvan a maga név szerinti olvasója, csak el kell találni hozzá. Már pedig a kiegyensúlyozatlan, piaci elvű terjesztés miatt rangosabb kis vagy közepes kiadók figyelmet érdemlő könyvei se kerülnek szét az országban, s még kevésbé a múzeumi, társasági évkönyvek, levéltári, közművelődési kiadványok, hagyományos megyei, városi szemlék.

A levéltáros történész Lenkefi Ferenc monográfiája az olvasót már-már elsodró adatáradatán túl több szempontból is rendkívül tanulságos. A hadifoglyok sorsának, mindennapi életének figyelemmel kísérése a beszállítástól, az elhelyezésem át a fogolycserék keretén belül, esetleg betegség következtében vagy becsületszóra történő hazabocsátásukig tartós bepillantást enged a Habsburg Birodalom katonai és polgári hivatalszervezeteinek működésébe. A hadifoglyoknak már a csaták, ostromok színhelyétől az ezer-ezerötszáz kilométernél is távolabb fekvő hátsó táborokba való eljutása is rendkívül sokrétű szervezési feladat megoldását igényelte.

Nem véletlen, hogy az első bürokratikus szervezetek egyike, amelyet a szerző bemutat, a Schill százados által irányított hajóhivatal. A foglyok szállítása ugyanis elsősorban hajón történt. Ez azt jelentette, hogy Linztől az elosztóközpontnak számító Pozsonyon és Pest-Budán át Eszékre, Péterváradra, Temesvárra is vízi úton jutottak el a hadifoglyok. (Az utóbbi városba akkor, ha a Bega csatornában magas volt a vízállás.)

A szervezési, adminisztrációs feladatok megsokasodása összefüggött a hadisíkekkel. Az osztrák cs.kir. hadsereg az első koalíciós háború idején 1793 második felében a németalföldi Condé, Valenciennes, Le Quesnoy és Fort Louis bevételével, de nyílt harctéri sikerei révén is több tízezer francia hadifoglyot ejtett.

Ferenc császár utasítására e hadifoglyok jelentős részét a háborús hátsó táborok számító német államoktól, tartományoktól távol, elsősorban Magyarországon, a Bánságban és Szlavóniában kellett elhelyezni. A kezdet-kezdetén Erdély is szóba került, de erődjeibe és városaiba viszonylag kevés foglyot küldtek, s őket is csak a későbbiek során. A foglyokat a fentebb jelzett városokon kívül még Nagyváradon, Munkácson, Kassán, a szlavóniai Csákován és Gradiskán, s a jelzett időszak második felében többek között Lipótváron és Nagyszombatban helyezték le.

A foglyok elhelyezésének megszervezésében Wallis altábornagy, az Udvari Haditanács elnöke, Barco lovasági tábornok, a Magyarországi Főhadparancsnokság helyettesítő vezetője, s az elosztásban oroszánrészt vállaló pozsonyi dandárnok, a szépnevű Szerelem altábornagy, valamint Coburg budapesti főhadparancsnok játszottak meghatározó szerepet. Barco volt az, aki már 1793 júliusában jelentést kért a bánsági és szlavóniai főhadparancsnokságtól, valamint az egyes várparancsnokoktól a foglyok fogadókészségének szintjéről.

Ez persze lehetőséget adott arra is, hogy az egyes várparancsnokok az évek óta elhúzódó szükséges helyreállítási munkák elvégzésére, meggyorsítására pénzt kérjenek. A hadikasszát ugyanis már az 1780-as évek végén zajló török háború kiürítette, s a Francia Köztársaság ellen vívott koalíciós háború még kongóbbá tette. Arad például 1793 augusztusában ezer forintot kért ahhoz, hogy ötszátötven közlegényt és ötvenkét tisztet el tudjon helyezni a felújításra szoruló kazamatákban, de október végén már azt jelentette, hogy az elvégzett legszükségesebb munkák összköltsége ezerkétszázöt forint öt krajcár. A hadifoglyok elhelyezésének kényszere az 1849 őszi hírhedtté vált Újépület, a Neugebäude e célra történő átalakítását is szükségessé tette. Ez esetben az jelentett könnyebbséget, hogy a Neugebäude éppen az általunk tárgyalt időszakban épült. Pesten egy több száz fő befogadására alkalmas tábori kórházat is berendeztek. Az Újépülethez hasonlóan fontosnak bizonyult a kiscelli kaszárnya is.

A laktanyák, erődök felújítási, átalakítási költségeihez hozzászámítandók még a berendezési tárgyakkal, főzőedényekkel kapcsolatos kiadások is, továbbá betegségek idején a gyógyszerek, lerongyolódás esetén a ruhák árai. Igaz, mindezekért a tisztéknek saját zsebükből kellett fizetniük, de illetményüket a területileg illetékes főhadparancsnokság hadipénztára folyósította, tehát az ilyen jellegű kiadások is a birodalom költségvetését terheltek. A közlegények – és a tisztis feleségek és gyermekek – mindennemű ellátása az állam feladata volt, mivel a nekik folyósított napi három-négy krajcár zsold-

ból ételre, ruhára, gyógyszerre nem futotta. A foglyok ellátásával kapcsolatban irányadó elv a viszonyosság volt.

1793-ban, a francia forradalom legválságosabb évében az osztrák uralkodó fogságba esett katonáinak ellátása színvonalában elmaradt a francia foglyokétól. Ráadásul, míg az utóbbiak illetményüket konvencionális pénzben kapták, a koalíciós hadifoglyok többnyire értéktelen asszignatákban. Persze a franciákkal való bánásmód is sok kívánnivalót hagyott maga után. Ferenc császár azon személyes utasításának, hogy egy szobába ne helyezzenek el három-négy tisztnél többet, nem lehetett eleget tenni a hadifoglyok egyre növekvő száma miatt. Nagy volt a foglyok körében az elhalálozás. Az első időszakban a szállítások során haltak meg sokan. Különösen annak a Dunán szállított 1502 fős fogolytranszportnak a sorsa váltott ki nagy visszhangot, amely 1793. december 5-én érkezett Pozsonyba, s 1794. január 10-én Eszéken nyert elhelyezést. E bő hónap során 976-an haltak meg a zord időjárás, a mostoha elszállásolási körülmények és a rossz ellátás miatt. Ez a tény még a Főhadparancsnokságot is annyira megdöbbentette, hogy a Helytartótanáctól és az őrkíséretet biztosító 32. gyalogezred 3. zászlóaljától igazoló jelentést kért. A vizsgálat kiterjedt Esztergom és Pest vármegyék felelősségének megállapítására, mivel az ő hatóságaiknak kellett volna a foglyok ellátásáról gondoskodni.

A francia hadifoglyoknak összességében húsz-huszonöt százaléka halt meg Magyarországon. Ez arányában jóval kevesebb, mint ahányan a második világháborús hadifoglyok és a „malenkij robotra” elhurcoltak közül a Szovjetunióban odavesztek.

A hadifoglyok és a polgári lakosság szigorú elkülönítésében az „ideológiai fertőzésveszély” mellett a bármelyik pillanatban megjelenő járványok is meghatározó szerepet játszottak. Lenkefi Ferenc szavaival: „A foglyok vonulása közben eluralkodó kétségbeejtő egészségügyi viszonyok a Helytartótanácsot december 10-én (...) lépésekre sarkallták. Tájékoztatása szerint Pest vármegye elrendelte, hogy az átvonulók pihenőhelyein egy megyei tisztiorvos (Comitatus Physicus) vagy egy kirurgus álljon készenlétben. A lakosságot tájékoztatták a járványveszélyről. Elrendelték, hogy a betegeket szállító parasztok ne a kocsikon, hanem a befogott lovakon üljenek. Mivel az út mentén kevés üres csűr vagy épület van, a beteg foglyokat ne indítsák útnak, hanem a pesti, illetve a budai katonai kórházakban tartásuk vissza, amivel a lakosságot is óvnák. A megye beszámolt arról, hogy a Duna pesti partszakaszán hosszabb ideje több lemeztelenített francia fekszik. Akiket eltemettek, oly módon tették, hogy katonai erőszakkal és ütlegekkel parasztokat hajtottak az elföldelésükre.”

Nem csoda hát, hogy Márton János általános orvos már december 14-én arról tett jelentést, hogy a tétényi birtokon sok polgári személy megbetegedett.

A fegyelmi vétségek – így például a forradalom titkos évfordulós megünneplésében való aktív részvétel vagy szökés – esetén sem alkalmaztak szigorú megtorlást, mert tartani lehetett attól, ha ez a franciák tudomására jut, megtorolják. Így például Pierre Robert őrzetöt se ítélték háromszáz ember közötti kétszeri vesszőfutásra szökés miatt, mert attól tartottak, hogy azt nem éli túl. Amikor négy francia tiszt 1795. július 22-én elhagyta az Újépületet és a napot a Margitszigeten töltötte, azt a hatóság csupán engedély nélküli eltávozásnak minősítette és nem szökésnek. A francia tisztek egyébként abban mutatkoztak legengedetlenebbnek, hogy megtagadták az osztrák katonai hatóság által megfogalmazott lojalitásnyilatkozat aláírását. A levélenőrzésnél a fő szempont az volt, hogy a fogolyérettel kapcsolatos leleplező információk, panaszok ne juthassanak el az ellenséghez. Az ellenőrzés persze kiterjedt a hadifogságot szenvedők mindennapi életére is. A helyi lakossággal való kapcsolattartáson kívül forradalmi szellemű újságok, könyvek, rajzok, emblémák birtoklása és terjesztése is tilos volt. Ugyancsak szigorúan megtiltották a franciáknak, hogy magyarul tanuljanak s maguknak magyaros ruhát csináltassanak. Ezzel kapcsolatban még azt is mérlegelték, hogy a fogságba esett francia huszárok és lovasvadászok magyar szabású mundurjait átalakíttassák, mivel megjelenésüket a helybeliek mindig nagy ovációval fogadták.

A hadifogolycsere-bizottságnak a halottakkal is pontosan el kellett számolnia. Ez nemcsak a halotti bizonyítványok kiállítását jelentette, hanem a hagyatéki ügyek dokumentálását is. Mind a francia, mind a koalíciós hadvezetésnek az volt az érdeke, hogy a fogságba esett katonák túléljék a kényszerű rabság megpróbáltatásait. Ugyanis már 1795. második felében kezdetét vette a fogolycsere, amelynek során a paritás számított irányadónak, s az érdekelt felek nem a halotti bizonyítványok cseréjét akarták, hanem az ismét harcba vethető katonákét. Ezért a betegek meggyógyítása, az egészségesek fizikai és lelki tartásának megóvása az érintett kaszárnyák, erődök parancsnokságának előírt feladata volt. Az élelmezés, felruházás és gyógyítás mellett fontosnak bizonyult a lelki gondozás is. Ez utóbbi nem kevés gondot okozott, mivel Magyarországon kevés volt a franciául tudó, illetve tősgyökeres francia pap. Az utóbbiak alkalmazása azzal a bonyodalommal járt, hogy a tisztek többsége megtagadta azt, hogy emigráns francia papok miséin részt vegyen. Őrmestertől lefelé ez ellen nem protestáltak a katonák.

A fogolycserét az osztrák hadvezetés támogatta, időnként becsületszóra is hazaengedett tiszteket, főleg a betegeteket. Akadtak azonban olyan elitkatonák és kiemelten fontos személyiségek, akiknek kicserélését húzták-halogatták. Ilyen volt például a léghajós és ejtőernyős kísérleteiről ismert André-Jacques Garnerin, végrehajtó hatalommal rendelkező biztos, akit beosztása miatt egyenesen a császár utasítására őriztek szigorúban. Amikor azonban mint nem harcoló félnek a francia hadügyminiszter személyesen kérte a szabadon-engedését, 1795. március 22-én végül ő is útra kelhetett egy cserére kiválogatott csapatral a felső-rajnai hadsereghez.

A fogolycserék 1795 és 1797 között többször megakadtak, hiszen a rajnai fronton és Észak-Itáliában a háború folyamatosan tartott. Ezért hadifoglyok, miközben több hullámban útnak indultak haza, továbbra is ezrével érkeztek Magyarországra. Ausztria csak 1797 őszén kötött fegyverszünetet, majd békét Franciaországgal.

A napóleoni korszak újra és újra kirobbant koalíciós háborúinak következményeként az utolsó francia hadi-

foglyok 1815-ben hagyták el Magyarországot. Az ő történetük megírása még Lenkefi Ferenc előtt álló feladat.

Lenkefi Ferenc utal rá, hogy hadifoglyokkal kapcsolatos megállapodások a koalíciós háborúk előtt is születtek a hadviselő felek között. A napóleoni korszakban alakultak ki azok a később nemzetközi szerződésekben rögzített egyezmények, amelyeket a I. világháborúban maradéktalanul, a II. világháborúban azonban csak részben tartottak be Európában. A megsemmisítésre ítélt Lengyelország fölött 1939 augusztusában kezdet fogó Hitler és Sztálin előbb a lengyelekre vonatkozóan vették semmibe a hadifoglyokat megillető jogokat, majd „a baráti egyetértés” megszűnése után 1941 nyarától már az egymásnak kiszolgált katonákat sem kímélték. A magyar forradalmat 1956 őszén legázoló szovjet hadsereg belügyes tisztjei nem egy esetben nyomban agyonlőtték az elfogott felkelőket – akkor is, ha egyenruhát viseltek. E gattetről mintha nem akart volna tudomást venni Európa jogsértésekre érzékeny közvéleménye. A bűnösök felkutatását 1989 után egyetlen magyar kormány se kezdeményezte.

HALMAI TAMÁS

Három közelítés

Párbeszéd

*Szavakra bízott jelenlét ez, ünnep
az útvesztőben, ortodox derű,
árnyak maszkban a vak tükör előtt,
hogy újraírják, ami újraírja
őket, ahhoz még gyöngék vagy talán
már túlságosan élők, észrevenni
a nyelv mögötti nyelv mögött az anglyt.*

Tiszta

*Hogy tiszta legyen, mint az, aki tiszta
akart volna lenni, de nem tudott,
hogy saját történetében vakon
távolba lásson, s nyelve megtalálja
a teremtményé avató imát,
s az eszköztelen pusztulás elől
többé ne kelljen futnia: szeret.*

Köszönet

*A személytelen lét hírnökeit
köszönet illeti a gótikáért,
az ikonokért mind az üdvhozókat,
a gregorián szerelemért, melyben
nincs gazdátlan seb, Istenről vall minden,
csak csoda van (vagy semmi), aki él,
szavak fényében áll, s minden igaz.*

VASADI PÉTER

Skizo

*Minél inkább bent, befelé,
alul élek, annál jobban
ott, kint, arra, nekem
ragyogja magát körül az,
ami, így szívesen el, oda,
messzire, ahol még sose
jártam, mégis gyökeresen
itt, benne, le a sötétig;
mintha derengő üresben
keresnék valakit, valamit
– s ott is van. Egykedvűen
álldogálok hát, ahol éppen:
mögöttem is lehetek;
látásban megelőzve és
megelőzötten a tucatnyi
milliárd molekula: én
s ők, akik egyenként
szuverének – furcsa.
Mondom, magamat megelőzöm,
s egyszer be is érem.
Akkor előre engedem:
már rég csak ön után.
Végre egybeesem.
Végre az Egybe esem.*

Szemle

*Tüzetesen meg fogom
vizsgálni, végigszemlélem
hepe-hupáimat, a völgyet,
a kitaposott zergeutat,
horhost, kétoldalt föl-
magasodó martjaival, a
húsbéli s szellemi rést,
az is ki-bejárt rajta,
kit nagyon nem akartam;
nézem, honnan jött, olykor
dőlt a dallam, zörgés, szó-
beli csapatmozgás suhogó
mássalhangzókkal; látni
fogom s egészen mindenemet.
Önnön kényszerítésemre
fölmérem. S megitélem.*

Mérleg

*Bocsánat, nem súlyra, el-
robogó szerelvény-folyamatra,
nem; esetről esetre.
Ugrást, tánclépést, mozdulatot.
Latra teszem minden (jaj-)
szavamat. Én most ezt az
érett személyt mérlegelem,
mint az egyetlen kozmoszt,
mely kinyújtott kezembe
adatik. Sáfarkodom a vég-
azonosítás pillanatában.
Azt hiszem, át fogom ölelni.
Mint egy csatakos csecsemőt,
nem iszonyodva lobbos
pörkjeitől, s leteszem
az ő lába elé. Az a csönd,
ami itt van, lélegzik.
Megmerülök... Nem vagy
egyedül, mondja, jönnek
mindenfől, tenyerükben
hozzák veszteségeidet,
csutkás aranyalmákat.*

MIKLYA ZSOLT

Talán a csirkecsontok

Amikor itt jártál, tudtam, hazudjuk az odafordulást is, kényelmesebb elfogadni a kényelmetlent, amíg közel, és többnyire kényelmetlen, ami közel. Talán a csirkecsontok emlékeztettek közös eredőnkre, eredj most innen, fiam. Eredsz, attól fogva, mindenhol. Útnak vagy szélnek. Mint összetapadt csirkecsontok a forró vízbe mártott tetemről, lucskosan ébredsz, amikor ébredsz, kitépve, már megint. Amikor itt laktál, minden reggel lopakodva vártuk, hogy végre felébredj. De hogy honnan, nem vettük észre.

Olykor mélyebbre szalad

Magzatpóz egy beazonosíthatatlan fényforrás fölött. Mintha egy madár behúzott szárnyakkal repülne vagy kavicsá gömbölyödne a szó a szájpadlás alatt. A férfitest minimuma nem az ondósejt, nem is az ideg, hanem a tekintet tühegye, ami pontról pontra ír ki egy hátívben rejlő mozdulatot. Még nem tudod, óriás vagy törpe emeli fel majd fejét, s lángot vagy kohósalakot vet tekintete. Mélyebbre szalad olykor a tű, míg árokról árokra, halomról halomra jár, s lassan kibont.

Felesleges mondanom...

*Én újraszédem minden reggel,
amit lebontott benned az éj.
Te újraszéded minden éjjel,
amit lebontott bennem a nap.
Találkozásaink – feleléseink –
feleselnek a takaró alatt.
Nem felesel, fele sál – játszottam
egyszer a szótekerőt. Szabad,
gondoltam. Miért ne szedném szét,
hangokra, akár. Szavakból új szavak,
ahogy a textúra átrendeződik,
képlékeny, formálható anyag.
Most feleselnek, visszabeszélnék,
mint aki kamaszkorába lépett,
s vállrándítással jelzi, milyen hanyag.
Szavak nélkül is értjük egymást,
gondoltam. Mióta nélkülözlek,
próbálom újraszédni a szálakat,
soronként, amit a vetülék kihagy,
magába rejt, hogy aztán maga is
elrejtőzzön, mint a bűvópatak.
Takaró alá bújok. Újraszéded,
amit lebontott bennem a nap.
Közben szétszedve fekszem, feles-
leges mondanom, a takaró alatt.*

KISS LÁSZLÓ Forgó

Odavág a szél, lengedez rajtunk a dzseki. Hátunk mögött lustán nyikorog a forgóhinta csonka tengelye. Mintha volna miért, s kinek. A rozsdaszín vízen levelek hajókáznak, a felszínén, mintha hal tolná, éles hullámgerincek képződnek, a lesóványodott nádszálak közt ide-oda röppen a veréb. Egy-egy cigarettára, hazafelé menet, mindig jó a csatorna partja. Ezen a helyen különösen izgalmas, ahogy a hirtelen kiszélesedő meder öblében apró tölcserékek visszaforog a víz.

Öcsi az időről beszél. Hogy mi célt szolgál a kismutatató visszatekerése, hajnalban. És vegyem hozzá, hogy tavasszal ugyanez, fordítva. Egy óra van, és mégis kettő. Tök vicces, mondja.

Szedés ideje van. Késésben vagyunk, rothad a gyümölcs a fűben. Napok óta markolásszuk a gatz a szőlőskertben. A kerítés fölhasadt alján át néha macska surran, lehet hajigálni a kellően levedző szilvát. A közeli nyárfás fölött szürkén vitorláznak az ölyvek.

Kedvencünk a méh. Szőrös seggű kis dög, antennája is van, de jól megvagyunk – közösen szedjük a szilvát, nagypapa és az unokák. Mi görnyedünk, akár a megvényt fa az ökölnyi szemek súlya alatt – ők turkálva játszanak a bronzszínű húsban. Néha megsimogatjuk egymást, ez a része felejthető. A vérszesen terebélyesedő őszben egyre fogy a munkára fordítható idő. Mire föl egyenesedünk, nyoma sincs a napnak.

A forgóhintát az Öreg állította föl a kiscsiga oldalában, ide járt a közeli utcák krémje. Egyetlen alkalommal próbáltam, lehunytt szemmel. Löktek-taszajtottak a srácok, nem hajt a tatár, ha mi nem hajtjuk. Átkaroltam a tartópillért, egyre szédültebb tempóban forogtam, végül – makacsul ölelve a semmit – leröpültem a hintáról. Orrromban a friss fű szaga, valahol fönt az Öreg ingerült hangja, ahogy belevegyül a fergeteges nevetésbe.

A fölgazosodott gát aljában kóbor macska lapul, az egyetlen fűzfát még tavasszal kicsavarta egy figyelmetlen kölyökkvíllám.

Az Öreg mindennap hétkor lépett ki a kertkapun, hogy szokásos esti sétájára induljon. Egy nap nem lépett ki.

Megy a szedés, üljük a tort a nyár romjain. Szánkban a születőfélben lévő pálinka karcos íze. Ál munkban kéken koppan a szilva a veder alján, telefonunk ébresztője csönget egy picit. Ez a része felejthető.

A kert előtt tanyára jártunk. A telekszomszéd búzátáblája hullámzott, akár a csatorna vize a nyári viharok idején. Öcsivel titkos utat vágtunk benne: háztól házig bukfenceztünk-gurultunk a jó szagú sűrűben, kifulladásig. Nagyokat neveltünk. Az igazi titkos útnak, magyaráztuk nagyapáéknak az autóban, hazafelé menet, százfelé van elágazása, csapásait nem lehet földéríteni. Egy alaposabb bukfencezés végén a telekszomszéd lába elé dobott ki a lendület. Szédülten tápáskodtam föl, lesütött szemmel álltam a szitkokat.

Menjünk, pöcköli el a csikket Öcsi.

Behunyom a szemem.

A fölborzolt vízen ide-oda úszkálnak a levelek. A túlpárti házban üresen csahol, majd körbe-körbe szalad, és tányérját kotorja a kutya.

Kicsit maradjunk, nyekergek, összebb húzva magamon a kabátot. Még pörgök.

Temető

Állok a dédszülők sírjánál, szép ősz van.

Zajlik az élet: töppedt néni virágot szorongat, a csabai úton autók suhannak, a ráérősebbje pecázik a közeli csatornán. Minden, ahogy az meg van írva.

A kápolna előtt baseballsapkás srác, kezében slag, permetezi a sírokat. Négyszögletű masinával szivatytúz, a motor hangja, akár a rotációskapáé. Recseg, prüszköl a szerkezet, a víz izmos sugárban csapódik a kőre. Egy tolószék üresen, félredobva áll a kovácsoltvas kerítés mellett, ennek takarásában fagyalsor rejti a barokkos családi boltzatot. Cicomás képeslap a túlvilágról. Köszönjük.

Lassacskán jó ide járni, annyi az ismerős. Amott anyai nagypapám alussza, tőle keletre vannak az apai nagyszülők, egyetlen kishúgom a lábuknál nyugszik. Meg a többiek, szomszédok, barátok.

A sírkő széles hátán összeszáradt levelek napoznak, de a homlokzat is teszi a dolgát: ezúttal kérlelhetetlenül szembesít azzal, ami *van*. Mint eminens elemista, osztok, szorzok, kivonok, s csak most eszmélek, mit jelent, mi volt egykor, és mi mostan az a két alázatos évszámocská (nagydolgozatban: 1 pont) dédapám neve alatt, az 1906 és 2001 közé préselt csaknem száz év. A szaladgálós gyermekkor az első világégés kulisszái közt. Az udvarlós ifjú esztendő, miközben Bethlen István úr ráncba szedi a megtépzott hazát.

A biciklis honvédség füstös emléke '45-ből. A kádár-mesterség szorgos évtizedei, a bicerei fényes szőlők, az őszi kukoricatörés, és az unokák. A kutyasimogató, üldögélős, ebédszagú öregkor. Olyasmi, hogy lehet béke is.

Vízért megyek. Két kút van a temetőben, mindkettő a csósz házánál. Az egyik hozzá van csatlakoztatva a városi vízrendszerhez: tisztára, mint otthon – elfordítod a kupakot, és máris jön a víz. A másik kút fűrt, vagy ásott, nem tudom. Nyomós, klasszikus fajta. Ilyet használtunk nagymamánál is, közvetlenül a bejárat mellett állt. A hozzá tartozó akna feneketlen mély volt, nagymama elmondása szerint apáék *annak idején* halakat dobtak bele, és azok máig élnek. Mindig kér-

deztem, milyen halakat, de nagymama csak a fejét rázta. Nem tudom.

Míg a kút karját rángatom, Kassák versére gondolok, a *Halotti beszédre*. A költőt felkérlik, mondjon beszédet a ravatalnál. Mit is mondhatna egy költő. Megszökött, barátaim, megszökött, a kulcslyukon át.

A drótkerítés alatt macska bújik be, s a kutyaól árnyékában nyújtózni kezd. Az ólból kutyaszemek pislognak kifelé.

Állok a dédszülők sírjánál, a megbarnult levelek intenek nekem.

Szép ős van. Lábam alatt, a mélyben, akár jóságos nagymama sparheltjén a pöszméteszész, sűrűn kavargó a huszadik század.

MOGYORÓSI LÁSZLÓ

Bináris szerelem

*Van egy e-mailcímem, amit egyedül te ismersz,
így az új leveleim száma mindig csak 1 vagy 0,
bináris szerelem:
idegpályáimon hiányod csendjét néha felváltják
jelenléted impulzusai,
egy virág szirmai helyett
egy rovar ízeltlábait tépkeded ki:
„szeret, nem szeret...”,
talán nem is tudod,
mennyire fáj a hiányod,
mikor kiteped magadat belőlem,
gyerek vagy még, a tagjaid
mégis már szinte készen,
gyönyörű bennszülött lány a harmadik világban,
egy számítógépalkatrész-üzemben,
testem alaktalan szilíciummasszájából
emberformájú gépet gyúrsz,
megalkotod sorozatgyártásban
a gyönyört
és a fájdalmat.*

SZÁRAZ MIKLÓS GYÖRGY Galéria a Vár fokán

A galériás fejedelem

Ugyanazon a környéken lakunk, nem egy utcában, de csak három-négy háznyira egymástól. Évek óta szinte minden nap találkozunk, vagy legalább az utca túloldaláról integetünk egymásnak. Hogy hogyan ismerkedtünk meg? Nem tudom. Úgy tűnik, mindig ismertem. Kackiás bajszával, rézvörös pátriárka szakállával hozzá tartozik a Várfok utcához. Szalóky Károly, a galériás.

Rendszeresen látogatom a kiállításait, de a megnyitókra ritkán megyek el, pedig esemény mind: legyen fagyos tél vagy rekkenő nyár, olyankor az utcán is ácsorognak a meghívottak, csoportokba verődve, boros pohárral a kezükben vándorolnak egyik galériából a másikba. Bécsből mostanság hazatelepült barátom az egyik kiállítás megnyitó közönségét látva így lelkendezett: „Micsoda arcok, ember! Mind egy-egy tanulmányfej!” Én mégis inkább hétköznapi délelőtt, kutyasétáltatás után nézegetem a képeket, amikor az utcabéli galériák kongnak az ürességtől.

Amíg egy terjedelmesebb interjú gondolata fel nem merült, sosem törtem a fejem azon, hogy kicsoda, micsoda egy galériás. Ha felteszik a kérdést, valószínűleg gondolkodás nélkül azt válaszolom: az az ember, aki műtárgyak kereskedelméből él. Ad és vesz, kiállít, árveréseket szervez.

Igazam lett volna, és mégsem. Amikor elmondtam neki, vidáman felnyerített.

– Még jó, hogy nem ószeres! Aki megtisztogatja, leporolgatja, majd tisztos haszonnal továbbadja az öreg tárgyakat. Szó se róla, az is szép foglalkozás. Csakhogy én nem handlé vagyok, barátom, hanem galériás.

Gúnyolódj csak, gondolom magamban hetekkel később, csúfolódhatsz, hiszen igazad van: a meghatározásból a legfontosabb hiányzik. Ami a jó galériást megkülönbözteti a műkereskedőtől, a bizományistól. A lélek? Mert a galériás nem csak műtárgyat árul, hanem életmódot, életszemléletet kínál. A galériás felfedez, újat, ede-

tit keres. Tudatosan alakítja galériája művészkörét. Segíti, esetenként egyenesen felépíti a művészeit, a művészei pedig segítik és minősítik a galériát. A galériás felkutatja a tehetséget, aztán figyelemmel kíséri fejlődését. A hazai kiállításokon szisztematikusan mutatja be művészeit, igyekszik őket külföldi kiállítótermekbe, Párizsba, Bécsbe, New Yorkba eljuttatni, azon buzgólódik, hogy munkáikat rangos nemzetközi művészeti vásárokon – Kölnben, Zürichben, a párizsi Cour Garrée sátrában – szerepeltesse. A jó galériás nem akar bárkinek, mindenáron eladni, és nem hajszolja az éppen elérhető legmagasabb árat: az igazi galériás megfontoltan, hosszú távra tervez. Építkezik. És nagyon szemfüles. Ha nincs

kerek évforduló, hangozó csinnadrattával megünnepelteti intézménye alapításának tizennyolcadik esztendejét, amikor is galériája „nagykorúvá lett”. Azután ország-világ előtt bevallja, hogy szerinte a galériázás többgenerációs műfaj.

– Tizennyolc esztendő nem kevés – mondja szája sarkában mosollyal.

– De milyen másképp hangzik ötven vagy száz. Az a jó, ha apáról fiúra száll a hagyomány.

Ősszel, amikor a beszélgetés ötlete fölmerült, Rómába készültem hosszabb időre, és ez elvonta a figyelmemet. Szalóky pedig havonta röpköd Párizsba, de ha itthon van, akkor sem ül a fenekén, jön-megy, rádióba, tévébe hívják, újabb és újabb kiállításokat, bemutatókat szervez. A beszélgetés valahogy mindig elmaradt. Azért találkoztunk. Hol az utcán botlottunk egymásba, hol a Várfok utca alján, a galériájával átellenben lévő sarki kis kávézóban, ahol a falakat színes festmények borítják, és az örmény Yengibarbarian apacsromantikát idéző tangóharmonikája szól.

A kávézó. Ez a falatnyi intézmény, melyet a galériás és a felesége évek óta bérel, meghatározó helyszíne... Minek is? Ennek az írásnak? A környéknek? A Bécsi-kapu felé enyhe ívben emelkedő Várfok utcának? Igen, mindennek a központja ez az aprócska hely, mely az idők folyamán fogalommmá lett. Méregerős fekete, jó borok, kortárs magyar festők kedvenc harapnivalóiból összeállított, különleges falatkák. Lila hagyomány és tepertő, nyáron csapolt sör, télen fűszeres forralt bor. Itt újra mérnek igazi pikolókat: sörből kettő, kávéból

egy deciliternyit. A zenegépből sanszon, dzsessz, olykor klasszikus muzsika szól. A falakon a modern magyar festőművészet legjobbjainak munkái. Mert az „Alkoholos Filc” nemcsak kávézó, hanem galéria is. Olyan hely, ahová bambulni, zenét hallgatni, napilapokat vagy filmes újságokat böngészgetni is betér az ember. Ahol a törzsközönség és a Vár múzeumaiba igyekvő turista is jól érzi magát. „Zsilipkamra ez – hallottam egyszer egy középkorú hölgy szájából, aki a teraszon ülve pezsgőt kortyolgatott, és meghitten társalgott a mobiltelefonjával. – Csupa mai festő. Olyan sűrűn, hogy a keretek összeérnek a falakon. Ez felkészít a Nemzeti Galéria klasszikusaira. Ha meg lefelé jövök a Várból, még egyszer megmártózom a nyugalomban, mielőtt elragad a város forгатaga.”

– *Ne rólam írj* – mondta Szalóky az egyik ilyen véletlen találkozásunk alkalmával. – *Ne is a galériáról. Írj a környékről, az utcáról. Múltról. Hagyományról. A galériák meg én majd beleszövődünk. Hiszen beszélgetünk már eleget, ismersz, mint a rossz pénzt.*

Nézzük hát az utcát és a szűkebb környéket.

A budai Várfok utca a Várhegy északnyugati lejtője alól enyhe ívben emelkedik a Bécsi-kapu felé. Nem igazán széles, mégis levegős utca. Hatalmas bérházak és egyemeletes házacskák váltakoznak benne. A páros oldalon fák sorakoznak: szám szerint tizenkilenc. Kínai bálványfák: angol nevük a kínai tükörfordítása, tree of heaven, a „menny fája”. Nem örökzöldek, mégis lombosak télen: elszáradt terméseik fűrtökben, kisebb-nagyobb pamacsokban barnállnak az ágakon még karácsony táján is. Az utca építészeti érdektelen, házainak többsége semmilyen: az utóbbi fél évszázadban emelt épületek kivétel nélkül rondák.

Hogy mitől hangulatos mégis, mitől őriz valami vidékies, kisvárosias ízt ez az utcácska? Ki tudja. Az emberi szív és lélek kiszámíthatatlan, gyakran vonzódik a tökéletlenhez, s taszítja a hibátlanság hűvöse. Talán az enyhe emelkedő teszi. Meg az ív, ahogy jobbra, a Bécsi-kapu felé kanyarodik.

Ha alulról, a Moszkva tér felől tekintünk végig az utcán, fent a kanyarban egy zezugos épület zárja le a látványt. Nem különösebben értékes építészeti alkotás, de mohától zöldes cserepeivel, balusztrádjával, kongó, boltíves zárt fakapujával, díszes rácaival, pléhgombos, zömök tornyával, falatnyi teraszával, kis kertecskéivel s az abban ácsingózó loncsos fenyőkkel olyan kedélyes, hogy az Ostrom és Várfok utca találkozásában kitáguló tér egyik meghatározó elemévé válik. Tulajdonképpen nem is egy ház ez itt a norvég követség háta mögött nyújtózó, szabálytalan területen, hanem három. Valaha egy telek volt az egész, a Balázs család tulajdonában. A

mérnök nagyapa, Balázs (Blau) Mór tervei szerint épült a pesti földalatti vasút. Unokája, ifjabb Balázs Aurél, becenevén „Relli”, pesti aranyifjú volt, később, a vész-korszak idején Raul Wallenberg sofőrje. Sokáig ő vezette a zsidókat mentő svéd diplomata nevezetes Studebakerét. Kémkedésért tartóztatták le, 1949 februárjában végezték ki a Gyűjtőfogházban.

Az utca kedélyéhez, hangulatához hozzájárul az is, hogy két olyan városrészt választ el, melyek ma is kisvárosként húzódnak meg a milliós nagyváros szívében. Páros, déli oldala a Krisztinavároshoz, páratlan oldala a Vízivároshoz tartozik. Neve 1822-ben Gasse zum Wiener Tor: Bécsi kapuhoz vezető út. Akkoriban még falusias utcácska ez, a zsúfolt, piacozós Víziváros és a szőlősgazdákkal, parasztpolgárokkal lakott Krisztinaváros peremén. A Várhegy oldalán, a mai Lovas és Logodi utca helyén még nem magasodnak a falat elfedő bérházsorok, a várfalakat valóságos bozotos öleli körül. A Vérmező, az akkori Generális kaszáló, a budai várpáncsnok legelője egyetlen hatalmas, kopár rét. Itt, a vár fokánál gyakorlatilag véget ér a város.

Ha tovább fürkésznünk az időben, azt látjuk, hogy ez a környék mindig is a Budai Vár szuburbiuma, alvárosa volt. (Mint a hajdan Szent Péter mártírról elnevezett Víziváros vagy a nyugati várfal alatt elterülő Lógod falu.) Az egykori Szombat-kapu (a mai Bécsi-kapu) előtt települt középkori városrészt Tótfalunak hívták. Kívül esett a Vár falain, de belül azon az „új” városfalon, mely a várfaltól a mai Margit körút vonalában húzódott a Dunáig. A török kori ábrázolásokon három kaput látunk ezen a falon, egyet éppen a mai Várfok utcánál. Ez volt a törökök Mészáros-kapuja, a középkori magyar Tótfalui-kapu. A Várfok utca középkori elődje tehát az a nagy forgalmú út volt, mely a Szombat-kaputól az „új” városfalon nyíló Tótfalui-kapuhoz vezetett, hogy azon túl beletorkolljon a Fehérvár felé igyekvő országútba.

Hogy kik lakták a vár fokát? Kik voltak a középkori Tótfalu lakói? Az 1400-as években Szekérgyártó és Kerékgyártó utca létezett a ritkán beépített, kertes területen. Legsűrűbben a Kapás, Tót (akkoriban szlávot jelent), Fazekas, Varga vezetéknevek fordulnak elő, de éltek itt ötvösök és kovácsok is. A török időkben készült metszeteken jól kivehető, hogy a városrész túlélte a középkort, csak az 1686-os nagy ostrom radirozta le a föld színéről. Házai kiégtek, kertjei elpusztultak. Az 1700-as évek elején aztán módszeresen leromboltak minden maradék építményt is, hogy a hegyoldalt kiüresítve segítsék elő a Vár jobb védhetőségét. Még a XVIII. század végi térképek is gyümölcsös- és veteményeskertekkel, szőlővel telepített zöldterületnek mutatják a hegyoldalt.

– Kétszáz évvel később itt nyitottál galériát.

– Ilyen ragaszkodó természetű vagyok. Hűséges. Mindig is ide képzeltem el a galériámat. Az utcába, ahol születtem, ahol felnőttem. Tudod, hogy ismerem Párizst, mint a tenyeremet. Olyan helyeket, ahová a franciák sem igen jutnak el. Azt is mondhatnám, hogy szinte már unom. Nem mondom, mert nagyképűen hangzana, ráadásul kimondva már nem is igaz, hiszen imádom. De ha ott vagyok, mégis hiányzik valami. Talán a levegő összetétele más? Nagyot szippantok, és nem telik meg a tüdőm. Csak itt érzem magam igazán otthon. A szüleim után örökölttem egy kis házat, kertet a város szélén. Rendbe hozattuk, átépítettük. Igazán kényelmes. Kert, bokrok, tipegőkövek, bambusz, egy kis víz, árnyas terasz, borospince. A „dácsa”. Szeretek ott lenni, ha csak tehetem, megyek a „zöldbe”. Jut eszembe! Nem tudod, honnan lehetne sünt szerezni? Egy süncsaládot. Jó helyük lenne a kertben. Én óvnám őket, ők meg védenének a kártevőktől. Jó hely az ott a város szélén, de azért eszemben sincs felszámolni bármit is a Várfok utcában. Mert én ide tartozom.

Ahogy beszélt, eszembe jutott a méltatlan küzdelem, melyet néhány éve kellett megvívnia egy zsebkendőnyi zöld felületért. A környék lakóival. Nem mindegyikkel, csak néhányal. A kávézótól húsz méterre, éppen a galériával szemben torkollik a Batthyány utca a Várfok utcába. A két utca hegyes szögben olvad egymásba, így létrejön egy terecske. Harminc évvel ezelőtt – amikor a Batthyány utcában még nem ferdén, hanem a járda mellett libasorban parkoltak az autók – ezt a kis háromszöget sárga, szikkadt gyepp borította. A környék kutyásai hordták ide dolgukat végezni az ebeiket. Aztán hipp-hopp, észre sem vettem, egyszer csak leaszfaltozták, autóparkolóvá alakították a teret. Két évtizeddel később Szalóky – aki akkor már megnyitotta a galériáját – eldöntötte, hogy márpedig ott újra terecske lesz. Nem valami rühös fűvű, kutyaszaros placc, hanem egy park. Néhány fa, virágok, díszcserje.

A kávézó helyén egy cigifüstös kis bár működött, így hát akkoriban csak úgy kutyafuttában, az utcán számolt be újabb és újabb terveiről. Lelkes volt, mint egy hadra fogott veterán: apró, hideg kék szeme harciasan villogott. „Ott – mutatott ellentmondást nem tűrő mozdulattal a kietlen tér közepére, ahol a galambszaros autók porosodtak –, ott áll majd a szobor. Erős, ütős szobor. Kész van a makettje.” A környék autótulajdonosai zúgolódtak: „Park? Fű, fa, bokor? Minek? Mi-cso-da?

Szo-bor? Így is kevés a parkolóhely!” A parkocska megvalósult, a szoboravatás még várat magára.

Amikor 1990 novemberében megnyitotta, Szalóky galériája egyike volt az első magánalapítású, kortárs művészeti galériáknak. Ma a legpatinásabb ilyen, mert azok közül az elsők közül már csak ez működik. Várfok 14 Műhelygaléria. Ez volt a mai Várfok Galéria elődjének a neve.

– A Várfok utca 14-ben, a szülőházad egykori szennepincéjében vetted meg a lábad. Tudsz valamit a házról?

– Mindent. Mit akarsz tudni? Az épületet a pesti Magyar Kereskedelmi Bank és a Várfok utca 14. házszövetkezet építtette 1924–25-ben. Tervezői Tőry Emil

és Pogány Móricz voltak. Tőry tervezte az 1911-es torinói világiállítás magyaros stílusú pavilonját. Vagy például az Adria Biztosító palotáját. Amelyik később a Budapesti Rendőrkapitányság épülete lett. Vitruviusról, Palladióról, Michelangelóról írt tanulmányokat. Pogány egyik híres munkája a szegedi Hősök Kapuja.

– Indulásakor is kizárólag kortárs művészekkel dolgozó galéria volt a Várfok.

– Akkor is az érdekelt, ma is az érdekel a legjobban. És olyan szerencsés vagyok, hogy világlevéltemben csak olyasmint csináltam, amit szeretek. Mindig érdekelt a képzőművészet, de a festmények és az alkotók együtt. Milliő művész barátom volt akkor is, amikor még csak álmodozni lehetett arról, hogy valaha magángalériák működhetnek Magyarországon. Így aztán egyértelmű volt, hogy amikor lehetett, amikor megvalósulhatott az

álom, nem volt kérdéses, hogy nekem az élő magyar művészetet kell bemutatnom. Azokkal a festőkkel kell együtt dolgoznom, akiket értek és ismerek. Akikhez közöm van. Akik olyanok, mint én. Azt pedig, hogy a galériás nem csak kereskedő, azt már az induláskor is tudtam. Amikor azt hittem, hogy galériás vagyok, holott ma tudom csak igazán, hogy akkor még mennyire nem voltam az. Én ezt életformának tekintem. Ami kötelezettségekkel jár. Minőséget, tartást kell adnom. Azt gondolom, az a jó, ha egy-egy művésszel egy életen át tart a kapcsolat. Részt akarok venni a festőim életpályájának alakításában. Ki akarom venni a részem a sikereikből, de ott akarok lenni akkor is, ha válságba kerülnek. A divat nem érdekel. Jön és elmúlik. A tudás a fontos. A tehetség, a szellem. A divat magasba emelheti a rossz művészt is. Az elején a Várfok festői főleg meghökkenítő, groteszk, frivol hangú művészek voltak. Aztán bővítettem a kört. Nehéz döntések voltak ezek. Kikkel dolgozzak együtt, kikkel ne? Kikből álljon a művész kör? Nagy nevekből? Akik azonnal emelik a galéria presztízsét? Vagy inkább keressem a méltatlanul háttérbe szorított tehetségeket, a fiatalokat? Ma a Várfok a legnagyobb neveket képviseli, de a felfedezés, a kezdők támogatása is része a küldetésének.

Egy másik véletlen találkozásunk alkalmával a konzervatívizmusról esett szó.

A galériázás szigorúan konzervatív vállalkozás, mondta, és apró, hidegen fürkésző kék szeme csillogott.

A kávézóban ücsörögtem, a napilapok valamelyikében böngésztem romló, talmi híreket. Napsütéses őszi szombat délelőtt volt, derűs és nyugodt, amikor a megszokott környezetre rácsodálkozik az ember, olyan telt színekben, olyan elevenen látja saját lakóhelyét is, mintha idegen országban szemlélődne ráérősen. Rajtam kívül csak a felszolgálónő, egy kreol bőrű lány tartózkodott a helyiségben. A pult mögött ült, fém láboscából kanalazta Szalóky feleségének megrendítő húslevesét, de valójában Bruno Monsaingeon Szvjatoszlav Richterről írt remek könyvének naplójegyzeteit falta, és olyan sárgásbarna szeme volt, mint a dongók potroha. A kirakaton át bambulva megláttam, hogy valaki közeledik. Vonul lefelé az utcán. Köpcös alakjáról, vállát verdeső hajjáról, rezes színű szakálláról, bajuszáról messziről is felismertem őt. A járda közepén ballagott, meg-megállt, joviális mosollyal üdvözölte a cukrásznőt, az optikus-sal kezét rázott, barátságosan intett a vegyesboltosnak. Hogy otthonról vagy galériái valamelyikéből érkezett-e, nem tudom, de nem is érdekes. Egyedül volt, pontosabban azzal a láthatatlan udvartartással, mely mindig körülveszi. Mosolyognom kellett magamon, mert

először fogalmaztam meg azt, ami már régóta kerülgett. Hogy a lelkem mélyén fejedelemnek gondolom, aki tévedésből született a huszadik század derekának Budapestjére, és csak kényszerűségből kormányozza országa helyett a galériáját. Ahogy a kirakaton át észrevétlenül figyeltem ezt a köpcös herceget, száműzött fejedelmet, eszembe idéződött egy másik eset.

Vidéki nagyvárosba autóztunk, közös ismerős temetésére. A kávézó egyik már-már barátta lett, régi törzsvendége olyan sebbel-lobbal távozott közülünk, hogy a megrendülés még fel sem szívódhatott a csontjainkba, le sem szívároghatott a zsigereink mélyére. Négyen ültünk a hatalmas, német kocsiban. Szalóky vezetett, mellette ült a felesége. Hátralétt terpeszkedtünk, az egyik csinos hajdani felszolgálólány – akkoriban teológiára járt, hogy egyszer talán lelkésznő legyen – és jómagam. A szertartás kezdete előtt érkezünk, épp csak annyi időnk maradt, hogy kutyafuttában felhajtunk egy kávé, s a lányok pisiljenek. A templommal átellenben bevásárlóközpont terebélyesedett, oda tértünk be. Szalóky lépdelt elől. Nem sietősen, nem is határozottan. Ahogy egy uralkodó megy. Aki még akár udvarias is lehet, hiszen ügyis kitérnek. Akkor láttam őt először „vonulni”. A hangárnyi fedett térben mindenütt nyüzsgés, zsibongás: középpütt pedig egy népes cigány család terpeszkedett. Ahogy a galériás átballagott közöttük, az asszonyok elcsöndesedtek, a sötét bőrű férfiak pedig azzal az akaratlan, önkéntelen tisztelettel bámultak utána, amivel a vitathatatlan tekintélynek adózunk. Nem állítom, hogy a külsőségek – hosszú kabát, rézvörös pátriárkaszakáll, pödört bajusz – nem számítanak. De állítom, hogy mindez jelmez, siralmas álarc, ha nem hitelesíti a személyiség kisugárzása.

Amikor belépett a kávézóba, letettem az újságot.

– Mit iszunk, fiatalok? – kérdezte nyájasan, miután letelepedett a sarokba. A választomat nem várta meg. – *Ha nincs ellenére az ifiúrnak* – mondta gunyorosan –, *meghívom egy pohár pezsgőre.*

Körülbelül egykorúak lehetünk, a megszólítás mégsem zavar: jól tudom, az uralkodók esztendői duplán számítanak. Azt is élvezem, ahogy a királyi többség használja: soha nem magára, mindig a beszélgető társára alkalmazza. És kedvemre valók a régiesen kedélyes manírjai.

– *Azt mondtad egyszer, hogy konzervatív vagy.*

– *Igen, én konzervatív ember vagyok* – felelte. Vigyorgott, figyelt, a bajsza kackiásan meredezett.

– *Pedig egy sor kérdésben szabadelvűként gondolkol. Ráadásul azt hinném, hogy modern festőkkel dolgozva, nonfiguratív, absztrakt, groteszk művek közt élve az átlagnál sokkal nyitottabbnak kell lenned.*

– Így is van. De ez is csak azt bizonyítja, hogy nem jó az embereket címkézni, beskatulyázni. Az ember összetett. A galériázás pedig szigorúan konzervatív vállalkozás.

– Miért?

– Rendnek muszáj lenni – vágta rá gondolkodás nélkül. – A galérista meghal, ha nincs rend.

– Mi a rend?

– Pontosság, kiszámíthatóság, megbízhatóság. A hagyomány tisztelete. A tradíció. A teljesítmény tisztelete. A biztonság. A tudat, hogy holnap is felkel a nap. Hogy a pék kenyeret süt, a könyvtáros könyvet tárol, a gyűjtő gyűjt. Hogy a szökőkutak vízköpőiből folyik a víz. Nézd meg egy város kútjainak, köztéri szobrainak állapotát, és mindent tudni fogsz a városról. Még a megszokottól eltérő, a forradalmian új is csak rendezett körülmények közt képes megmutatkozni. Ha minden bizonytalan, ha nincsenek viszonyítási pontok, akkor nincs teljesítmény sem. Én nem lehetek más, csakis konzervatív! Nekem rend kell, állandóság.

A Várfok 14 valaha a környék egyetlen galériája volt. Ma galériák csokra működik itt egymás szomszédságában. Szalóky 1996-ban nyitotta meg a Spiritusz Galériát, egy évre rá a Várfok utca 11-ben az XO Galériát, később vele szemben, az utca túloldalán a Portál Galériát. Ez utóbbit egyelőre feladta: ott most a Matató Könyvkötőműhely működik, de a járdára festett lábnyom s a felhívás – „Ide állj, Stay here” – még mindig emlékeztet a kicsiny kirakat-galériára. Ide csábította az Iparművészeti Egyetem Ponton Galériáját és az önkormányzati tulajdonú Várnegyed Galériát is. Miatta – és persze a Vár, a többi galéria közelsége miatt – települt ide az OctogonArt és a SzínHely Galéria. A Galéria 19 ötlete is az ő fejéből pattant ki. Utóbbi nem más, mint utcagaléria, szabadtéri tárlat. A Várfok utca 19 fáját egyenként három-három üveglap öleli körül, melyeken a környék galériáiban valaha kiállított festők munkáit láthatjuk.

– Az ember elképzeli, hol szeretne élni. Milyen környezetben. Én azt álmodtam meg, hogy itt, az utcámban koncentrálódik a kortárs magyar képzőművészet. És arra is vágyom, hogy rend legyen körülöttem. Hogy szerethessem az utcámat, a városrészemet. Például, ne törjék ki a parkoló autók a Várfok utca facsometéit. A Galéria 19 azért szívügyem, mert kiviszem a művészetet az utcára. A járókelők, a várból vagy a várba ballagók megállnak, megbámulják a képeket. Nem baj, ha elsőre nem tetszik, amit látnak. Megismerik a képeket, megragad egy-egy név az emlékezetükben, és legközelebb már egy kicsit másképpen néznek a festő munkájára. Az utcatárlattal alakítom a környezetemet, emellett a kordonokkal megvédem a fákat.

Október második felében alig-alig találkoztunk, így hát – ha kedvem úgy hozta – ismét a múltban kapirgál-

tam kicsit. Egyszer, midőn egy gyors üdítőre mégis beesett a kávézóba, felsoroltam, hogy a rövid utca hány cégérén tűnik fel az elnevezés.

– Várfok Optika, Várfok Cukrászda, Várfok Galéria, Várfok Borozó. Úgy tűnik, szeretik a nevet a környékbeliek.

Állítva kérdezett vissza:

– A hagyomány, igaz? Hogyne szeretnék, ha egyszer szép. Mesélő utcanév. Történelmi elnevezés. Hagyománya van. Kötődést fejez ki. Ettől szép.

Egy másik alkalommal, amikor ugyanilyen sebbel-lobbal érkezett, ennyit kérdezett, mielőtt loholt volna a dolga után: – Tudod, honnan indultak negyvenöt februárjában az első orosz gyalogosok a vár felé?

– Ha így kérdezed, biztos innen, ahol most ülünk.

– Jó helyen kapiskálsz. Egy kicsit lejjebből. A mai Kosztolányi Gimnázium épülete felől szivárogtak elő.

– És te tudod, hogy kik és melyik slágert bömböltették 1945. február 11-én este hat-hét óra körül az Ostrom és Várfok utcában?

Vigyorgott. Megpödörte a bajuszát, majd megpödörte másodszer is.

– „Hiába menekülsz, hiába futsz, / A sorsod elől futni úgyse tudsz...” Ezt mindenki tudja.

1945. február 11-én este nyolc órakor a Bécsi-kapun át tört ki a körbezárt Vár magyar és német helyőrsége.

A szemtanúk szerint halálroham volt. A világító-rakéták fényében nappali világosságban úszott az Ostrom és a Várfok utca. A Bécsi-kapun keresztül kitóduló, a két utcán aláomló csapatok első hullámai olyan iszonyatos tüzéségi tűzbe kerültek, hogy percek alatt hullahegyekkel, nyöszörgő sebesültekkel telt meg mindkét utca. A kitörés előtti órákban Karády híres slágerét bömböltették a tábori hangszórókon, így hát feltehetően nem érte váratlanul a kitörés az oroszokat.

Ha már szóba került, a Bécsi-kapunál álljunk meg egy pillanatra. A török utazó, Evlia Cselebi 1660 körül azt írja, hogy „a Gül-babára”, a Rózsa-dombra nyíló kapu olyan súlyos boltú, hogy nyári hőségben az emberek hűsölni járnak alá. 1574-ben, Toldi-históriájában Ilosvai Selymes Péter említi először, hogy a kapu alatt láthatók a rettenetes erejű hős roppant fegyverei és hatalmas csontjai. 1737-ben Bél Mátyás, 1786-ban Korabinsky János Mátyás is felsorolja a nevezetes Toldi-relikviákat, „amelyek által elképzelheti az ember ezen férfiú hihetetlen nagyságát és erejét, aki megvadult bikát megfékezni és kövér tehenet vállán vinni tudott”.

Utcák, házak, emberi sorsok. A Várfok Galéria épületével szomszédos házban, a 12-es szám alatt működött a két háború közt a budai Katolikus Tanoncotthon, melyben a kalazantinusok szerzetesi kongregációjának „munkáspapjai” dolgoztak, akik a proletárgyermekek keresztény szellemiségű nevelését tűzték ki céljukul. A 10. számú ház alagsorában a Fantázia virágkereskedés és a Várfok borozó húzza meg magát. Az épület homlokzatán emléktábla hirdeti, hogy itt élt a régi századfordulón Hörbiger János feltaláló és csillagász. A hajdani klagenfurti kovácsinas előbb Bécsben gépészeti tanulmányokat folytatott, később vándorciterásként róttá az országutat, majd a budapesti Láng Gépgyár mérnökeként szabadalmak sorát alkotta meg. Nem más ő, mint ama nevezetes Hans Hoerbiger, aki a hírhedt világjég-elmélet kidolgozója volt. A teória lényege, hogy az univerzum fő alkotóeleme a jég. A Harmadik Birodalom náci vezérkara, Heinrich Himmlerrel az élen, odaadó hívévé lett az elméletnek, melytől azt remélték, hogy igazolja a germánság atlantiszi eredetének meséjét. Hörbiger elmélete Várkonyi Nándorra is hatott: a *Sziriat oszlopai* ötlete Hörbiger azon elképzelésén alapul, miszerint a Földnek valaha számos holdja volt, melyek a Földnek csapódva gigantikus tengeráradásokat okoztak, ezek emlékét őrzik az emberiség özönvízmitoszai és az Atlantisz-legenda.

És vajon kinek a munkájára tekint alá domborműves emléktáblájáról Hans Hoerbiger feltaláló, vándorciterás és csillagász? Egy másik sokoldalú ember festményét vizsgálhatja, ugyanis a Galéria 19 szemben álló kínai

bálványfájának üveglapján mostanság éppen a Párizsban élő – franciául, oroszul, angolul, kínaiul beszélő, remekül zongorázó és tangóharmonikázó – Tóth István Ferenc, alias aatoth Franyo 48 rövid történet című képeinek reprodukciója látható.

A Várfok utca 11. számú ház régi tulajdoni lapjának bejegyzéseit silabizálgatom. Az XO Galéria épületét hajdanán, 1890 áprilisában Millhoffer Nándor és neje, Weltzl Mária vette meg, később a Dr. Zorn Vilmos és Liebhardt Lujza házaspár költözött be az épületbe. Az asszony csak névrokona a híres operaénekesnőnek, a férfi jogi doktor és jogakadémiai igazgató volt, Pozsonyban, Győrött, Kassán tanított, nyugalomba vonulása után vásárolták meg a budai házat. Vajon ők mit szerettek? Feltehetően alföldi poros utak, dinnyés-fácános csendéletek, ódon németalföldi mesterek reprodukciói függtek az ő idejükben ugyanazok közt a falak közt, ahol a napokban El Kazovszkijra emlékező kiállítás nyílt, Nádler, Szotyory, Ujházi Péter, Csizsér Zsuzsi, feLugossy képeivel. A harmincas években Szívós Zsigmond és neje lakott a házban. Jó lenne hinni, hogy az a Szívós Zsigmond vendéglős ő, aki a Zöldfa, majd a Philadelphia, később a Hadik – Karinthy törzskávéháza – tulajdonosa volt.

Nem csak a papiros – a tulajdoni lapok és oklevelek vellanak –, a föld is sokat elárul hajdani lakóiról. Az Ostrom utcában a mai norvég követség épületének alapozása előtt folytak ásatások. A Várfok utca 7. és 9. számú házai a második világháború idején pusztultak el: 1996-ban, a foghíjbeépítések előtt itt is végeztek leletmentést a régészek. Meg is találták városlakó eleink, a középkori Tótfalu lakóinak nyomait. XIII–XIV. századi rozettás és Anjou-liliomos kályhacsempe-töredékek, sarlók, lakat- és patkó maradványok, csontszemes olvasók, gyűrűk, talpas tálak és korsók töredékei, késnyelek, egy lócsontból faragott korcsolya darabjai kerültek elő. A legérdekesebb leleteket – azoknak a XIII–XIV. századi börcipőknek a maradványait, melyekben a jámbor vagy hitetlen, részeges vagy bornemissza polgárok tapodták a középkori vár fokának poros utcáit – egy hajdani kút vizes iszapja őrizte meg. Pénz is akadt: Nagy Lajos, I. Ulászló, I. Mátyás dénárjai. A török kori Tótfalu lakói fajansz korsókat használtak, meg réz kávéfőzőbrikéket. Egy XVII. századi, ovális bronzmedál is felszínre került. Egyik oldalán szerzetes alakja, aki bal kezében pásztorbotot, jobbában bilincset szorongat. A felirat: S LEONHART. Az érem másik oldalán kezét áldásra emelő püspök. Vajon kinek a nyakában függött a kis érem? Ki várt tőle oltalmat? Miféle bújára remélt gyógyírt a fogolyszabadító Noblati Szent Lénárd apáttól? Lehetett ocsmány kórok,

nehéz nyavalyák gyötörte agg, de lehetett várandós fiatalasszony is – hiszen a VI. században élt népszerű frank szent nemcsak a rabok, hanem a szülő nők és a beteges patrónusa is volt.

A novembert a párálló esővel öntözött Rómában töltöttem, csak Szent Miklós táján látogattam el ismét a kávézóba. Ott ült a szokott helyén, az üvegfal mögött a sarokban. A reg-

geli kávéját kavargatta elmerülten. Amikor megpillantott, megszűrőre integetni kezdett. Ahogy vártam, semmi nem változott, talán egy kép kicserélődött a falon, és a barna lány Harold C. Schonberg, a New York Times Pulitzer díjas kri-

tikusának nagy zeneszerzőkről írt vaskos könyvét falta a pult mögött. Szalóky előző este érkezett Párizsból, törődött volt, mert a Montparnasse egyik eldugott éttermében búcsúzóul kagylót ebédelt, aztán nem tudott ellenállni a nehéz, fűszeres sajtmártásnak, amitől azóta is feszült a gyomra. Római carbonara spagettiről, articsókáról, becsapós mostardáról értekezünk, és már indulni készültem, amikor eszembe jutott, és rákérdeztem az egerekre. Hogy azt is megírnám.

– *Miféle egerek?* – bámult rám értetlenül, aztán elhúzta a száját és egy végérvényes legyintéssel örökre elhessentette magától az egérfuttató kalandot. – *Ábrándok! Azt álmodtam, hogy saját versenystálla van. Mint egy uralkodónak. Ha nem is mérhető az angol királyi család tenyészetéhez. Áhh! Felejtük el.*

Úgy nézett rám, mint aki távolodó gőzhajó füstjét kémleli a horizonton.

– *Mindazonáltal meg kell jegyezzem* – mondta szokatlanul csöndesen –, *hogy az egérfuttatás életem egyik legnagyobb üzleti lehetősége volt. Tudod te, micsoda pénzek voltak és vannak abban? Tudod, hogy a kezdet kezdetén egy éven át az egerek jövedelméből pénzeltem a galériát?*

– *Tudom. Épp ezért ne felejtjük el.*

Dióhéjban összefoglalom. Tizenöt esztendővel ezelőtt Szalóky kitalált egy terepasztalt, egy egérfuttató versenypályát, valamint egy fájdalommentes módszert, mely az állatkák ösztönzésére szolgál. Szabadalmakat jegyeztetett, asztalát és „istállóját” bemutatták a televízió akkor legnép-

szerűbb szórakoztató műsoraiban, tárgyalt a Lóversenyvállalat fő korifeusaival. És az egér-derbi elképesztő sikert aratott. A lóversenypályán is felállították az átlátszó műanyag falakkal felszerelt asztalt, és több alkalommal is indították Szalóky egereit. Végül mégis az a döntés született, hogy egerek nem versenyezhetnek a futamok szüneteiben. Hogy miért? Az indok megalapozott volt, és mert

igaz, cáfolhatatlan is: a versenyigazgatóság megállapította, hogy az egerek elvonják a figyelmet – így a pénzt, a tétet is – a lovakról. Miután másfél évtizeddel később a kávézóban – legkedvesebb festőinek hajmeresztő munkái alatt, Yengibariban Párizst és Argentínát

idéző édes-bús muzsikájának csöndjében, egy pohár vörösbor mellett – beszámolt nekem az ügyről, azt kérdeztem:

– *Hogy jutott eszedbe ez a marhaság?*

Először megrovón nézett rám.

– *Ez a marhaság szabadalmaztatva vagyon* – mondta. – *És sok-sok milliós lehetőség van benne. Csak be kell érjen, el kell jöjjön az ideje.* – Aztán széttárta a karját. – *Te éppúgy tudod, mint én, hogy nincs új a nap alatt. Özönvíz előtti ötlet ez is. Csak senki nem vette a fáradságot, hogy igazán végiggondolja, szakszerűen megvalósítsa. Én megtettem.*

– *És hogy jön ez a galériázáshoz? Mire volt jó az egész?*

– *Legyen hát* – mondta –, *ne forgassuk a szemünket, beszéljünk a pénzről is. Mert a galériázás drága műfaj. Nagyon sok pénzt emészt. Az eladás tehát fontos. Eladni kell. De nem mindenáron és nem mindenkinek. Nemet is kell tudni mondani. Nagyon rossz, ha anyagi okokból elvtelen kompromisszumokra kényszerül a galériás. Mert mindennél fontosabb a galéria hitele. A megbízhatóság, a tisztesség. A galéria pénzt fektet a művészeibe. Sok pénzt. És a galériás azt reméli, hogy a befektetett pénz megtérül. A művész, a kultúra, az ország, és természetesen a galériája javára. Eladni tehát kell. Ha nem adok el, álmodozhatok én bármiről. Ezért aztán ma sem ülhetek a babéraimon. Keresem a lehetőséget. A feltűnőt. Amivel a festőimre, magamra, a galériámra terelhetem a figyelmet. Kávézó? Ahol gasztronómia, festészet, muzsika*

találkozik? Vágjunk bele! Utcatárlat? Rajta! Képregény-pályázat? Uccu neki! Ez a kezdet-kezdetén még inkább így volt. Egér-derbi? Hajrá! És ha mindezek eredményeként betéved hozzám a vevő, akkor az én galériámban mit talál? Valami meglepőt. Állandóságot. Pontosságot. Megbízhatóságot. Beszéljünk az árakról. Mert bizony a műtárgynak ára van. És az ár kardinális kérdés. Nálam a vevő szabott árakat talál. Nem vásárolhat a művésztől baráti áron, műte-remből. És nincs alku sem. Viszont az sem érdekel, hogy Trabantból vagy Bentleyből emeli ki a fenekét a vevő. Az én galériámból ugyanazt a képet ugyanannyiért viheti el a koldus és a milliárdos is. Mondtam, nekem minden-nél fontosabb az emberi és szakmai hitelem. Az ár pedig hitelesít. Nálunk rend van ebben a tekintetben is. Hierarchia.

Tekintélytisztelet. A galériás konzervatív, tiszteli az elért eredményt. Az eladási árban megjelenik a művész életkora, tehetsége, elismertsége, az elért eredményei, kitüntetései, kiállításai, magyarán a híre, presztízse. A hetven-éves óriás, az elismert bölény drágább kell legyen, mint a kezdő, még ha utóbbi, természetesen, Picasso nagyságrendű táalentumnak tartja is magát. És ez így van jól. Megbízható minőség, jól kialakított ár: a vevőnek is ez a jó. Így válhat befektetővé. Igazi gyűjtővé. Ha tudja, hogy bízhat a galériában. Ha tudja, hogy más vevő másutt nem juthat hozzá a művész munkáihoz olcsóbban. Ha tudja, hogy az idő neki dolgozik, nem ellene. Ha biztos lehet benne, hogy a festő súlya, és vele a munkái ára, nem csökken majd, hanem nő.

Késő este van, a kávézó bezár, elköszönünk. Farkasordító hidegben bandukolok hazafelé, aztán mégis irányt váltok, átballagok az utca túloldalára, ahol tizenkilenc bálványfa törzsét őrzik a kordonok, üveglapjaikon festmények derengnek az utcai lámpák ködben fuldokló, sziporkázó fénygömbjei alatt. Fától fáig megyek, bámulom a meghökkentő képeket – „Átokszórás”, „Ádám és Éva röntgenszobában”, „Gáz utca 25 udvar”, „New Paradise Project” –, az utca üres, sehol egy lélek, a házak ablakán olvasólámpák és televíziók fénye szüremlik ki. Sétálok fölfelé, nézem a képeket, a Budai

Krónika antikvárium kirakatát, mely egy ideje inkább régiségboltot mutat, a rövidárús üzletet, aminek a helyén valaha házias ételleket kínáló kifőzde működött, az XO Galéria kapubejáróját, melynek kövezetén 1918-ban Korhétz Czelesztin reáliskolai tanárnő pillangós cipője kopogott. Egy várost, egy városrészt, de még egy utcát sem lehet megismerni igazán. Mert él, folyton változik. Nem csak házak, kövek összessége: legendákból,

dalokból, színekből és illatokból, zajokból és csöndekből, egykori hétköznapiak, ünnepek és katasztrófák emlékeiből is áll. Így hát csak egyet állíthatunk biztosan, hogy amikor röpke ideig a térnek éppen ebben a szeletkéjében, a kövek, téglák és emberi életek eme kivételesen összerendeződött halmozában mozogtunk, láttunk valamit. És

jó, ha tudjuk, hogy keveset láttunk: a nagyobbik rész soha nem lett a miénk, számunkra örök titok marad. Mert a város a lakóiban él. A hajdaniakban, akik itt élnek velünk, s a leendőkből, akikben magunk is tovább élünk majd.

Ballagok fölfelé, nézem a képeket, kerülgetem a fákat – „Indián lányok sötét háttérrel”, „Mesterséges idill”, „Magyar írók (Verne Gyula, Máj Károly) és nyolc darab kutya” –, a borozó szellőzőablakán füst és pára tódul, messziről halk zongorafutam hallatszik, aztán abbamarad, szél csörgeti a fejem fölött a fagyott ágakat. Hogy miért szeretjük ezt a környéket, ezt a rövid utcát? Igen, talán az enyhén emelkedő ív is számít. A Vár, a Víziváros közelsége. De a legfontosabb a vágyunk, mellyel az arctalan nagyvárosban az eleven közösségi léttel bíró kisváros világát áhítjuk.

Mielőtt kiléptünk a kávézóból, elgondolkodva állt meg az üvegajtóban. A kihalt, csöndes utcát bámulta. – Szerinted normális vagyok, hogy itt nyitottam galériát? Háromszor nehezebb volt eljutni ideig, ahol most tartok, mintha Pesten kezdtem volna. – Rám pillantott, elmosolyodott. – Mert azt azért büszkén kijelenthetem, hogy innen, a Várfok utcából indult a kortárs magyar művészet kereskedelme. 1990-ben, egy Bodóczyval. És az is biztos, hogy ha gyűjteni akarsz, a Várfok kikerülhetetlen.

RÓNAI-BALÁZS ZOLTÁN
Egy régi ház konyhája

*A Moszkva téren egy öregember
lépett ma hozzám.
Nyugdíjas vagyok, nem hajléktalan,
mondta; hüvelykujjnyi vadhús az arcán.
Kopott volt, józan, tiszta, és merev.*

*Olyan, mint egyszer egy régi ház
konyhája este, mit hőtelen
villanyfény töltött meg légorcelánnal,
és egyedüliség csordogált
az asztal lapján, kis Styx gyanánt,
ahol a csöndet dologtalan konyhakés vigyázta,
míg útra készülődtem,
fejembe nyomva a szükség barna kalapját.*

Ha látod, adj neki egy százast.

TORNAI JÓZSEF

Márta

*Most már csak a természetben,
most már csak a természetben,*

*madárban, falevelekben
madárban, falevelekben*

*lehet téged megtalálni,
lehet téged megtalálni*

*felhőkben látni, szeretni,
felhőkben látni, szeretni:*

*agyam mélyén fölfedezni,
agyam mélyén fölfedezni*

*arcodat és nevetésed,
arcodat és nevetésed.*

*Bármiféle Márta-hangot,
bármiféle Márta-hangot*

*most már csak a szélben hallok,
most már csak a szélben hallok.*

*Mert arra még csak gondolni,
mert arra még csak gondolni*

*se merek, hogy irodalmi
délutánon, hangversenyen*

*találkozhatunk vértelen
árnyékkal s épp a nemlét*

*támaszthat föl rejtelemként,
támaszthat föl rejtelemként.*

Tavaszhergelő

*A tüdő, a szív is,
rajta a hús-ing is,*

*Nap-gyerek kelendő,
kornyikálj már, felhő,*

*madarak csőrében
tánczenét húz vérem,*

*ének-asszonyokkal
járom bár kurvákkal,*

*hagyd abba, de kezd is,
fogom a kezéd is
békákkal brekegi is,*

*bübolódjunk, sejahaj,
mint kakas a tyúkokkal,*

*tavaszi-isten vedd elő,
mitől hasas lesz a nő,*

*az éjjel álmomban
istállóban faroltam
kancámmal, haj!*

MONOSZLÓY DEZSŐ

Sárga ház

Hetek óta a HÁZat rajzolom. Tudom, hogy sietnem kell, de a részletek gyakran megakasztnak. Az is előfordul, hogy éhes vagyok, ilyenkor nem megy úgy a munka, mint máskor. Nem mintha nem lenne inspiráció, sőt, ha a gyomromban elkezd kiabálni az üresség, a fejem egyszeriben tele lesz képekkel, egyszerre többfélével is, és körülményes választanom. A legtöbb baj a HÁZ ajtajával van. Ha megrajzolom az ajtót, nem lehet látni, hogy mi van mögötte. Ajtó mégis kell, és tető is. A tetőt persze le is lehet szerelni. Ha Bubu levenné és belenézne, elcsodálkozna. De nem néz bele. Előfordul, hogy napokig nem látom. Ha megjelenik, mézesmázos az ábrázata. Gyorsan megcsókolja a homlokomat, és már rohan is, menet közben még visszaszól:

– Még mindig a házat rajzolod?

Nem is válaszolok neki, Bubu olyan elegáns, hogy összegyűrnék a szavaim. Ha már elment, szeretném visszatartani, de ez sok erőfeszítést igényelne, és én nem pazarolhatom az energiámat, minden erőmet a HÁZ befejezésére kell fordítanom. Ha már teljesen elfáradtam, kérek egy kis tejet Máriától. Mária az anyám, erre pontosan emlékszem, bár állandóan változik az arca. Hiányoznak a fogai, és csúnyán selypítve beszél. Legtöbbször Bubura árulkodik.

– Már megint csavarog – sóhajtozza.

Mária szerint ugyanis Bubu a feleségem, és Bubunak itthon kellene ülnie velem. A HÁZammal azonban ő se törődik, és ez jó, legalább nem kell magyarázkodnom. A megoldások úgysem véglegesek, és egyes dolgokat magam se értek. Ez attól is függ, hogy Bubut jónak vagy rossznak tartom-e. Ebben a kérdésben azonban senkitől se kérhetek tanácsot. Mária véleményét túlon túl ismerem, és rajta kívül csupán egy szakállas férfi van, akivel beszélgethetek, ez az orvosra is hasonlít, de inkább festmény. A falon lóg, éppen velem szemben. Emlékszem arra az időre, amikor nem akasztották oda, akkor még a saját lábán járt, és szürke flanelöltönyöket viselt. Bubu akkoriban nem került szóba közöttünk. Még Bubu megjelenése előtt festménnyé változott, így ha Buburól faggatom, nem is mond semmit.

A HÁZ építését ez erősen megnehezíti, és a csend is. A csendtől megsüketülnek a mozdulatok. Be kell kapcsolnom a rádiót jó hangosra. Az ordító, vinnyogó zenei hangok mindig munkára ingerelnek. Van bennük valami elindító csattanás, amely ellen védekezni kell, meghúzni a körvonalakat, és bebújni mögéjük. Ettől

gömbölyűvé válik a veszély, és nem lesz háromszögletű a homloka.

Még mielőtt a HÁZ rajzolásába kezdtem, a fürdőszobában ültem, és Bubun gondolkodtam. Bent a lakásban rémes sivalkodás volt, Bubu és Mária verekedtek egymással. Aztán a házmester is feljött, és rám törték a fürdőszoba ajtaját. A nagy sietségben a nadrágomat sem tudtam magamra húzni, és ez olyan nevetséges volt. Akkor határoztam el végleg, hogy felhúzókat a falakat, amelyeken át nem tud bejönni a házmester.

Először úgy határoztam, hogy egészen kicsi lesz a HÁZ, ez jó védelmet szolgáltat, senki se férhet bele. Ha pedig én akarok belebújni, egyszerűen felfújom, mint a luftballont. Csakhogy a méretek később ellenem is fordultak. A kockás füzet egyetlen kockányi alaprajzában nem fért el semmi lényeges. Az emeleteket sem tudtam szétosztani. Enélkül pedig semmihez sem lehet kezdeni. Dante Komédiájában is fontosak az emeletek; van pokol, tisztítóház és mennyország. Az én HÁZam sem nélkülözheti ezt a hármas felosztást. Kell egy PINCE, ez a múlt, legalább egy újabb kockányi térség, a meglevő FÖLDSZINT a jelen, és a jövő a TETŐ, ezt fel kell húzni, és még hol a berendezés? Minden emeleten kell egy Bubu, egy Mária és a Festmény is, az, amelyik azelőtt szürke flanelöltönyökben járt, és olyan szakállas van, mint az orvosnak. Ha ezeket mind beteszem a kockába, éppen én rekedek kívül, jön a házmester, és fejemre csattantja a fürdőszoba ajtaját.

Legújabbban már négy összeragasztott rajzlapon épül a HÁZ. A FÖLDSZINTen már csak az ajtóval van baj. Sohase lehet tudni, hogy mi történik mögötte. Az ajtó eltakarja az eseményeket, de két oldalán el tudom helyezni a figuráimat. Az a fontos, hogy egyiküknek se érjen földre a lába, a Festményé se. Dante lelkei is így lebegnek, és a jelen valóban tele van mozgással. Ezért nem lehet belőle megérteni semmit.

Bubu megkérdezi:

– Még mindig rajzolsz?

Mária:

– Bubu már megint csavarog.

A Festmény: Nem szól semmit.

Reggeltől estig ez ismétlődik, de egyik se áll meg egy pillanatra sem, egymás szavába vág, közük visít a Festmény csendje is, lábujjhegyükkel felugranak a padlóról, lebegnek. Csak a jövő és a múlt mozdulatlan, ezekről határozott elképzeléseim vannak. Ha a jelen lebegése nem lenne, semmi se zavarná meg az egyensúlyukat.

Itt van például a PINCE, ennek a terét kitölteni egészen egyszerű. Középen van a rózsából összehordott tűzrakás, e körül melegítjük a kezünket. Mindnyájan csupaszon ülünk, Mária, Bubu, Én és a

Festmény. Senki sincs a közelünkben, és éjszaka van. Nemrég érkezünk meg űrhajóval egy csillagról, amelynek elfelejtettük a nevét, azt is elfelejtettük, hogy űrhajóval érkezünk, csak a menekülés riadalma él bennünk, szűk barlangokon kellett keresztülmászni, egyre szűkebbeken, és ebben a hosszú csúszás-mászásban levedlett rólunk az emlékezet.

Csak egymás szagát érezzük. Mozdulatlanul ülünk. Ha elmozdulnánk, veszekednénk és szeretkeznénk. De akkor azonnal felborulna a kép, és a PINCE is a feje tetejére állna. Már nem lehetne úgy érezni a tűz melegét és egymás szagát. Bubu is kiesne a képből, kiderülne róla, hogy más űrhajóval érkezett, vagy egy barlangban leselkedett, ott várta be az érkezésünket. Azonban ez már megbontaná a PINCE varázsát és nyugalját. A PINCÉből amúgy sem lehet kimozdulni, nem vezet sem lépcső, sem kijárat a FÖLDSZINT felé, ahonnan riasztó mozgás hallatszik, de behull a tűz lángjaiba, és elég.

Mária persze már elfelejtkezett a PINCÉről, sohasem vetkőzik le előttem, pedig akkor meztelenül ültünk egymás mellett. Bubu régebben levetkőzött, de most már ő sem. Külön szobában alszik, és magára zárja az ajtót. A Festményt sem láttam egészen pucéran, legfeljebb néha kigombolta előttem a sliccét, olyankor, ha kiránduláson voltunk, és egymás mellett vizeltünk. Ennél több nem maradt a meztelenségünkben. Ha meghalnak, mindegyiküket levetkőztetem. A Festményt sajnos nem, annak nincs is nadrágja, csak derékig fért a keretbe. Egyszer megpróbáltam a falra hozzáfesteni, ami hiányzik belőle. Mária rettenetes sóhajtozásba kezdett, Bubu röhögött, aztán újrafestették a falat. Különben úgy viselkednek, mintha nem lenne PINCE.

Bubu megkérdezi:

– Még mindig rajzolsz?

Mária:

– Bubu már megint csavarog.

A Festmény: Nem szól semmit.

De engem nem tudnak megteveszteni. A tűz körül pucéran ültünk, és egymás fenekét szagoltuk. A FÖLDSZINT-ről hangzó riasztó mozgás behull a tűzbe, és elég. A csattanás is. A PINCÉből nem is lehet megtudni, hogy mi csattant. Az egész különben is olyan valószínűtlen. A Festmény kezébe vesz egy játékrevolvert, a tükör elé áll, a halántékához igazítja, és elhúzza a ravaszt, s a játékrevolver borzalmat dörren, még nagyobb, mint amikor a házmester betöri a fürdőszoba ajtaját, vagy legalábbis ugyanolyan. A Festmény hörög és vérzik, a tükörre loccsan az agyveleje. Mária később eladja a flanelruhát.

– Pár fillért kaptam értük – panaszolja Mária, s nem lehet tudni, hogy a Festményt sajnálja-e vagy a ruhákat. Ővele is ki kellene próbáltatni azt a játékrevolvert és

Bubuval is. Nem fog fájni, csak egy csattanás. Ha sikerül a kísérlet, mindegyiküket elvihetem a TETŐbe.

A TETŐt egyébként a legújabb amerikai prospektus szerint rendeztem be. A használati utasítást szóról szóra bemagoltam. A csattanás után leginkább a gyorsaságra kell ügyelni. Legfeljebb 3–7 perc múlva meg kell kezdeni a halott konzerválását. Azonnal le kell szivattyúzni a levegőt. Le kell csapolni az egész vért, és valamilyen fagyasztó vegyszerrel összekeverni. A preparált vért ismét vissza kell fecskendezni a testbe, amely azután azonnal hűlni kezd. Ezután Máriát és Bubut is alumíniumfóliába csavart mélyhűtött koporsóba helyezem, amelyek hőmérsékletét folyékony nitrogén segítségével mínusz 190 fokra csökkentem. Csak a Festménnyel nem tudom, mit kezdek, és a saját hullámmal is törödni kellene. A végcél az, hogy a négy alumíniumcső egymás mellé kerüljön. Ez kitölti a TETŐ egész területét, és ha mindezt elrendeztem, megszűnik az a FÖLDSZINT-i gyalázatos lebegés. A TETŐ is olyan mozdulatlaná válik, mint a PINCE. A FÖLDSZINT-ről nézve azonban a TETŐ is mocorog és a PINCE is, olyan az egész, mintha egerek kerültek volna a padlásra. Egerek kísértetjárása! Undorodom az egerektől. A FÖLDSZINT-ről nézve minden összevissza szaladgál. Még az is előfordul, hogy Bubu vagy Mária, aki a tűz körül ül pucéran, egy égő rőzsefáklyával felszalad a TETŐre. A melegtől természetesen szétolvadnak az alumíniumcsövek, és Bubu és Mária megkétszereződve lebegnek alá a FÖLDSZINT-re. Minden előlről kezdődik, s ha erre gondolok, azonnal megfájdul a fejem. És nemcsak ettől fáj, az anyagi gondok is sokat gyötörnek. Nem tudom, honnan fogom előkeríteni a szükséges pénzüsszeget. Egyetlen koporsó tíz-tizenkétezer dollárba is belekerül.

Mária és Bubu egészen nevetségesen viszonyulnak a pénzhez.

Először Máriával próbálkoztam, Mária mindjárt Bubuhoz utasított.

– Bubu folyton csavarog, annak a bőre alatt is pénz van.

Amikor Bubu-tól kértem, nagy szemeket meresztett rám, de azért megkérdezte, mennyire volna szükségem. Megmondtam: pontosan negyvennyolcezer dollárra. Rondán elvigyorodott, és elkezdett röhögni. Aztán összevissza hadonászott, és egy bárgyú slágeret énekelt.

„Három pengő egy menet,

Babám azért nem lehet...”

Elmagyaráztam neki, hogy nekem nem szeretkezésre, hanem koporsókra kell a pénz, és hogy rá is gondoltam, neki is csináltatok egyet. Erre összecsapta a kezét, és Máriára üvöltött.

– Hát nem megmondtam... Ezentúl semmi felelősséget nem vállalok, ha nem viteti el, megyek és intézkedem.

Mária is éktelen sivalkodást csapott. Rólam beszéltek, de mintha ott se lettem volna. Én szándékosan nem figyeltem a szavaikra, nehogy megnehezítsem a helyzetüket. Inkább megpróbáltam a TETŐ és a PINCE egyensúlyát helyreállítani. Amikor már belefáradtak a veszekedésbe, Bubu megkérdezte:

– Még mindig rajzolsz?

Mária:

– Bubu folyton csavarog.

A Festmény: Nem szólt semmit.

Ezzel vissza is érkeztem a FÖLDSZINTre, ott volt a legnagyobb rendetlenség. Bármit kerestem, semmit se találtam a helyén. A sok hasztalan kereséstől kimerültem, végre régi újságok alól előkerült az Isteni színjáték. Pedig nem is azt kerestem. De annyira eltévedtem, hogy belelapoztam:

„Az életünk ösvénye közepén
sötét erdőben lettem magamat...”

Igen, ez igaz, úgy látszik, ezzel mindenki így van. A FÖLDSZINTre a kapu fölé nagy nyomtatott betűkkel felírtam:

KI ITT BELÉPSZ, HAGYJ FEL MINDEN
REMÉNNYEL!

A feliratot csak kívülről lehetett elolvasni. Ez jó. Ez elriaszt. Belülről azonban a felirat nem látszott, és különben is az ott lebegők a PINCE és a TETŐ között helyezkedtek el, és ez a kettős béke letompította a mozgás nyomorúságát. Jaj azoknak, akik mozognak! Az asztalomon egy hangya mászott. Elővettem a papucsomat, és agyoncsaptam a hangyát. Megvillant az agyamban, hogy a hangya tetemét is elviszem a TETŐbe, de ez újabb tizenkétezer dollár, így inkább otthagytam a FÖLDSZINTen.

A hangya halála miatt maradt azért némi lelkiismeret-furdalás bennem. Ahogy közelebről szemügyre vettem, egy régi varangyos békára hasonlított. Ezt a békát kisfiú koromban fél téglával lapítottam agyon. Az állatok halála sokkal borzalmasabb, mint az embereké. Tudatlanul pusztulnak el, anélkül, hogy megsejtenék, hogy van TETŐ és PINCE. A bogarak még letépett fejjel is mozgatják a csápjaikat és a lábaikat, ahelyett, hogy azonnal kinyúlnának a TETŐ békéjében. A hangyán mégsem tudtam segíteni. Nem volt szabad csököporsóm. Azzal vigasztaltam magam, hogy az egyiptomiak is csak a kivételes lényeknek állítottak piramist. Az én kivételes lényeim: Bubu, Mária és a Festmény. Velük érkeztem az űrhajón, valószínűleg mindig is együtt voltunk, ha egy is kiszakadna közülünk, minden értelmetlenné válna. A FÖLDSZINTi rendetlenség is ebből a félelemből származik. Tulajdonképpen már akkor elkezdődött, amikor a Festmény játékpisztollyal a tükör

elé állt. Akkor egy ideig úgy látszott, mintha hűtlenül elhagyott volna minket, de most már ott lóg a falon, s ha nem szól is semmit, lehet vele beszélgetni. Ha elhithetném vele, hogy a PINCÉben Bubu is ott ült a tűznél, a legfontosabb akadállyal megbirkóztam. Mária azután is makacskodna, de ez már a lényéhez tartozik. Bármit állíthatok Buburól, ő úgymint azt hajtogatná:

– Bubu folyton csavarog.

– A Festmény szerint Bubu nem csavarog, a Festmény tudja, hogy Bubu jó.

Mária csípőre tenné a kezét.

– De hiszen szegény apád nem is ismerte ezt a nőszemélyt.

A legokosabb volna Máriát és Bubut közös koporsóba tenni, ez olcsóbb és hasznosabb is. Bubu jóságát és rosszaságát és Mária jóságát és rosszaságát csak így együttesen tudom megérteni, ahogy egymással vitatkoznak. Enélkül Bubu is és Mária is vagy jó, vagy rossz. És ez félelmetes. Amikor még mindannyian a tűz körül ültünk, mindenfélék voltunk, Mária, Bubu és a Festmény is bennem lakott, és én is bennük, egyszerre voltunk mind a négyen és külön-külön. Éreztük egymás szagát, s ez olyan volt, mint a saját szagunk. Ha Bubu csak jó vagy rossz, akkor kulcsra zárja a hálósobáját. Nem lehet bemenni hozzá. Az én HÁZamban azonban senki se torlaszolhatja el magát a másik elől. Olyan rezeseket szerkesztettem, amelyek kíváncsiságra nyílnak. Elég nehezen kezelhetők. De a kíváncsiság erős. Szeretném kilesni például, amikor Mária a fürdőszobában mereng. Óvatosan visszabújnék a hasába. Bubu mindenütt keresne, a szekrényajtókat is kinyitná, de sehol se találna. Mária álszenten hallgatna, a világért se árulná el, hogy a hasában vagyok. Csak akkor jönnék elő, amikor Bubu már elkeseredetten feladná a bújócskázást.

– Ez elpárolgott – mondaná –, pedig eleget hajtogatam, hogy intézkednünk kellene.

Ha Bubu ezt mondja, a számban azonnal jeges keserűséget érzek, olyasfélét, mint amikor elfagyasztották a fogamat. Valaki szétfeszíti az állkapcsomat, fehér köpenyes angyalok birkóznak velem, és üveget reszelnek. Nem akarom, hogy Bubu intézkedjék, de nem tudok semmit se tenni ellene. Ez a tehetetlenség hozzátartozik a FÖLDSZINTi lebegéshez. Az angyalok viszont állandóan fenyegetnek. Olyankor is, ha Mária a körmét ráspolyozza, vagy ha a gyűrődéskára tapadt tésztát tompa késsel kapargatja. Belefájdul a hátcsigolyám, tudom, hogy az angyalok közelednek. Szeretnék felülvölteni, de ha felülvöltök, abból csak még nagyobb fölfordulás származik. Mária és Bubu azt állítják, hogy félnek tőlem, éppen tőlem, aki az ő koporsóikon gondolkozom. És még a Festményre is

gondolok, arra, akiről mindenki megfélekedezett. Hiába óbégat Mária ...szegény jó megboldogult...

Ő se törődik a Festménnyel, csak Bubuvál.

– Már megint csavarog.

Ha törődne velem, egyes dolgokról egészen más véleménye lenne. A múltkor megkérdeztem tőle, van-e a Festménynek vére. Ő nem is sejtette, milyen kelepce van a kérdésemben. Bambán pislogott, és hevesen rázta a fejét. Ebből is láttam, hogy teljesen elfelejtette, hogy a Festmény azelőtt babos nyakkendő hordott, és szür-csölvé kanalazta a levest. Fűlsiketítően szürcsölt, de senki se mert szólani. Mária mindent elfelejt, és Bubu is. Ezért nem lehet velük játszani. Tegnapelőtt is, amikor leguggoltam az asztal alá, Bubu ingerülten rám támadt:

– Hát ez már megint micsoda marhaság?!

Megmagyaráztam neki, hogy szeretnék kicsi lenni. Ha az ember nagy, gyakran nem fér be a HÁZba.

– Te már nem lehetsz kisebb – kiabálta –, és ha ez így megy tovább, engem szállítanak be oda, ahová...

Mária alig tudta befogni a száját. Amíg kiabált, én az arcát figyeltem, az egyik oldala rúzsos volt, úgy látszik, megint csókolózott valakivel, és elfelejtette letörölni. Szegény, nem érti, hogy ugyanazzal az úrhajóval érkezünk, el akarja hitetni másokkal, hogy hozzájuk tartozik. De azok biztosan felismerik, hogy idegen. Egyedül ebben reménykedem.

Végre a TETŐ fölötti ürességet is eltakartam. Egy nagy bakkecskét rajzoltam. Ez a nap vagy az első csillag. Vergilius is azt gondolta, hogy a világ teremtésekor egyedül a bakesillag ragyogott. Persze én tudom, hogy nem így van, de kívülről nem baj, ha ostobának és együgyűnek néz ki a HÁZ, az a fontos, hogy belül éljen a tudat, amely egyszerre kút is és kémény is.

Amíg nem álltam a fejemre, azt hittem, hogy a plafon van a legmagasabban, de akkor egyszeriben rájöttem, hogy a szőnyeg az ég, a zöld szitakötös mintájú szőnyeg, ezt szakította keresztül az úrhajónk, amikor leszálltunk. Alattunk csak a plafon csupasz szikláit látogtunk, mindegyik csúcs fehérre volt meszelve, s annyira hasonlítottak egymásra, hogy a sok pont egybefolyt. Az egyik pontba beleütköztünk. Akkor már a szemem előtt táncoltak a tűzkarikák, fel kellett ülnöm, így jutottam a PINCÉbe. A tűz körül még Bubu volt a legkisebb, de aztán megnőtt. Hatalmas párdúc lett belőle, akkora, mint az, amelyiktől Dante is visszahőkölt. Én megpróbáltam összeharagkozni vele, moziba hívtam, cukrot és virágot vettem neki, a párdúc azonban a hátára feküdt, és szétvetette a combját. Ettől megrémültem, de azért nem szaladtam el. Megértettem, hogy azt akarja, bújjak bele a hasába. Eleinte sikerült is, a párdúc dorombolt, és kedves volt hozzám, de később valami különös dolog történt.

Rettenetesen megnőtt a fejem. Ekkora fejjel nem tudok mit kezdeni a párduccal. A TETŐben ezeket a méreteket is egyensúlyba kell hozni. Öt-hét perc alatt még a fagyasztás előtt centiméterrel mindent lemérhetek Bubun, esetleg Márián és a Festményen is. A legjobb megoldás az lenne, ha mindnyájan egymásba férnénk. Ami bennünk van, ha rossz is, ha jó is, végérvényes. A külső tárgyak és személyek cselekedetei kiszámíthatatlanok.

Bubu megkérdezi:

– Még mindig rajzolsz?

Mária:

– Bubu már megint csavarog.

A Festmény: Nem szól semmit.

De mindezt esetleg csak azért mondják, azért hallgatnak, hogy eltereljék a figyelmemet. A hátuk mögött és a szavaktól és csendtől eltakarva már ott leselkednek a fehér köpenyes angyalok, rám rohannak, és szétfeszítik az állkapcsomat. Semmit sem lehet sejteni a külső dolgok szándékaiból. Egy ugató kutya vagy egy nyávogó macska bármire képes, de ha az embernek sikerül lenyelnie a kutyát is meg a macskát is, akkor végérvényessé változnak. Bennünk ugatnak, bennünk nyávognak, és ha harapnak és karmolnak is, ez a harapás és karmolás is már a miénk. Néha szeretném lenyelni és megenni Bubut, Máriát és a Festményt is, hogy senki se vehesse el tőlem egyiküket se. Vagy beléjük bújni, de mindig valami elriaszt. Hátha nem férnek belém?! Sőt vannak olyan rossz napok, amikor a HÁZba se akarnak bejönni velem.

– Hát ez miféle kecske a ház felett? – gúnyolódik Bubu.

– Az nem kecske, az az első csillag.

Máriának kicsi az ajtó.

A Festménynek nincsen vére.

De nem szabad, hogy bármi is visszariasszon. Ha a HÁZban megteremttem az egyensúlyt, miért ne jönnének be? A FÖLDSZINTen hintákat is felszerellek, hogy könnyebben menjen a lebegés.

A hintára először a Festményt ültettem. Annak idején is ő ült az asztalfőn. Háromszor is rászóltam, de meg se mozdult. Biztattam.

– Hinta-palinta.

– Hinta-palinta.

– Hinta-palinta.

Amikor harmadszor mondtam, fülemben nyerített az az iszonyú csattanás. Szemembe malterdarabok repültek, azt hittem, megvakulok. Mária lélekszakadva rohant be a konyhából. Kezét tördelte. A Festmény a szitakötös szőnyegen hevert. Leesett a hintáról. A keret széttört, és három helyen beszakadt a vászon. Ilyen ziláltn azonban sokkal jobban hasonlított magára. Láttam, ahogy kigombolja sliccét, és azt is láttam,

ahogy a tükör elé áll. Pedig égett a szemem. Mária azonban ezt észre se vette, a Festmény mellett térdelt, és keservesen sírt. Meg akartam vigasztalni.

- Már biztosan elfelejtett hintázni – kezdtem.
- Te szerencsétlen – sóhajtozott Mária.
- Nem baj, majd kiszivattyúzom a vérét, és megfagyasztom.

Erre még hangosabban jajveszékelt.

Aztán Bubu is hazaérkezett. Az első pilanatban nem is igen osztozott Mária bánatában.

– Ezért a giccseért igazán nem kár – később mégis kivonult Máriával a konyhába, és sokáig sugdolóztak.

Vártam, hogy majd összevesznek. Ilyen hosszasan nem szoktak egymással csendben beszélgetni. Az egyetértésükben volt valami félelmetes. Megértettem, hogy ezentúl még jobban kell sietnem. Magam elé terítettem a rajzlapokat, de keservesen ment a munka. Az asztal is tele volt malterrel. Néhány szemcse a rajzlap alá csúszott, s ha ideért a ceruzám, furcsán megcsikordult.

A PINCE kész van. De a koporsókra valakitől kölcsönt kell felvennem. Sajnos Márián, Bubun és a Festményen kívül senkit nem ismerek. Időnkint, igaz, megjelenik néhány bizonytalan körvonalú alak a szemem előtt, de ahogy jönnek, azonnal széjjel is oszlanak. Félek is tőlük, a legtöbbször fehér köpeny ráncolódik. Mindössze negyvennyolcezer dollárra volna szükségem. Mindenütt rengeteg pénz van, Mária ugyan panaszkodik, hogy sokba kerül a tej, Bubu is panaszkodik, de állandóan új ruhákat vásárol magának. Valahol sok pénz van, csak meg kell keresni. Esetleg a HÁZ alá is lehetne ásni.

Rengeteget fáradoztam, egészen beleizzadtam. Csak amikor már kigyulladtak az utcai neonlámpák, akkor találtam meg a rajzlap alján a ládát. De nem mertem kinyitni a tetejét. Nem tudtam, mi van benne. Egész este a láda tartalmán gondolkodtam. Ha ékszerek vannak benne, ezeket előbb el is kell adni. És ki fogja felbecsülni? Én nem értek a drágakövekhez. Karácsonykor gyűrűt vettem Bubunak. Szilveszterkor kiderült, hogy hamis. Honnan is vettem pénzt akkor arra a gyűrűre? A zsebembe nyúltam, és... Érdekes, nincs is zsebem. Valaki bevarrta. Lehet, hogy Mária. Sokáig bámultam a tenyeremre. Az ujjaim rángatózva mozogtak. Néha egyik kezem feljebb került, mint a másik, és félkör alakú, apró mozgásokat végzett. Mintha töltöttem volna valamit valamibe, mintha apró üvegeket szorongattam volna. Lehet, hogy valamikor ezt csináltam, és most eszembe jutott. Csak azt nem tudom, hogy még a PINCE előtt, az úrhajóban, vagy később. Alighanem később. Rengeteg üveggel lehetett dolgom, innen ez a sok csilingelő hang bennem. Érdekes, és akkor még valami más is csilingelt, egészen közlelől. Talán a villamosok. Az

utcán jártam elhagyatottan, az autók alig bírtak kikerülni. Megkérdezem Máriától, hogy lehet lejutni az utcára.

De Mária úgy tesz, mintha nem tudná. Már megint becsaptam. Nem is akarok lemenni az utcára. A HÁZat kell építenem, és kész. Az utcán különben is egészen ritka a levegő, a sok autóduda kiszívja, ha az utcára érnék, megfulladnék. Mária ezt nem tudja, és hülyeségeket fecseg.

– Nem szabad az utcára menned, mert megesznek a tigrisek.

Hiszen az utcán nincsenek is tigrisek. Csak üresség. A nem létező tigrisek üressége. Ezért nem merem kinyitni a láda tetejét, hátha ott is erre bukkanok. De Mária ezt se érti.

– Bubu már megint csavarog? – kérdezem tőle, mert az imént hallottam, hogy becsukódott az ajtó.

Mária nem válaszol, a szeme tele van könnyel. Most minek bőg? A Festményt már kivitte a konyhába, azt mondta, hogy bekeretezteti.

– Ne törődj Bubuval – sóhajtja Mária –, gyere, megnyírom a szakálladat.

Ez olyan különös. Olyan ritkán szokta megnyírni a szakállamat. A HÁZ építése közben erről teljesen megfeledkeztem. Ha nem félnék a tükörtől, és a tükör nem lenne véres, akkor most megvizsgálnám a szakállam hosszát. De máskülönben sem lehet ezzel pepecselni.

– Most nem érek rá, ki kell nyitnom a ládámat.

– Milyen ládát?

– Azt, amelyiket kiástam a HÁZ alól. Lehet, hogy kincsek vannak benne, és akkor fel kell becsülni.

Máriát csöppet sem érdekli a láda. Zsebkendővel szárítgatja a szemét. Mindig ilyen hálátlan, ha rá gondolok.

– Ha kinyitom a ládát, azonnal megveszem a koporsókat, neked is, Bubunak is és a Festménynek is.

Mária úgy néz rám, mintha azt akarná, hogy a hasába bújjak. Nem is tudom, mikor nézett rám így. Talán a PINCEben. Ha így néz, megérdemli, hogy elmagyarázzam neki az egész HÁZat. De ő mindenáron a szakállamat akarja lenyírni. A FÖLDSZINTen állandóan ilyen rendetlenség van, örökös lebegés, mindenki mást akar. Pedig egyszerre csak egy dolog lehet a fontos. A szavak azonban szétkergetik a figyelmet.

– Hozzak egy kis tejet? – szipogja Mária.

Már látni se akarom. Hagyjon békén. Egyedül akarok maradni. Ki kell nyitni a ládámat. És nincs zsebem!

Mária megint a tigrisekkel védekezik.

– De hiszen te mondtad, hogy tigrisek vannak az utcán.

– Hülyeség, az utcán nincsenek tigrisek, az utcán semmi sincs, az utcán üresség van.

Ettől az utolsó szótól összerázkódtam. Alig vártam, hogy kimenjen a szobából. Amikor egyedül maradtam,

felfeszítettem a láda tetejét. Amitől tartottam, bekövetkezett. A láda teljesen üres volt. Belenyúltam. Ha legalább egy tigris volna benne, megharapná a kezemet, de csak azok az előbbi üvegfiolák csilingeltek az ujjaim között. A rajzpapírról feketére satírozva meredt rám a gödör. Két napig hiába dolgoztam. Az utóbbi időben semmi sem sikerül. A Festmény is leesett a hintáról, és Mária le akarja nyírni a szakállamat. A két dolog között biztosan van valami összefüggés. Ha fölmehtnék a TETŐbe, rájönnék, de oda nem vezet lépcső. A PINCÉbe se lehet lejutni. Mária bög, és le akarja nyírni a szakállamat. Kint az utcán, ahol nincsenek tigrisek, esik az eső. Gyorsan be kell csukni a HÁZ ajtaját, nehogy megázzanak a szőnyegek. A Festménynek gyakran volt sáros a cipője, különösen, ha puskával a vállán jött haza. Ilyenkor nyulat vagy fácánt húzott elő a hátizsákjából. Mária megnyúzta a nyulat, és a söréteket, amiket a bőre alatt talált, nekem adta. Én mindenkinek mutogattam az ólomdarabkákat – „Ezek a sörétek éltek valaha nyuszik és fácánok fejében” –, de senki se akarta elhinni. Mária azonban akkor is úgy nézett rám, mint most, csak akkor nem sírt. A Festmény brummogva kacagott, a térdét csapkodta, örült az élő söréteknek.

– Ha a te söréteid élnek, akkor azok fiadzanak is, mi? Erre nem tudtam válaszolni.

– Kár, hogy nem fiadzanak – sajnálkozott a Festmény –, ha fiadzanának, nem kellene töltényeket vennem.

Ma már tudom, hogy a sörétek nem fiadzanak, és Bubu se, és Mária se, Én se, a Festmény se. Mindegyikünkben csak egyetlenegy van. Nem hasadhatunk ketté. A fiadás undorító és szánalmas, olyan, mintha az ember kivizelné a saját lelkét. Mária is biztosan azért szeretné, hogy visszabújjak a hasába, mert nem akar a világra hozni. És ő nem is tehetett ilyet, hiszen akkor nem érkezhettünk volna ugyanazzal az úrhajóval, és a tűz körül a PINCÉben nem tapogathattam volna a mellét. De így volt, és senki sem ütközött meg rajta.

Ki kell nyitnom a rádiót, és hangosra csavarnom, mert nem jutok semmire. A csendből megsüketülnek a mozdulatok. Az ordító, vinnyogó zenei hangok munkára ingerelnek, és most igazán szükségem van buzdításra, mert zúg a fejem, hiába ástam, kimerült vagyok. Igaz, mindjárt bejön Mária, és dühösen lecsavarja a rádiót.

– Nem lehet kibírni ezt az üvöltést, az embernek beszakad a dobhártyája.

Mária azonban nem mutatkozik. Vajon mit csinál? Még hangosabbra kapcsolom a rádiót. Most se jön. Kimegyek a konyhába, és megnézem. Csak áll a konyhaablaknál, és a messzeségbe bámul.

– Vársz valakit?

– Én?... – szífogva tiltakozik, de látom rajta, hogy hazudik.

– Gyere be, megmutatom neked a HÁZat.

Engedelmesen követ, azt se teszi szóvá, hogy üvölt a rádió.

– Látod, ez a HÁZ ajtaja – mutogatom –, most bezárom, hogy ne jöhessen be rajta senki. Ha bejönne valaki idegen, mindent összedöntene bent a szobákban.

Hevesen bólogat.

– És a PINCÉbe és a TETŐbe se lehetne elmenekülni, mert nem vezet oda lépcső.

Mária ma értelmesebbnek látszik, mint máskor. Nem ellenkezik, mindennel egyetért, csak a kulcszörrenésre rezzen össze. Bubu is egy árnyalattal sápadtabb, mint máskor. Várom, hogy rákezdjek.

Bubu megkérdezi:

– Még mindig rajzolsz?

Mária:

– Bubu már megint csavarog.

A Festmény: Nem szól semmit.

De nem ez következik. Mária a szemét törölgeti.

– Nem hagyta megnyírni a szakállát – sóhajtozza.

– Ez most mindegy – legyínget Bubu dühösen a levőbe –, összecsomagoltál? Mindjárt itt lesznek.

Persze akármit mondhatna, tudom, hogy a fehér köpenyes angyalokról van szó, hiszen már hetek óta vártam rájuk. „Vexilla regis prodeunt inferni!” Védekezni kellene. Éppen most jönnek, amikor üres a láda. Nincs amivel megvesztegessék őket. Egy kis haladékra lenne szükségem. Be kell fejeznem a rajzot... „Vexilla regis prodeunt inferni!” Honnan is jutott az eszembe ez a latin idézet? Az Isteni színjátékból? Vagy még régebről? Jönnek fehér zászlókkal és fehér bombákkal, ők törték össze az úrhajónkat.

Szegény Mária sír. Azt hiszi, hogy nem gondoltam rá. Bubu nem sír, a száját rúzsosza, pedig én neki is akartam koporsót venni.

Dörömbölnek az ajtón. Hiába üvölt a rádió. Hallom. Nem szabad kinyitni az ajtót.

– Bubu, ne nyisd ki! Bubu, együtt ültünk a tűznél...

De már késő. Olyan hangosan szól a rádió, hogy Bubu nem is hallja, mit kiabálok neki.

Vexilla regis prodeunt inferni! Már egész közel vannak. Lehet, hogy valamit összecseréltem. Lehet, hogy a PINCE a TETŐ. Olyan a tűz, mint a máglya. Mindenki lángol, Bubu, Mária, a Festmény és Én is.

Át kellene rajzolni az egészet, de nincs rá idő. Egyedül dulakodom. Senki se segít. Bubu és Mária rémülten állnak, hagyják, hogy kicsavarják kezemből a ceruzát, hogy szétfeszítsék az állkapcsomat, mintha nekik nem is építettem volna HÁZat.

– Segítség, nem nyúlhatok a tűzhöz, segítség...

Az angyalok fehér lepedőkbe csomagolják a tüzet.

„A holnap jön”

Beszélgetés a 85 éves Monoszló Dezsővel

„A holnap jön, a holnapra várni nem kell. / Komolyan csak a bátrak félnek. / A nyomornak is van száz színe. / És történelme van a meséknek.” Ez a négy soros vers (*Mozaik*), amelyet a költőként induló Monoszló Dezső még fiatalon, nem mellékesen a második világháború alatt Budapesten írt, kérérlhetetlen holnapjainak idő előtti törvényeként mintha kőbe vésetett volna. Mondjuk, egy lapos kavicsba, amellyel zsebében szerzője a történelem elől végigköltözte Közép-Európát úgy, hogy mindvégig megmaradt magyar írónak, és közel negyven könyve jelent meg. Előnyét sokszor nem tudta tartani, kénytelen volt a nyomor köreit és bugyrait karbidlámpák fényében színekre bontani, így lett történelme a meséknek: amit tőle olvashatunk, egyszerű már megméretett.

Az íróval bécsi otthonában folytatott beszélgetésünk körülményei szükségessé tették, hogy annak írott változatába a szerző korábbi interjúinak, nyilatkozatainak vonatkozó részleteit is beépítsem, ügyelve rá, hogy a szót egyszer se vegyék át tőlünk.

– *Dormán László vajdasági fotográfus és újságíró mondta: Monoszló közel száz éve bolyong a Kárpát-medencében. Ha jól számolom, Bécs, ahol jelenleg élsz, negyedik otthonod. „Kutattam a kincset, mint hímport a lepke, / de csak annyi jutott eszembe derengve: / megszülettem egyszer régen Budapesten” (A holnap hitével). Mesélj életed első állomásáról, Budapestről, a családról, gyermek- és kamaszkorodról.*

– Budán születtem, és az is maradt az én őstanyám: második feleségemmel, Katival visszataláltunk Budára, lakást vettünk az első kerületben, de miután ő elment, ezt a lakást nemrég eladtam.

A családomnak Pásáréten volt egy villája, amit azóta elbontottak. Ebben a házban nőttem fel. Anyám kilenc hónapig feküdt velem, mielőtt a Bakáts téri klinikán megszülettem. A klinika főmadámja velünk jött rövid időre – tizennyolc évig maradt nálunk, erről később írtam is: „gyerekeket ijesztő meséit hallgattam / ha nem gyújtott lámpafényt / nehezen aludtam el / ha e

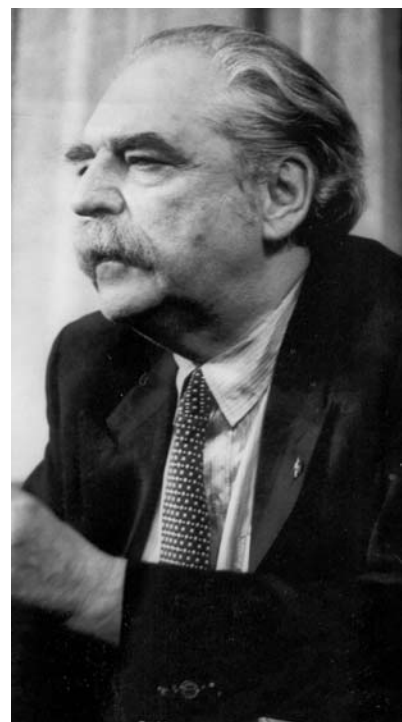
mesék helyett / azt mesélte volna / irántam vagy anyám iránt / érzett szeretet marasztalta / nálunk ily sokáig / redőnyöket lehúzó dühös mozdulatára / mindmáig összerendeznek” (Gutaütöttek balladája). Ez az asszony szerelmes volt anyámba. Fizetést nem, de teljes szabadságot kapott, ráadásul annyi pénzt, amennyit csak akart.

– *Mivel foglalkozott: a háztartást vezette?*

– Mindent ő vezetett, beleértve az egész cselédséget, így a cselédség is rettegett tőle. Özvegy Zelenkánénak hívták. Egy kéményseprőmester volt a férje, akin sokat mulattunk, mert a kéményseprő mesterséget alantas foglalatosság-nak tartottuk, pedig Zelenka vállalkozása jól jövedelmezett. De aztán meghalt, és az özvegyét „ránk hagyta” tizennyolc évre. Zelenkáné kapott tőlünk lakást is, meg külön nyugdíjat. Rémregénye volt az egész családnak.

– *Féltél tőle, szigorú volt?*

– Nem is a szigorúsága... nem lehetett áttekinteni a pozícióját, mindenkinek ő parancsolt. Nálunk nem

dolgoztak szép szobalányok, mert sorban kiutálta mindet, nálunk nem főztek jó szakácsnők, mert hamar féltékeny lett rájuk, így őket is rendre kidobta: kiirtotta a garnitúránkat.

Amikor néhány évvel ezelőtt megütött a guta, életemnek olyan szereplői tértek vissza az emlékezetembe, akiket régen elfelejtettem, és Zelenkáné alakja is megjelent, úgy, minthogyha ma bocsátottuk volna el. Az elbocsátásában persze nem volt semmi befolyásom, csak mondogattam mindig anyámnak, hogy Zelenkáné már menjen a fenébe, de anyám nem hallgatott rám. Nem lehetett ezt az asszonyt kibuktatni. Volt nekünk külön Stümmer üzletünk, külön csemegeüzletünk, és Zelenkáné mindenhova bevásárlási könyvvel ment, bevásárolt egész hónapra, nem kellett elszámolnia semmivel, azt csinált, amit akart. Anyám többnyire nem volt otthon. Egy ruhagyárat vezetett, úgyhogy mi, Lucia húgom és én jóformán nem is ismertük a szüleinket – csak özvegy Zelenkánét.

Nagypolgári családban születtem. Miután anyám is meghalt, minden a

Édesanyjával és húgával, Luciával

húgomé lett, rám nem maradt semmi. Volt egy óriási, országos híró festménygyűjteményünk. Amikor Pestet bombázní kezdték, fölszólított bennünket a Nemzeti Múzeum, hogy adjuk le a képeket, ők biztonságba helyezik őket. Leadtuk, majd visszakaptuk a gyűjteményt, de számomra ez is elveszett. Nekem ebből sem jutott semmi.

Sokszor elmondtam, hogy érdekes életem volt, negyven kutyát tartottam külön személyzettel, tizennyolc éves koromig csak csináltatott cipőben és ruhában jártam – de attól kezdve soha. Az emberek ezt általában fordítva élik meg, mert később jut mindenre: nálunk mindenre jutott volna, de hozzá kell tennem, bentlakásos intézetben nevelkedtem, úgyhogy semmit nem tapasztalhattam a nagy jólétekből, mert nem éltem benne. Sok iskolám volt: a Margit körúti elemi, a budapesti francia intézet és egy maglódi falusi iskola.

Tízéves koromban kerültem a premonstreiekhez Gödöllőre, öt évet töltöttem itt. Az első Mikulás-ünnepségen én voltam az angyal, de már parókában, mert ott mindenkinek rögtön lenyírták a haját. Az enyémet éppen egy hónappal az érkezésem után, ezzel is irigyeket szerevezve nekem.

Egy hónapban szigorúan csak egyszer volt látogatás. Mindig a hónap első vasárnapjára esett, emlékszem, a szülők háttal álltak az orgona magasságában, és akkor nem szabadott hátrafordulni a templom padjaiban, különben olyan frászt kapott az ember ott helyben, hogy lerepült a feje. Szörnyű

öt év volt. A bejárók, akik szegényebb sorból származtak, nem érintkezhetek a tehetősebb családból érkezett bentlakókkal. Utóbbiakat, azaz bennünket valósággal megvetett a tanári kar, gyakran ütöttek-verték. De nemcsak a bejáróktól, az egész külvilágtól elszigeteltek bennünket. Az egyik osztálytársam például egyszer, útközben kihajolt a HÉV ablakán, és lefejezte egy villanypózna. Két hónap múlva jutott el hozzánk a híre, pedig emiatt még a HÉV-forgalmat is le kellett állítani, hogy a baleset körülményeit vizsgálhassák, és a testet elszállíthassák.

Életemben sok helyütt jártam, és valahol ezt is Gödöllőnek köszönhetem, mert latintanáromtól

hallottam először a mondást: Vivere non est necesse, navigare necesse est – Élni nem szükséges, hajózni szükséges. Széchenyi István az osztálytársam volt. Osztályfőnökünk általában így szólította felelni: „Most pedig álljon fel a legnagyobb magyar silány unokája”. Istvánhoz néha eljött Zsiga bácsi, a híres oroszlánvadász látogatóba. Elnyílt szájjal hallgattuk vadásztörténeteit. Több jó tanácsát megfogadtam későbbi utazásaim során.

– *A szüleidről még nem is szóltál.*

– Édesanyám csak a gyermekkorát töltötte Bécsben, ennek ellenére egész életében igazi bécsi asszony volt. Jóformán csak németül és angolul olvasott. A könyveim német nyelvű kiadásait sajnos már nem vehette kézbe, így a műveimet nemigen ismerte. Zongorázott és szépen énekelt. Még Saljapinnal is egyszer. A nyarakat időse édesapámmal általában Stájerországban töltöttük, mindig ugyanabban az alpesi hotelben, időse urak és hölgyek között. Apám a Legfelsőbb Bíróság elnöke volt, de őt korán elveszítettem. Örökbefogadó apám, dr. Macke Károly nevét a nevembe szótt nagy M. betűvel haláláig viseltem. Őt 1920-ban a lakáshi-

Húgával

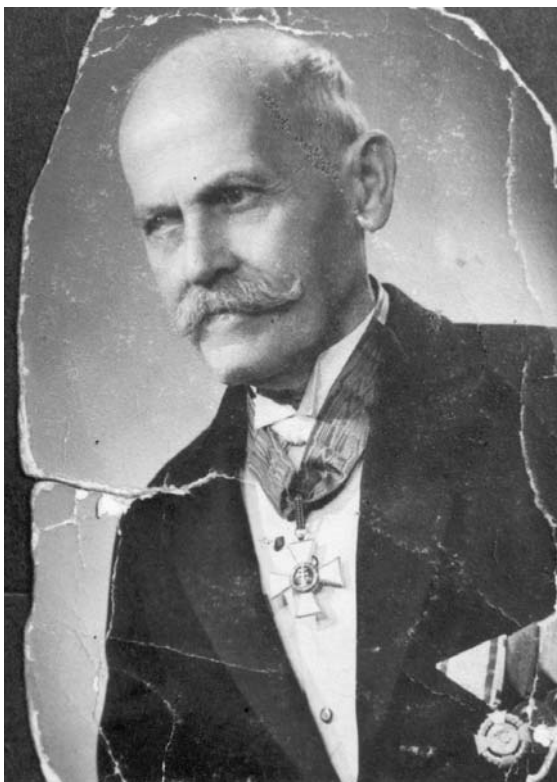

vatal elnökségével bízták meg, ekkor még fiatal kúriai bíró volt. Zilahy Lajos írt egy regényt, amely ebben az időszakban játszódik, *A földönfutó várost*. Benne az elnök (apám) a Párisi vagy Váci utca egyik palotájában trónol, miközben a vagonokban lakó emberek tömegeiről kellene gondoskodnia. Ez persze hamis állítás. Apám a világ legszerényebb embere volt. Aztán egyszer, a negyvenes évek elején Zilahy – akkor már híres íróként – meglátogatta apámat, aki szóba hozta ezt a könyvet. Zilahy magyarázkodni kezdett, például hogy harmadkézből értesült az eseményekről. Apám megbocsátóan legyintett. Ezzel együtt Zilahynak sokat köszönhetek: az ő révén jelenhettem meg a Híd című hetilapban, amely akkoriban az egyik legrangosabb folyóiratnak számított.

– *Hogyan, miért, és pontosan mikor lettél tizenévesen tengerészcadét?*

– A pontos idejére nem emlékszem: a második világháború alatt történt, talán tizennyolc éves lehettem. Tengerünk nem volt, de volt egy tengerész admirálisunk, illetve két ellentengernagyunk, Wulff Olaf és Konek Emil, és ők hárman kitálaták, hogy tengerre magyar! Alapítottak egy tengerésziskolát, ahová tizennyolc embert vettek fel, közöttük engem is. Az iskola még rendes épületet sem kapott, valamelyik laktanyában folyt a félig-meddig haditengerészeti oktatás. Amit megtanultunk, mind hasznavehetetlen volt, ősrégi dolgok, amelyekkel semmit nem lehetett kezdeni. Míg Magyarországot nem érte el a háború, a Balatonon őriztük a vitorlásokat reggeltől estig, sőt még éjszakai őrésben is, vagy büntetővezésekre kényszerültünk a vízen. Többször

jött a két szenilis ellentengernagy ellenőrizni minket. Később a német haditengerészet alá osztottak be bennünket, úgyhogy német haditenge-

Az író édesapja

részként szolgáltam olasz segédhadjón, a Cyklopson, és a Rommel-hadsereget mentettük Afrikából. Ez volt a szerencsém: akik német hajón szolgáltak, Kielbe kerültek, és mind elestek. Akik afrikai frontra kerültek, szintén mind elestek, pontosabban egy kivétellel, aki én voltam. Ekkor már a tengert az amerikaiak és angolok uralták, a tengeralttjáró-csata befejeződött.

Nem csak kalandvágyból jelentkeztem tengerésznek. Megismerkedtem Macsutáru Inoue japán nagykövettel Magyarországon. Tizennyolc évesen a felesége szeretője lettem. Hihetetlen botrány kerekedett belőle. A nagykövet Lisszabonba helyeztette át magát. Ekkor erősen foglalkoztatott, hogy hogyan jutok én el Lisszabonba? Gondoltam, ha tengerész leszek, akkor viszontláthatom a szerelmemet. Másképpen

elképzelhetetlen lett volna, mert akkor már dúlt a világháború, és bár Magyarország még semleges ország volt, de Lisszabonba eljutni nem lehetett akkor.

– *Ezt meg is írtad a Japán szerelem című novelládban.*

– Igen, megjelent japánul is, Tokióban, a legjobb kiadó adta ki.

– *Költőként indultál Budapesten, első versesköteted tizenhét éves korodban jelent meg (Égből üzenek – 1941), ezt követte a Gombostűk háborúja (1944) és egy kisregény (Égetett sienna – 1944). Az Irány Kréta! című regényedet, amelyet a tengerész-élményeid alapján írtál, a magyar vezérkari cenzúra a „német háborús érdekeket sérti” megjelöléssel elkobozta. Budapesti éveid alatt megismerkedtél a nyugatosokkal és azok ellentáborának legkiemelkedőbb íróival. Kikre emlékezel közülük szívesen?*

– Sokakra, majdnem mindenkit ismertem. Bár Móricz Zsigmonddal csak egyszer találkoztam, van tőle képem, amit aláírt. Ő lett volna talán a legfontosabb. Inkább arról kellene mesélnem, hogy kikkel nem találkoztam. József Attilával például találkozhattam volna, de nem sikerült. Szegényről jóformán a kutya se tudott. Megjelent egy pár soros cikk, hogy elgázolta a vonat, ennyi volt az egész. Írtam hozzá egy verset később: „...köszöntöm önt József Attila / nem áztatva magam hátha hallja / és nem is közvetlenkedőn komázva / mert holtakkal pertut eddig sosem ittam / ott ahol lakom a szerény bécsi vigvam / azok előtt áll nyitva koccintásra vitára / akik a mindennapoktól lelkesítve megalázva / köröttem sűrögnek hús és vér alakban...” (Az ünnepelthez). Kodály Zoltánnal már pertuban vol-

tam, nagy hatást gyakorolt rám. „Kodály! kecskeszakállad csiklandja gégém / nem mintha te járnál halottaimnak élén / a vagyok igéje amúgyis több annál hogy voltál / s bár ravatalomnál lehet összehátrálni bennünket a zsoltár / gyásznépet előre nem toborzok”. Ő igazán sokszor járt nálam, és gyermekkori verseimet is megzenésítette. Egy jelenség volt.

Az első költő, akit a harmincas évek közepén személyesen is megismertem, egy átszellemült arcú, reverendába öltözött pap volt, és a gödöllői premontrei gimnázium dísztermének dobogóján állt: Mécs László. Az öreg diákok cím szerint kérték, hogy szavalja el újabb és újabb verseit. Az első sorokban tanáraink, prefektusaink, a rektor és a perjel ült. Teljesen elhülten néztem, hallgattam Mécs Lászlót, valóságos csoda volt. A *Két orrlógató aszkéta* című versének szavalata közben elől ülő tanáraink felé intett: „ezek meg ülnek mint a fagyosszentek, elkomorodnak, mikor füttyentek”.

Vagy említhetem Szabó Dezsőt. Fiatalkoromban olvastam *Az elsodort falut*, és fellelkesülve a szerző látványos előadásaira rendszeresen eljártam. Ott voltam, amikor a többkötetes Nagy-Pintért dühöngve szétszaggatta, és még azt a kijelentését is hallottam, hogy amikor Erdélyi József hamvait serbliből fogják kiszórni, ő megdicsőül a magyar nemzet panteonján. Egyik előadása közben váratlanul megindult felém, aki zavaromban a kijárat felé hátráltam. A nyomomban volt, és megkérdezte, hová sietek annyira. Nem emlékszem már, mit dadogtam neki, mindenesetre

meghívott magához. Elképesztő rendetlenségben élt, de nem zavart, csak az, amikor nagy tokával saját férfiszépségéről beszélt. Az ő jelentősége idővel elhalványult bennem.

Első feleségemen, Nemes Nagy Éván keresztül, aki színművész volt, a nyugatosok ellentáborába sorolt írókat is megismertem: Nyirő Józsefet, Tamási Áront, Illyés Gyulát, Szabó Pált, Veres Pétert és Németh Lászlót. Jóban voltam Tersánszky Józsi Jenővel. Ugyanakkor a Skót Misszióba is rendszeresen ellátogattam, ahol Szerb Antal tartotta előadásait. Vele is többször beszéltem, nagyon kedves embernek ismertem.

A Frimmel (anyai) nagyszülők

Tamási Áronhoz fűzött a legmélyebb barátság. Feleségem, Éva is székely lévén, nagy nyelvhelyességi harcokat vívtunk, hogy tányért-e vagy tányérat. Áront hívtuk döntőbi-

rónak, aki szerint a szivarat helyes, hiszen ezt ő is így írta, a tányérat dolgában viszont nekem van igazam. Idősebb lányomat ő tartotta keresztvíz alá 1945-ben. A pap megkérdezte tőle, hogy mi a foglalkozása. Áron azt felelte: író. A pap azonban nem érte be ennyivel: jó, de mi a tisztességes foglalkozása? Egyebet nem említhetek, mondta Áron, de mindig azon buzgólkodtam, hogy ez tisztességes foglalkozás legyen. Csakugyan erre törekedett. Egyszer elmesélte, hogy amikor a nyilasok elhurcolták, nagy bajba került, mert azt követelték tőle: írja össze az erdélyi magyar szabadkőműveseket és más baloldali gondolkozású magyarokat,

s ezen felül minden fontosabb eseményt, ami az elmúlt húsz évben az erdélyi magyarság életében történt. Ebben a szorongató helyzetben Áronnak egyszer csak megjelent a hőse, Ábel, és valamit a fülébe súgott. Áron élt is a tanáccsal, és így szólt a nyilas belügyminiszterhez: Igen okosan tették, hogy hozzám fordultak, én mindenről pontos feljegyzést készítettem, de a feljegyzés otthon van, haza kéne menni érte. El is engedték, és másnap a *Virrasztás* című kötetével jelent meg. Ebben minden megtalálható, mondta a belügyminiszternek, ami Erdélyre vonatkozik, olvassák el figyelmesen, útmutatásul és okulásul is szolgál.

Szörényi László egyszer azt mondta nekem: te, ez rettenetes, közről ismerted a magyar irodalom összes fontos alakját, miért nem írsz egy memoárgyűjteményt? Kötelességed lenne. Egyszerűen azért, mondtam, mert egyúttal igazságatlan is. Nem írtam naplót soha. Naplót kellett volna vezetnem, mint Thomas Mann-nak, akit szerettem

és ismertem is. Mellékesen megjegyzem: engem megdöbbsentett, hogy mi mindenről írt naplójában: hol, mit ebédelt aznap, és mibe került. Hány fontosabb gondolatra nem maradt ideje naplóiírás közben? Én ilyesmire igazán nem értem rá soha. Ahhoz, hogy megírjak egy visszaemlékezést, szükségem lett volna egy múltamban eligazító segítségre. E nélkül könnyen összekeverednek személyek és évek, így felelőtlenség memoáírásba fogni.

– *Hogyan vészelted át a második világháborút?*

– A tengerészcadét-időkről már beszéltünk. De történt más is. 1944 telén a budai vár már körül volt véve. Közeledett karácsony, és élelemért indultam. Lassítottunk a kocsival, mikor egy magyar katonához értünk, aki leeresztett puskával állt az út mentén. A front folyamatosan mozgott, ezért megkérdeztem tőle, hogy meddig szabad az út. Azt felelte, szabad, menjünk nyugodtan. Ötven métert, ha haladtunk, amikor kilőtték mellőlem a sofőrt, engem pedig foglyul ejtettek az oroszok. Rengetegen voltunk foglyok. Állandóan igazolóállomásokra hurcoltak bennünket (emlékszem, először Csillaghegyre, aztán hetek múlva Bajára), hogy ott majd igazolhatunk, és akkor szabadon elmehetünk. Sosem engedtek el, ahogy ígérték. Szörnyen éhezünk: egyszer birkacsontokat találunk, azt ettük, pedig sosem tudtam a birkát megenni. „*lerágott birkacsontokat gyömöszöltünk a civilizáció pofájába*” – írtam az *Aranykor* című versemben.

Különös, de nem éreztem halálfélelmet. Másról el tudtam képzelni, hogy meghalhat, de magamról soha. Még akkor is így gondoltam, amikor két orosz kicibált a hóra. Azt hittem, tarkón lőnek, pedig csak a

szép pár csizmámat rángatták le rólam. Innen kezdve meztláb gyalogoltam a szűz hóban, elfagyott a lábam, kezem. Egyszer srapneleket kellett volna cipelnünk, de mond-

Ferencjósában

tam, hogy megfogni sem bírom, elfagytak az ujjaim. A pihenőcsoporthoz küldtek: a pihenőcsoport egész éjszaka állt a fagyban. Ekkor döntöttem úgy, hogy megszököm. Volt egy fehér lepedőm, abba csavartam bele magamat, hogy beleolvadjak az éjjeli hófödte tájba. Nem sokkal azután, hogy nekiindultam, lövések dörrentek mögöttem. Feltartott kézzel fordultam meg, ám észrevettem, hogy az oroszoknak fogalmuk sincsen, hol lehetek. Elrejtöttem a bajai temetőben, egy sírkő mögött. Egy idő után tovább indultam, és lefagyva, átfagyva, tetvesen, rongyokban érkeztem be Bajára, ahol egy öregasszony mentette meg az életemet: befogadott,

gyógyított, táplált és rejtegetett. Körülbelül négy hónapig tartottak fogságban, közben folyamatosan gyalogoltunk, és szökésemkor nyevenkét kilőt, ha nyomtam. Az asszony kezemet, lábamat savanyú káposztával tekerte körbe, így gyógyított ki a fagyásból. Két fia volt, mégis mindig én ettem először. Hiába etettek, folyton éhes voltam. Egyszer, mialatt mi bent étkeztünk, rabok vonultak el a ház előtt. Az asszony kitérte az ablakot, és frissen sült pogácsát dobált a foglyoknak, én pedig irigyeltem tőlük ezt a keveset is. Ezt megírtam az *Irigység* című novellámban. Huszonegy éves voltam, amikor mindez történt.

De még mindig nem menekültem meg teljesen. Egyszer csak oroszok kopogtattak az ajtón. Megint el akartak vinni, hiába magyarázta nekik az asszony, hogy erdélyi rokonuk vagyok, aki látogatóba jött. Persze semmiféle okmányt nem tudtam felmutatni, hogy igazoljam magam. Száz liter pálinkáért voltak hajlandóak lemondani rólam, ami akkoriban egy vagyonnak számított. De ez a család még ezt is megtette értem, idegenért. Az oroszok adtak papírt, amely feljogosított arra, hogy Pestre menjek. Útnak is indultam gyalog, a család ellátott ruhával, élelemmel. Menet közben zsidókkal találkoztam, és együtt menekültünk tovább Pest felé. Szán húzott el mellettünk, megállítottuk, hogy vinné-e egy darabon a holminkat, mert nehezíti a haladást. Rátelhettük a pakkjainkat. Csakhogy a szán sehol sem várt be bennünket, nem kaptuk vissza a holminkat, így megint rongyosan és élelem nélkül érkeztem meg Budapestre. Felkerestem Zilahy Lajost: meg sem ismert engem.

– Valahányszor másik országba költöztél, többek között mindig az írói műhelyed menekítésére hívatkoztál. Kivéve a Budapestről való távozásodat Csehszlovákiába.

– Véget ért a második világháború, és 1946-ban jogi diplomát szereztem a Pázmány Péter Tudományegyetemen. Később a családomat kitelepítették, pontosabban önként települtek ki, mert tudták, hogy úgyis kitelepítik őket. De nem ez volt a döntő ok. Csak húszévesen tudtam meg, hogy anyám édesapám előtt már férjnél volt. A férjet Beniač Igornak hívták, a szlovákiai közjegyzői kamara elnöke s amolyan felső-magyarországi nábob volt, vagyonos ember. Meghívott magához, akit még nem is ismertem. Kimentem Csehszlovákiába, s marasztalására a hetekből hónapok lettek. Azután letartóztattak büntetendő cselekmény feljelentésének elmulasztása miatt. Egy magyar bejelentette, hogy nyugatra akar szökni, de a rendőrség tagjaként feljelentett engem, hogy nem jelentettem fel. Ez volt az ok, amiért vizsgálati fogságba, majd internálótáborba kerültem magyar állampolgárként. A végén csehszlovák állampolgárságot kaptam.

– Hasonló helyzetbe kerül A milliomos halálának főhőse is Klára miatt.

– Pontosan, az élet visszaköszön. Feleségestül hurcoltak el minket. Két évig ültem vizsgálati fogságban, akkor fölmentettek, s ahogy fölmentettek, már internáltak is. A Nováky-i büntetőtáborba kerültem Évával együtt. A női tábor még rondább hely volt a férfiakénál. Ácssegédként és betonmunkásként dolgoztam, de ezek nagyon kemény munkák voltak. Utána rögtön jelentkeztem a bányába, mert rájöttem, hogy ott lehet a legkönnyebben átvészelni ezt az időt. Oda nem mertek lejönni a rendőrök, angyali dolgom volt, a

főbányászok mondták, hogy ne is dolgozzak, csak meséljek nekik. Mindössze a patkányokat kellett valahogyan elviselnem: mindenhol nyüzsgöttek. Nem lehetett őket bán-

Első felesége, Nemes Nagy Éva

tani, a veszélyre figyelmeztettek. Minden irányból rubinvörös szempárok meredtek rám. A zsebembe nem mertem belenyúlni, mert abban is patkányok mozogtak. Nem tudtam hol tárolni az élelmet. A bányászok felvilágosítottak, hogy a tízórait egy vízszintesen kifeszített madzag közepéről lógatják le, egyedül ott nem érik el a patkányok, különben mindent megzabálnak. És vigasztaltak, hogy a bányászlámpák sejtelmes halványkék fényében még szépek is az állatok.

– Az ötvenes évek közepén visszatérhettél az értelmiségi pályára: alapításától kezdve az Irodalmi Szemle munkatársa lettél, és egy ideig a Csehszlovákiai Írószövetség Magyar Szekciójának titkára. Ez az egyik legtermékenyebb időszakod, egészen újabb távozásodig, 1968-ig: négy versesköteted (Csak egyszer élünk – 1959; Virrasztó szerelem – 1964; Töltésszimmetria – 1965; Csók – 1966), két novelláskönyved (A villamos alatt – 1965; Sivatag – 1968), két gyermekversköteted (Vadlúdtermő ritka fa –

1966; Mókus Gergő és az erdő – 1967), egy verses regényed (Két lányom van – 1962), két kisregényed jelent meg (Tetovált angyalok – 1967), és a válogatott verseidet (Aranykor – 1967) is kiadták, sőt ezekben az években készült A milliomos halála (1969) című nagyregényed, ugyanakkor műfordítóként is nagy szolgálatot tettél a cseh és szlovák irodalomnak. Milyen közegben éltél, amely ekkora teljesítményre készítetted, s mi vetett véget ennek az életszakasznak?

– Ennek az életnek a prágai tavasz vetett véget, amikor újra bejöttek az oroszok. 1968 márciusában a magyar szekció az elsők között foglalt állást a nemzeti kérdés rendezése ügyében, és ennek következményeként, illetve a '68-as távozásom miatt 1970-ben kizártak az Írószövetségből. Rájöttem ugyanis, hogy megint menekülnöm kell, és Jugoszláviába mentem.

Visszatérve az ötvenes évek második felére, Pozsonyban olyan véráramba kerültem, amely ösztönzőleg hatott rám: a kérdésedben ott van a válasz is, amit csak árnyalni tudok. Végre egyesülhetett a családom: 1956-ban hozzánk költözött két lányunk, akiket tíz éve nem láttam, mert a magyarországi nagyszülőknél nevelkedtek, amíg mi Pozsonyban gyökeret eresztettünk.

Az Irodalmi Szemlének 1968-ig Dobos László volt a főszerkesztője, egyben a főnököm. Engem, pártonkívülit harcostársának választott, amiből sikeres együttműködés kerekedett, és ez nagy politikai bátorságot igényelt részéről. Azt a feladatot kaptam, hogy őrizzem meg a lap irodalmi minőségét, méghozzá a szocialista realizmus állandó támadásai közepette. Telt-múlt az idő, és lassan nemzetközi találkozóvá vált a folyóirat: kapcsolatot teremtettünk más magyarországi, vajdasági és erdélyi lapokkal, hozzásegítve

szerzőiket a szélesebb körű megjelenéshez, illetve az Irodalmi Szemle szerzőit is. Volt, hogy autóbusznyi írókat láttunk vendégül. Vonatkozott ez a cseh és szlovák lapokra is, amelyeknek íróival szintén személyes kapcsolatot ápolunk. Ismerem minden jelentős cseh és szlovák alkotót. Lefordítottam az egész Krasko-, Walker- és Nezval-életművet a cseheknek, sőt Hviezdoslav, Lisomorsky műveit is, az összes fontos és nem fontos költőt, a szlovák klasszikát – legalább harminckötetnyi műfordításom van. Sok barátot szereztem mind a szlovák, mind a cseh írók közül, akik hálásak voltak, hogy fordítottam őket. Az összes folyóiratukban megjelenhettem, még a Pravdában is, ami nagy szó volt abban az időben.

Dobos Lászlónak köszönhetem az írószövetségi titkári állást is, hiszen tőle örökölt meg, amikor az Irodalmi Szemle főszerkesztője lett. Második feleségem, Keresztényi Katalin révén, aki szintén színésznőként indult, évekig nyomon követhettem a csehszlovákiai magyar színjátszást, amelynek fejlődését számos kritikámban is értékeltem. Ebben az állandó pezsgésben jelentek meg sorra a könyveim is, amiket felsoroltál.

– *Beleolvasva néhány korabeli kritikába: a Csak egyszer élünk (1959) című verseskötetedet hűvösen fogadták, nem felelt meg az akkori elvárásoknak: verseidben nem foglalkoztál társadalmi, szociális és nemzetiségi problémákkal, és főként nem sémákból építkeztél. A kritika nihilizmust, hedonizmust kiáltott, és nehezményezte, hogy például A betonozó munkások című versed alapján mi sem áll*

tőled távolabb, mint a testi munka világa. Ha jól tudom, e könyved kapcsán egy évig nem jelenhettél meg sehol.

– Így van, ez egy gyönyörű történet. Az akkori dogmatikus idők magyar képviselői sehogy sem tudtak belenyugodni, hogy ez a kötet megjelenjen. Mielőtt Fábry Zoltánnal megismerkedtem volna, feleségem, Éva eljuttatta hozzá a kéziratot. Ő azonnal válaszolt, kritikai észrevételeket tett, majd felkeresett Pozsonyban, és harcba kezdett a kiadásért, mondván, ha ez a könyv nem jelenhet meg, nem érdemes írni többet. Csodálatosképpen a kötet mégis napvilágot látott, elsősorban Fábry és számos szlovák író (Kostra, Smrek, Lukáč, Benják és Štitnický) lektori támogatásával. A kötet első példányát Fábrynak dedikáltam:

„Két szenvedélyem: sakk és dohány”

„Lelketlen korban tiszta lélek, ki mindig hűen állt a vártán, s e könyvről is mert igazat írni, köszöntelek Téged, Fábry Zoltán”. Ezután írói

küldöttség járt Stószon Fábrynál, aki a küldöttség tagjainak örömmel lobogtatta a könyvem a beleírt ajánlással. A „lelketlen korban” kifejezésemet a szlovák pártközpontnál jelentették, ezért egy évre eltiltották a megjelenéstől. De a történet még nem ér itt véget.

A szlovákiai magyar pártsajtóban, az Új Szóban megjelent egy kétoldalas óriáskritika erről a kötetemről *Hová, merre?* címmel. A cikk írója legszívesebben visszakergetett volna a Nováky-i bányába. Leginkább a bányászverseim miatt támadott: „Mi pedig e versciklus alapján teljes felelősségtudattal leszögezhetjük, hogy a költő ilyen életszemlélettel, ilyen világnézettel akár egy emberöltőt is eltölthetne bányában, vagy bárhol másutt, a munkásemberek között, akkor sem ismerhetné meg teljében

az igazi életet, akkor sem ábrázolhatná hűen, el nem ferdítetten. A mi életünkkel azonosulni kell, a mi életünkért lelkesedni kell, látni kell értelmét és célját, csak akkor lehet megénekelni szépségeit, és csak akkor fájhatnak igazán fonákságai. A költő csak így válhat költővé, a szépség, a haladás fáklyavivővé. Ez döntő követelmény, s ez Monoszlóynál hiányzik. Ezen a szűken értelmezett tehetség – amely Monoszlóytól elvitathatatlan – lényegbevágóan nem segíthet.” Idekíváncozik az Új Ifjúság névtelen cikke is: „Ezeket a verseket már nehéz elolvasni idegcsillapító pirulák lenyelése nélkül. Bányászversek! Ugye, szépen hangzik? Idézzünk csak *A 401-es lámpa* című vers-

ből: »Jó szerencsét bányász! Rád vágyik a bánya! (s a vándorpatkányok nagyranőtt családja)« Hát egy ilyen rutinos költőnek nem szép

hasonlata ez? Vándorpatkányok nagyranőtt családjai! Különbösen is ezek a versek olyan pesszimizmust árasztanak a bányászéletről, hogy aki elolvassa, bizony messziről kikerüli a bányát. Pedig bánya régóta van, s bányászok is régóta vannak. Ha nem lettek volna, nem fűtöttünk volna, nem világítottunk volna, s idáig sem értünk volna. Bányászok voltak és lesznek még szerte a világon, függetlenül attól, hogy Monoszlóy mit ír a bányákról és bányászokról.” A cikk végét is érdemes idézni, mert jellemzi a kort, amelyben éltünk: „Hát íme a költő filozófiája: nihilizmus. A hasonlítás kedvéért menjünk vissza az idő előtti századokba. Catullusnak van egy verse, az *Ebéd utáni üzenet a ledér lánynak*. (Esdeklek Neked édes, Ipsithilla tündöklő gyönyöröm, szívemnek éke, hívj fel engem ebéd után szobádba. Itt fekszem tele hassal elterülve, s dárdámnak hegye két ruhát döf át már.) Lehet, hogy nem valami szerencsés párhuzam, de ide kívánczolt nagyon, tekintettel az olyan poétára, aki gondolati lírájában a csak egyszer élünk felfogását vallja. S befejezésül még valamit a kötet borítólapjáról, a díszes bekötésről, mert ehhez is érteni kell. Lám, itt van

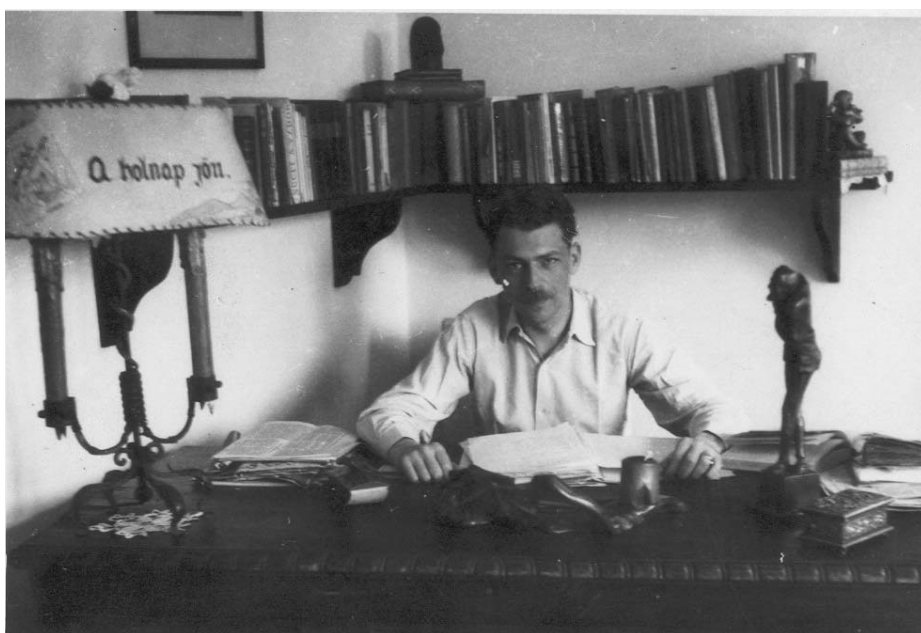
az asztalunkon a kommunista Gyurcsó István verseskötete, brosúrafüzetben, egy cseppet sem vonzón, s mellette a Monoszlóy-kötet, pompás kivitelben. Az olvasó legtöbbször vonzó külsejéért vásárolja a könyvet, s a szép kötésű, szépen illusztrált könyvet viszi a könyvtárába. A Monoszlóy-kötet elfogy, a brosúra pedig megmarad. Hogy mi van a fedőlap alatt, az mellékes. Elfogyott, siessünk kiadni még egyszer. Mert ami elfogy, az a költészet...” Hozzáteszem, hogy a kötet csakugyan gyorsan elfogyott, de az utánnyomása szóba sem jöhetett. Minden támadás dacára kissebségi íróként ebben a korszakban, pláne pártonkivülként több elismerésben, díjban részesültem: többek között 1967-ben az először kiosztott Madách-díjat Fábry Zoltánnal vehettem át.

Egyszer kiköltöztettek engem Nagylélre, a pusztaságba, hogy ott további átnevelésben vegyek részt, és a munka területén jeleskedjek. A helyiek megrémültek tőlem, azt hitték, kommunista besúgót küldtek a személyemben, teljesen elzárkóztak tőlem. Kiutaltak nekem egy parasztházat, amit mindenki messze elkerült. Reggelente egy tányér rán-

tottát tettek az ajtó elé, hogy ne haljak éhen. Ekkor jelent meg az említett cikk. A nagylélieknek saját kommunista pártjuk volt, de semmit nem értettek a politikából, külön világban éltek. Amikor megkapták ezt a cikket, amelyben vissza akartak küldeni a bányába, még a feleségemet is meghívták. Ünneppapot rendeztek a tiszteletemre, attól kezdve főztek-sütöttek rám, a helyi kommunista párttitkár jött köszönteni engem. Menekülnöm kellett onnan, mert tartottam egy újabb botránytól.

– *Ha nem az első novelláskönyved lenne, A villamos alatt címűt (1965) akár válogatásnak is nevezhetném, mert 1943 és 1964 között írt kisprózákat tartalmaz, húsz év darabjait találom benne – igaz, az írások keltezését áttekintve mintha 1944 és 1955 között nem is írtál volna novellát. Miért váratott magára ennyit ez a kötet, tekintve, hogy a második novellagyűjteményed, a Sivatag három évre rá jelent meg, amit azóta további négy követett?*

– Igen, csakugyan nem írtam novellát az említett tizenegy évben: tekintetbe véve az orosz hadifogságot, a Csehszlovákiába költözést, a vizsgálati fogságot és a munkatáborban eltöltött időket, azt hiszem, nincs ebben semmi meglepő. Verset mindig ír az ember, én legalábbis tízéves koromtól fogva. Idegen közegben a megjelelés reménye nélkül, ceruza és papír nélkül is börtönben, bányában, fejen állva. De a prózához, különösen a nagyobb lélegzetű prózához jó, ha van egy asztalod, széked, amire leülhetsz, és az sem árt, ha fedél van a fejed fölött, ahogyan ezt már Zola is megjegyezte. 1964-ben bemutatkozhattam a Tiszatáj egyik számában, ahol megír-

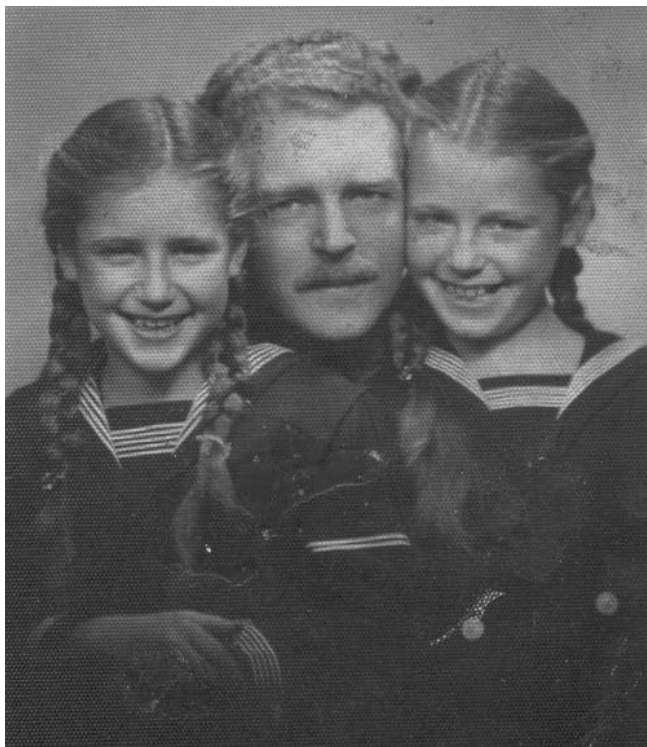

„A holnap jön, a holnapra várni nem kell.” Pozsonyi lakásában, dolgozóasztalánál

tam, hogy már gyermekkoromban elhatároztam: hátralévő éveimet kizárólag az irodalomnak szentelem, és hogy én leszek az első magyar író, aki Nobel-díjat nyer. A Nobel-díjban megelőztek, és sajnos a kizárólagossági elvem sem valósulhatott meg. A huszadik századi ember-sors gondoskodott róla, hogy az életem ne legyen egyhangú. Ennek az üdvös gondoskodásnak köszönhetően voltam tengerész, vizsgálati fogoly, kiadóvállalati igazgató, rádiószerkesztő, bányász, a külügyi osztály előadója, normafelelős, kőműves, vállalati jogász, a bér- és munkaosztály vezetője és profi sakkozó. Leszámítva életem számos vargabetűjét, az első novelláskötetem kései megjelenésében az is közrejátszott, hogy bár írtam, amikor csak tehettem, a korai, esetlegesen születő novellák után prózáíróként később kezdtem beérni.

– A villamos alatt *legtöbb darabja alig hasonlít a későbbi novelláidra. Ez a gazdag, tematikailag változatos, olvasmányos könyv egyfajta előkészítése a gondolati mélyprózának. Azonban már ebben a kötetben megtalálhatók azok a kérdéskörök (elidegenedés, idő, múlt és emlékezés, nyelv), amelyek később formáló erővé váltak, poétikád meghatározó jegyeivé fejlődtek: írásaidba kezd beszüremelni a fantasztikum (az Apostol például egy gyilkosság áldozatául esett férfi halálomása, aki jogosnak tartja a megöletését), és nem egy történetben előtérbe kerül a pasztikus belső ábrázolás, a lélekben, az idegekben zajló történés (Karácsonyi történet, A villamos alatt). Nem véletlenül kerülhetett a könyved végére A vil-*

lamos alatt című írás. Kiforrott, jellegzetes Monoszló-darab: tudatnovella. Egy villamosbalesetet szenvedett férfi életének utolsó pillanatait merevítet ki benne.

Lányaival, Yvonne-nal és Ivettel

– Vajda Barnabás irodalomtörténész sokat foglalkozott az életművemmel, monográfiát is írt rólam. A novelláimból doktorált Szörényi Lászlónál. Fontos megállapításokat tett a kisprózaim kapcsán, többek között azt, hogy ebben a kötetben, és az utána következőben, a *Sivatagban* is olyan határhelyzetbe, kiélezett szituációkba állítom a hőseimet, amelyben az ember szokatlanul cselekszik. Ezek a hősök szenvednek, súlyos bűn nyomja a lelküket, vagy haldokolnak, és ezt az állapotot nem lehetett hagyományos módon megírni.

– *Utalva a Bolond Béla logikája című novellára, amelynek elején a főhős a nyelvről töpreng, annak kifejeztelenségén és káros visszahatásáról a gondolkodásra: a kiélezett szituációkban vergődő hőseid lélekállapotának leírásában új forma-*

nyelvet teremtettél, amellyel kifejtet a pszichét a nyelvi bezártságból, és expresszionista, szürreális ábrázolással mutatod meg, hogy mi történik az ember fejében, mielőtt ez a történet szavakká válna.

– Ezzel nagyon egyetértek. Csehszlovákiában indulásomkor egy süket, buta közösségben éltem. Az akkori szlovákiai magyar író társaim a szocialista irodalommal foglalkoztak, semmi mással. Az én jelentkezésem amúgy is meglehetősen volt, úgy éreztem, a nyelven, a megragadáson is kell valamit változtatnom. Az újságokban üres és semmitmondó írásokat olvashattál, mindent előtört a propaganda, és ez lealacsonyította a nyelvet is. Például a *Bolond Béla logikája*, amire utaltál, többek között arról szól, hogy értelmüket, valóságukat veszítették a szavak, s hogy ezt felismerve mihez lehet kezdeni. Számomra még ma is hihetetlen, hogy egy ilyen könyv akkor és ott egyáltalán megjelenhetett.

– *A Sivata (1968) című kötetteddel kezdődően novelláid egyre több elmebetegséggel, lelki sérüléssel kapcsolatos vonást tartalmaznak, legfőbb tartalmi jellemzőjük az elfojtásból vagy feldolgozatlan élményekből származó kisiklás, mikor a személyiség kontrollját veszti. Legutóbbi novelláskönyved, A halottak szigetén (2004), amelynek darabjait Lázár Ervin válogatta, már kifejezetten a „pszichokrimik” műfajmegjelöléssel jelent meg. Mi terelt téged e felé a világ felé?*

– Elég hamar rájöttem, hogy vonzom a kutyákat, macskákat, és nem utolsósorban az örülteket. Ezek valamiért mindig is szerettek engem. A

kiegyensúlyozott emberek sosem érdekeltek. Az örültek szeretete természetesen reflexió valamire, ami bennem van. Ebből a szempontból az egyik legfontosabb, legösszetettebb és leghosszabb novellám a *Sárga ház*, amely egy elmebetegről szól, és sok nyelven megjelent. Hogy anyagot gyűjtsek, gyakran látogattam elmeegógyintézeteket, mélyen foglalkoztattak a lelki betegek. A *Tetovált angyalok* írása közben például megkaptam a javítóintézetekben szegény kiskorú gyerekek vallomásait. Azt gondoltam, hogy jövök én ahhoz, hogy ezeknek a gyerekeknek a vallomásait elolvassam? Név szerint. Én, aki senki se vagyok. Író vagyok, nekem erről nem szabadna tudnom. Minden kéziratot, feljegyzést, kórismét megkaptam, belenézhettem bármibe.

– *A Tetovált angyalokban (1967) két kisregényedet olvashatjuk, a címadót és a Gúzsbakötött rövidnadrágot. Ezek javítóintézetekben játszódnak, ahová az író elbeszélő ellátogatott, hogy megérthesse és jó útra segítse a kisiklott kamaszsorsoakat, de képtelenség a deviancia, a személyiség gyökeréig jutni, így igazán segíteni sem lehet: a problémát valami ködszerű, számodra egyszerre vonzó és reménytelen átláthatatlanság, megközelíthetlenség jellemzi. „...én valóban nem vagyok befolyásos pali, és varázsló sem vagyok, s ha már az angyalok tetoválják magukat, nem tudok csodát tenni, hogy a betegségyező törölje le róluk a tetoválást.” Ezek a kisregények már igazi lélektani prózák, amelyek beleéléssel közelítik meg a kamaszok személyiségét, ugyanakkor szociálisan érzékeny prózák is. A Gúzsbakötött rövidnadrágban már*

a te gyermekkorod feltámasztása a cél, és egyben eszköz egy nemi erőszakot elkövetett tizenöt éves fiú, Balogh Zotyi esetének megértéséhez.

Második feleségével, Katival Afrikában

– Ebben a kisregényben párhuzamosan jelenik meg az elbeszélő múltba vesző gyermekkor, bentlakásos intézetben eltöltött évei és Balogh Zotyi homályos története, sőt ez a két múltbéli eseménysorozat segíti egymás feltárását. Az elbeszélő sokat gondolkodik, vajon mit értett Balogh Zotyi azon, hogy a bandájukban nem csináltak semmi jót. Visszaemlékezve, egyszer az egyik intézeti osztálytársa talált három longriftöltényt, és öten elhátározták, hogy a nem messze fekvő vonatsínre helyezik őket. A konviktus szigorú rendje miatt persze titokban. Nem jutott eszükbe, hogy ez nem ártatlan játék csupán, amivel semmi bajt nem okozhatnak senkinek. Az ő szemükben ez valamiféle rosszaságnak számított, ők sem akartak jót cselekedni. Csakhogy hiába hasaltak a töltés oldalában, hiába jött a vonat, nem robbantak fel a töltények. Az elbeszélőt ekkor éri a felismerés, hogy Balogh Zotyi kezében viszont „felrobbantak a patronok”. Rájön arra, mennyi szerencse kell ahhoz, hogy az ember megélhesse a saját életét. Mert az ő töltényeik is felrobban-

hattak volna. És akkor nyilván javítóintézetbe kerülnek mind az öten.

– *A Téli víz idején című visszaemlékezésedben írod, hogy a Tetovált angyalok indexre került Csehszlovákiában (mint később A milliomos halála is). Ennek az 1968-as távozásod volt az oka?*

– Igen, annyira, hogy a *Tetovált angyalok* szlovák filmforgatókönyve 1968 elején elkészült, kitétték a forgatás időpontját is, amelyre az augusztusi események miatt nem került sor, sőt azért sem, mert eljöttem. Itt vettük

fel újra, Ausztriában.

– *Életműved egyik legmarkánsabb darabjának A milliomos halála című regényedet tartom. Általa Tóth László szerint a csehszlovákiai magyar irodalomban először szóltál az ötvenes évek koncepciós pereiről, kényszermunkatáborairól. Hege-dűs Imre János írt egy esszét a könyvedről: „...a legnagyobb szakadék, mélység, amelyet a férfi főhősnek át kell hidalnia, vészelnie, az maga a rendszer, a kommunizmus. (...) Monoszlóy mindent elmondott erről a nagy történelmi tévedésről, amit sokan csak most mernek leírni: a negatív szelekcio dühöngését, a személyiség teljes megsemmisülését, a koholt pereket, a tömegpusztító munkatáborokat, a módszeresen kimért halált, mindent. Igaz, ő nem a dokumentumirodalom eszközeivel dolgozik, mint Szolzsenyicin, inkább a szürrealizmus és az abszurd irányából közelít. Az a világ, amely A milliomos halála utolsó fejezeteiből kibomlik, legalább annyira félelmetes, mint a Kafkáié, annyira értelmetlen, mint az Abe Kobóié A homok asszonyában, és annyira*

abszurd, mint Beckett drámáiban. De minden szörnyűség ellenére van mégis valami megfoghatatlan derű a regényben, amely kizárólag Monoszlóy sajátja. Azt érezzük, hogy nem tud olyan emberellenes szerkezet létrejönni, amely végleg le tudná győzni az embert. S ennek semmi más oka nincs, csak az, hogy a »homo sapiens« mögött ott áll a »homo ludens«, a játékos ember. Ezt, a legsötétebb mélységekből is fölsziporkázó derűt nevezném »monoszlóizmusnak«.

Egyik fejezetét a csehszlovákiai Új Szó közölte folytatásokban, majd 1969-ben megjelent a regény, de csak az utolsó fejezete nélkül, amelyet már a jugoszláviai Híd hozott le, s te a folyóirattal együtt ajándékoztad a könyvedet. A teljes kiadás 1991-ig várattott magára. Miért épp a legpolitikamentesebb részt vette ki a cenzúra a művekből, s egyáltalán: milyenek voltak a korabeli csehszlovákiai, jugoszláviai viszonyok, hogy folyóiratok vállalhatták a kéziratod közlését, sőt könyv alakban is megjelenhetett?

– Ez a könyv egy olyan milliomosról szól, akinek valójában semmije nincsen. Ennek a regénynek a kor szempontjából legfontosabb fejezetei a második világháborúban játszódó *Tatárjárás*, a *Kínai fal* mint a sztálinista ún. szocialis országépítés, az egyiptomi koponyalékelőre rimelő *Koponyaelő* mint a politikai perek, tábor- és börtönének története, végezetül a modern, dantei pokoljárását bemutató *Bánya*.

Csehszlovákiában a magyar, cseh és szlovák megjelentetését is tervbe vették. Mire a magyar válto-

zat kikerült a nyomdából, én már Jugoszláviában voltam. A szlovák és cseh megjelenésre vonatkozó szerződést felbontották, a magyar kiadás elé pedig fondorlatos tervet eszeltek ki. Levélben írták meg nekem: a könyv csak akkor jelenhet meg, ha annak utolsó száz oldaláról lemondok. Jugoszláviai barátaim tanácsára és a kiadó nagy meglepetésére ebbe is beleegyeztem, így a csonka könyv napvilágot is látott, hamarosan azonban bezúzták. Egyetértek veled, a regény utolsó fejezetét, a *Bányát* kellett volna a legkevésbé levágni. Harmadik fejezete, a második világháborúról szóló *Tatárjárás* politikai szempontból sokkal félelmetesebb, s azt csodálatosképpen le merte közölni az Új Szó, pedig ez halálos harakirinek számított, sőt még a regényben is bennmaradhatott. Érthetetlen. Talán valamivel meg akarták büntetni a könyvet, hasukra ütöttek, vagy nem értették egyáltalán a *Bányát*, mindegy. Az persze elkerülte a lektorok és szerkesztők figyelmét, hogy a könyv fűszövegében éppen a zárófejezetről írok. Ez azonban nem tűnt fel senkinek, mert a kötet nemigen került az olva-

Teddy és Ted. Lányánál a szlovákiai Limbachban

sók kezébe. A regény kalandos sorába illik egy kis történet: Zs. Nagy Lajos felvidéki író egy találkozá-

sunk alkalmával elmesélte, hogy *A milliomos halála* kötetbe rejtette el időnként kis dugipénzét, amit fröccsivásra tartogatott.

– *A könyv írása közben nem tartottál attól, hogy sosem fog megjelenni?*

– Persze hogy tartottam tőle. Nem először írtam ilyen könyvet.

– *Mi az oka, hogy – ebben a könyvben először – elhagyod a helyszínek neveit, sőt még a főhős nevét is csak egy-kétszer olvashatjuk?*

– A XX. század embere, ha megpróbál önmagával beszélgetni, akkor egyrészt nem lineárisan mondja el magában a történetet, hanem rájön arra, hogy a múlt, jelen, jövő összemosódva jelenik meg a tudatában. Erről a problémáról rengeteget írtam. Idézek is egy példát *A gödölye dicsérete* című könyvemből: „A találkozás mégis gyönyörű volt. Egy szűk utcában, ahol azelőtt sohasem jártam, fátyolos bársonykalapban jött szembe velem. Tél volt? Igen. Messziről csilingeltek a szánkók. Ami viszont a kalapot illeti, azt sok évvel később vettem... Most is így látom.” Az összemosódás hangulati képéhez hozzájárul az is, hogy a vizuális képet, amit az olvasó elképzel magának, nem szabad olyan szűk keretbe tenni, nem szabad a hangulati látványt megszükiteni. *A milliomos halálában* rájöttem arra, hogyha az ember túlságosan lokalizál egy történetet, akár időbelileg, akár geográfiaileg, akkor összeszűkül a mű hangulata. Valahol az időt és a teret össze kell mosni. Ezért veszélyes a dolgok vulgáris néven nevezése.

– *Ha már a főhős nevével tartunk, egyáltalán nem biztos, hogy Antinak hívják. A regény olvasása közben az ember ugyanis*

könnyen elfelejti, hogy nem feltétlenül szabad hinnie a történetben, mert az egy csavarral kezdődik: valaki elkeveredik egy temetésre, és elképzeli, milyen lehetett a számára ismeretlen halott élete. Mindaz tehát, ami a könyvben történik, egy elképzelt, „megálmodott” történet csupán – az élet álom, ahogyan Anti édesanyja halála fölött, vagy később a kórházban Csang-csi álmáról olvasva gondolja. „Csang-csinek van igaza, az ember pillangó, és semmi sem igaz. Az élet vagy sohase kezdődött, vagy örökké tart.” Mi indokolta ezt a regényindítást? Összefügg-e mindez A halálom utáni napon egyik mondatával: „Alighanem a meg nem történtből kellene összerakni a múlt mozaikját. Abban nincs se csalódás, se fájdalom?”

– Természetesen összefügg, minden emlékezésben szembesülnünk kell a múlt rekonstruálhatatlanságával. Több okból tettem ezt a csavart a regény élére. Egyik oka, hogy első személyben írok a főhősről, aki egyfelől nem létező személy, másfelől pedig én vagyok: saját magamról beszélek egy másik emberben, végeredményben saját magamat találtam ki a regényben. A főhős egy szegény kertészfiú, aki megszökik a konviktusból: egyszer megismertem egy ilyen embert.

A milliomos halála, mint minden kitalált történet, a valóság néhány mozaikdarabját is magában hordja. Ez a képzetnek abból a lomhaságból származik, amellyel nem képes kiszabadulni a tér és az idő bizonyos meghatározott rendszeréből, minduntalan a valószerűhöz tapad. Jelen esetben az általános megkötöttséget a konkrét helyzet még csak fokozta. Mint írom a könyvben, a temetésen ferdén verte az esernyőket a zápor. Úgy éreztem, hogy mi ketten állunk legközelebb egymáshoz, a halott és én, az ernyőkkel védett tömegben egyedül mi vagyunk ernyőtlenek.

Tulajdonképpen lehetnék én is ő, és ő állhatna helyettem itt, az a véletlen, ami idehozott a temetőbe, születhetett volna egy régebbi véletlenből, abból, hogy helyette születtem, helyette haltam volna meg, az ő élete az én életem lett volna. Ahogy a történetből kiderül, a későbbiekhez fűzött gondolatok az esővel és az ernyőtlenességgel is összefüggtek. Ha nem esett volna, bizonyára kevésbé kapkodóvá válik az előadás. A bányaomlás szükségszerűségét is az időjárás viszontagságai sugallták, mert kézenfekvőbb megoldás is adódott volna... Egy kitalált történet azonban bárhogy végződhet, és tegyük hozzá, az élet bármiféle ismertetése a halál szempontjából teljesen közömbös. Így élt? Ha eláll az eső, egy csomó állítás kétségessé válik. Az ernyősök is sok részletét kiegészíthetik. Ez azonban már túlmutat ennek a történetnek a valóságán és azon az állapoton, amely megszületésének körülményeit előidézte.

Tudatregény lévén ebben a könyvben is az én elbeszélhetőségét kérdőjelezem meg: az ember eredendően elidegenített saját magától s a valóságtól: például a születése, halála mindig ismeretlen lesz számára, közös élményeknek csak a maga felőli vonatkozásait közelítheti meg. Ez is az élet-álom gondolathoz kapcsolható: az élet-feldolgozásban van valami vélt, valami képzelgésszerű, amely gátja megismerésnek. Könyveimnek ez az egyik legfontosabb alapproblémája.

– *A Csang-csiről szóló idézettel szorosán összefügg a következő: „Tulajdonképpen mindig volt tatárjárás, az emberekben csak meglapult a borzalom, nincs igaza a karórának, amely elhatárolva méri az időt, mint ha a tegnapot a mától, a régít a nagyon régítől és a még azelőtt történetektől meg lehetne különböztetni. Hiszen én már a kertészetben megtanultam az idő örököségét, amelyen*

belül csak árnyalakokat jelent a nyílás és a hervadás.”

– Anti egyik szerelme, Ria szerint Anti nem azt a világot, sőt időt figyeli, amelyben él. Ez a főhősöm egyik legfontosabb jellemzője: volt nevelt egy bentlakásos intézetben, majd kertész, aztán katona, szökött hadifogoly, később szocialista főmérnök, internált rab és kényszermunkás stb., mégis valahol érzéketlenül hagyja a kor, a változó jelen, ezért kénytelenül történik vele minden, elszenvedti az életét, ugyanakkor a belső látása éles, képzelete élénk. Kabdebó Lóránt nagyon fontos megállapításokat tett a regényről, többek között a főhőssel kapcsolatban: „az ember kétféle életet él: egyet agyában és egyet kifelé”. Így van, kétféle életet, ahogyan kétféle időt is, s e kettőből engem mindig a belső érdekelt.

– *Egy 1994-ben közölt interjúban (Nem én voltam kalandor, hanem a történelem) megkérdezték tőled, hogy 1968-ban miért Jugoszláviába költöztél Csehszlovákiából, és miért nem a közelebbi Ausztriába, ahol 1969 óta amúgy is élsz. Akkor többek között azt válaszoltad: úgy érezted, hogy a kisebbségi lét ott bontakozhat ki a legszabadabban. De miért ragaszkodtál a kisebbségi léthez? Nem tudtál vagy nem akartál Magyarországra visszatérni?*

– Visszatérni Magyarországra akkor lehetetlennek bizonyult. Egyet jelentett volna azzal, mintha ott maradtam volna Csehszlovákiában orosz megszállás alatt. Ugyanúgy lelketlenül váltam volna abban a közegben. Egyszerűen csak Jugoszláviába távozhattam. Örömmel fogadtak, mert Csehszlovákiában már megismertem az egész jugoszláv magyar értelmiséget, még Danilo Kišt, a jelentős költőt is, aki fordította a verseimet, prózáimat, amelyek szerbül jelentek meg a Serbska Maticában. Én voltam az egyetlen, kommunista országból

kommunista országba menekült személyiség, aki soha nem lettem kommunista, még a Csehszlovákiai Írószövetségben is én voltam az egyetlen pártönkívüli titkár.

A *Tetovált angyalok* című könyvemet, amely Csehszlovákiában indexre került, az újvidéki Magyar Szó közölte folytatásokban, persze voltak még bőven betiltott írásaim. Szerettem, hogy a rádió egész nap magyar adást sugárzott, szerettem a Fórum-ház kiadói programját, a Rádiószínházat, és örültem Jugoszlávia különböző nemzetiségei szabad mozgási jogának. Írásaim és magam is kedvező visszhangra találtam ebben az új környezetben, magyar olvasókkal és magyar gondolatossággal körülvéve. Másfél éves ott tartózkodásom alatt még az is sikerült, hogy írógenerációk, elképzelések között az összehangoló, gyakran összebékítő, egymáshoz közel hozó híd szerepét is vállalhassam. Ámde megsejtettem, hogy erre a szerepre nem lesz tartósan mód és lehetőség, ezért tovább kellett állnom. Jó húsz évvel ezelőtt Hornyik Miklós, az újvidéki estek egyik szervezője így beszélt rólam: Monoszlóynak két zseniális cselekedete volt, az egyik, amikor Vajdaságba jött, a másik, amikor Vajdaságot elhagyta.

– *Ezután Ausztriába költöztél. Hogyan sikerült itt megállapodnod olyan íróként, aki addig magyar nyelven alkotott?*

– Ez sem ment egyszerűen, de hozzáteszem: azután is magyarul írtam. Minden, ami tőlem azóta németül megjelent, a magyar eredeti fordítása. A *Jackie* című rádiójátékot egy hónap bécsi tartózkodás után bemutatta az ORF. Előtte a darab rendezője interjút is készített velem. Biztatott: hamarosan úgy megtanulok németül, hogy ezen a nyelven fogok írni. Erre megjegyeztem: ahhoz, hogy a németet írói szinten elsajátítsam, még kilencvenkilenc évre van szük-

ségem, és bármennyire reménykedő természet vagyok, ennyi időm már nincsen. Egy magyar költő történetére is hivatkoztam, aki, mikor előtte az eszperantó nyelvet dicsérték, megkérdezte a szakértőtől, hogyan kell eszperantóul mondani: *beteg*. Az eszperantó szakértő tudta. Most mondja azt, hogy *breteg*. Azt nem lehet eszperantóul mondani. Akkor az nem is nyelv, állapította meg Kosztolányi Dezső, mert így hívták a magyar költőt. Én tudom, tettem hozzá, hogy németül lehet *breteget* mondani, csak nem találok meg a szótárban. Három év múlva az osztrák rádió kerekasztal-beszélgetésre hívott olyan írókat, akiknek az emigráns sorban látszólag sikeresen alakult az élete. A rádió bécsi intendánsa mindjárt azzal kezdte, hogy ő hallotta az én korábbi interjúmat, s most ugye rádiójátékaim, novelláim, verseim jelennek meg mindenütt, mit szólok ehhez? Elégedett vagyok, feleltem, abból a kilencvenkilenc évből már csak kilencvenhatra van szükségem.

1969 telén, kiskabátban érkeztem Bécsbe. Télikabátomat ugyanis elutazásom előestéjén, Bori Imréék háza előtt az autóból kilopták. Azt hittem, hogy abban a pillanatban, amint Ausztriába megérkezem, egyszerre a tejjel-mézzel folyó Kánaánban találok magam, és semmi problémám nem lesz, sorra lefordítják majd a könyveimet, én pedig szépen éldegélek a honoráriumokból. Addig csak megkötöttségekkel kellett szembenéznem. Pénzügyi problémám Csehszlovákiában nem volt, mert megjelentek sorban a könyveim, rögtön ívre fizették a honoráriumot. Ellenben Ausztriában hirtelen nem tudtam mihez kezdeni, főleg íróként: kilátástalannak éreztem a helyzetemet. Csehszlovákiában többször előfordult, hogy nem publikálhattam: ilyenkor a matematikához való vonzódásomat és a bérelszámoló-rész-

legvezetői foglalkozásomat osztottam meg a profi sakkjátékos hivatásával. Ausztriában próbálkoztam mindenfelé: jelentkeztem egy vállalatnál matematikusnak, de nem vettek föl. Mondták, hiába tettem náluk sikeres vizsgát, már öreg vagyok.

Itt is hamar megismerkedtem számos íróval, mindenki adott valami jó tanácsot, többek között azt, hogy rádiójátékokat kell írni. A műfajt még nem ismertem eléggé, de gondoltam, nem lehet olyan nagy ügy, a novelláimat kezdtem rádiójátéknak átírni. El is készültem három rádiójátékkal, amelyeket a legjobb helyekre elküldtem, többek között Kölnbe is, és postafordultával mindegyik visszajött azzal az indoklással, hogy a szerkesztőségek két évig el vannak foglalva. Nem láttam semmi reményt. Egyszer azonban Brémában rendeztek rádiófesztivált, ahova engem is meghívtak. Ugyanazokkal az emberekkel találkoztam itt, akiknek elküldtem a rádiójátékokat. Szerencsére nem beszéltem nekik a próbálkozásaimról, s még kérdezték is, hogy miért nem kerestem fel őket eddig. Újra postára adtam az írásaimat, és akkor végre műsorra kerültek. Ilyen véletlenül múlt az egész, tulajdonképpen mindent a rádiójátékokból szereztem. Írtam vagy ötvenet. Kati sokat fordított közülük németre. Magas honoráriumokat kaptam értük, különösen Kölnben: ha ott leadtak egy rádiójátékot, kötelező volt újból sugározni. Ezekből a tiszteletdíjakból vettük annak idején a szigligeti házat és a budai lakást. Magyar íróként, bár németül jelentem meg, éhen halhattam volna. Pláne az én irodalmammal, egyik könyvből sem lehetett bestseller, még ha háromezer példányban adták is ki.

– „Ami felejtethetlenebb veszteség, az a negyedszázados úr. A keleti hemiszféra olyan elszánt könyörtelenséggel tette indexre írásaimat, hogy még bibliográfiai adatként

sem szerepelhettem. Egy teljes generáció előtt ismeretlenné váltam” – *mondod a fentebb említett interjúban. Visszafelé hogyan működött ez: eljutott-e hozzád a kortárs magyar irodalom?*

– Minden eljutott hozzám, mert a Szabad Európának is dolgoztam, így minden könyvet megküldtek nekem, ami Magyarországon megjelent, és ezekről rendszeresen írtam, körülbelül háromezer oldalt. Jólesett, amikor nemrégén Juhász Feri azt mondta nekem, hogy nagy szolgálatot tettem ezzel a magyar irodalomnak. Magyar írókkal személyesen már kevesebb lehetőség nyílt megismerkedni: csak néhányukkal találkoztam, akik Bécsbe látogattak.

– *Ennek fényében hogyan élted meg az 1989–90-es rendszerváltozást?*

– Elszegényedtem általa, mert semmi másra nem figyeltem attól kezdve, csak Magyarországra. Alig törődtem már az osztrák, német rádiókkal, csak azzal, hogy fillérékért megjelenjen egy rádiójátékom Budapesten. Egy időszakban verseket publikáltam a Népszabadságban, és többen meg is kérdezték tőlem, hogy miért ezt a lapot választottam. Azt feleltem: nem politikai cikkeket küldök oda, hanem verseket.

– *Regényeid sorában különleges helyet foglal el a Menekülés Szodomából című trilógiád. Bár az avantgarde hatások meghatározóak más műfajú írásaidban, a többi regényed tekintetében ennek világa egyedülállóan szürreális: míg például A milliomos halálában nagyjából szétválasztható a külső és belső világ, addig ebben a könyvben egybeolvad a kettő, sőt mintha a belső kivetülne a külsőre. Ebben a könyvedben a nyugati életérzés kakofóniáját, cél- és hontalanságát írtad meg, bár első része még Jugoszláviában készült. Főhőse azért menekül Szodomából, mert nem akar közösséget vállalni*

vele. „A meggyőző jelképrendszer a regénynek időtlenséget és térenkivüliséget kölcsönöz, egy örökös végtet érvényességét. Ez a regény a Menekülés regénye. Monoszlóy egész, kétségbeesetten logikus költői világa kiáltás a feneketlen örvényből, amelyből menekvést keres: szellemi Ararátot, amelyben megfogódhat és ahol horgonyt vehet...” – *írja Haldimann Éva kritikájában.*

– A könyv alapszituációja és döntő problémaköre, hogy elmenekültem Szodomából, elmenekültem egy másik világba, ahol úgy hittem, meg is írhatom a véleményemet. És hát valahol meg is írtam. Első része még Jugoszláviában, a Hídban jelent meg, Major Nándor irodalomkritikus írt egy eposzszerű méltatást róla, amelyben hangsúlyozta, hogy ez a történelem minden menekülésének regénye, nem bibliai, nem is kizárólag mai történet. Ennek örültem, mert a könyvet nem politikai persziflázsának szántam, a szodomai menekülést nem szabad a csehszlovákiaira vonatkoztatni. Másik fontos megállapítása volt, hogy a menekülést én a magatartás ügyének tekintem, s hogy a menekülésnek akkor van értelme, ha érvényre juttathatók az egyén választott értékei.

Mert – többek között – a véleményem tartani kell. Még kis dolgokban is. Sosem tudtam például Weöres Sanyi nézetét megfogadni, akit ezzel együtt nagyon szerettem: mindenkinek írd meg, hogy zseni, azon nem bántódik meg senki. Emlékszem, lejött egyszer Újvidékre, és az én autómmal közlekedtünk, beleültünk vagy tízen, de még így is elfértünk: Sanyinak nem kellett sok hely, mert föltartottuk a levegőbe, harmincnégyes cipőt hordott. Sanyi a levegőből egyszer csak megszólított egy délvidéki magyar író, aki jugoszlávokat fordított magyarra: te, neked van hús

olyan versed, ami a világirodalom remeke. Azt felelte erre az illető: Sanyi, ne bolondozz. Hát, mondta Sanyi, ha nem hús, akkor tiz. Elalkudoztak így egy ideig, a végén türelmét veszítette a szerencsétlen író: mondj, Sanyika, egyet. És ő egyet sem tudott mondani. Egyetlen versét nem ismerte a másiknak.

Visszatérve a *Menekülésre*, a trilógia második és harmadik része, a *Jakob lajtorjája* és a *Noé bárkája* már Bécsben született. Mikor Bécsbe kerültem, újabb kihívásokkal találtam szemközt magam. Az új közegben ellentétes hatások értek: egyik oldalról a teljes befogadás. A televízió elnöke állandóan felhívott, hogy min dolgozom éppen, és egyszer megkérdezte: beadtam-e már az állampolgárság iránti kérvényt? Azt feleltem, még nem. Meg vagy te örülve? Vigyázzban fognak állni és megcsókolnak téged, amikor megjelenesz. Elmentem a városházára, ahol senki sem állt vigyázzban, és megkérdezték tőlem, hogy miből fogok itt élni. Próbálok abból, hogy írok. Hát abból nem lehet megélni. Az első találkozó úgy ért véget, hogy azt mondtam: tudja, amíg maga itt van, nem is akarok állampolgár lenni. A magamét tehát nem, de Kati kérvényét benyújtottam, aki ennél fogva előbb kapott állampolgárságot, mint én. Egyik rádiójátékom éppen ezért nem kapott Prix-Italiát, mert kiderült, hogy nem vagyok még osztrák állampolgár.

– *Vajda Barnabás rólad szóló monográfiájában A gödölye dicsérete című regényedről (1994) állítja, hogy a léttel való leszámolás vágya íratta meg veled. Ugyanez érvényes lehet a vele sok rokonságot mutató legutóbbi regényedre, A halálom utáni naponra is, amelyet a Magyar Napló jelentetett meg 2001-ben. Csakhogy míg az előbbiben a közönséges házikeszkévé változott Gábor*

egy utolsó, nagy találkozásra készül a Nővel („Hirtelen arra döbbsent, Csengében az összes gödölyét egyszerre kell megtalálni és elveszteni. Ha Csenge nincs a zergék között, talán a gödölyékkal való találkozás is csak álom volt”), addig A halálom utáni napon Gábor halálával kezdődik, akit özvegye (Júlia), szerelme (Csenge) és egykori osztálytársai párbeszédeiből, belső monológjaiból ismerhetjük meg. Többek között a monográfusod is értetlenül fogadta a regény befejezését, amely harminckilenc verseidből, novelláidból és regényeidből vett idézetből áll.

– Nem tudtam máshogyan lezárni a könyvet. A regény arról szól, mi történik az emberrel másokban, miután meghal. Mert a halhatatlanságnak más útja nincsen. Az első két fejezet főszereplői a feleség és a legutolsó szerető története, ezt követi a harmadikban a két osztálytárs találkozása, akik közül az egyik nem is emlékszik már az elhunyra, s ebből az ívből nyilvánvalóan következett, hogy végül semmi nem marad belőlünk néhány, életművünkből való foszlányt leszámítva. Ennyit az írók halhatatlanságáról, amiben fiatalon erősen hittem. Sőt sokáig élt bennem egy halhatatlanság iránti elvárás, holott később rájöttem, a halhatatlanságnak halál az ára, ennyit pedig nem ér meg. Egy időben hihetetlen tulajdonságokkal rendelkeztem, de a felismerésem következtében ezeket is öngúnyjal kezeltem: például nem kellett aludnom. Ahogy említettem, elmentem Brémába egy rádiójáték-fesztiválra, és egy hétig ültem, ittam felváltva emberekkel a kávéházban – alvás nélkül. És ebbe sem haltam bele. A következő otlétemkor azt füllentettem a többieknek: egy nappal kevesebbet tudok már csak elviselni.

– Eddig tizenhat versesköteted jelent meg, közöttük több válogatás, illetve 2005-ben az összegyűjtött

verseid. 2002-ben látott napvilágot az egyetlen hosszúversből álló Gutaütöttek balladája, amelyet többen is a költői szintézis könyvének tartanak, mert benne költői világodnak minden fontos elemére ráismerhetünk: az epikával való szoros kapcsolatára, az észbe és tudatba vetett hitedre, ezzel együtt a vallás iránti bizalmatlanságodra, a gyermekkor fájó elvesztésére: mesék, mondókák és dalok emlékére. Ebben a könyvedben bomlik ki legteljesebben az egyik legmélyebb, más műfajú írásaidban is fellelhető metaforád, a halállal és időtlenséggel érintkező elefánt motívuma, és vele együtt a dzsungel metafora, mint a rejtélyes élet, illetve gyermekkor motívuma. Milyen körülmények között írtad ezt a könyvedet?

– A halálom utáni napon korrektúráján kellett volna dolgozni, Kati bajlódott vele, és nem tudtam neki segíteni. Keresztretjévnymet fejtettem, amikor egyszerre azt tapasztaltam, hogy összekuszálódtak előttem a betűk. Mindez Budán történt, akkor még nem tudtam, csak sejtettem, hogy megütött a guta. E mögött egy döbbenetes találkozás élménye húzódik: közvetlenül az agyvérzés előtt Komáromban teljesen váratlanul összetalálkoztam a volt szerelmemmel, aki újabb döntés elé állított, s akitől szinte napra pontosan ötvenkét év választott el – nem ez volt kapcsolatunkban az egyedüli hihetetlen elem.

Visszatérve a budai jelenetre: Kati rám szólt, jöjjenek segíteni, át kell nézni a könyvet, de képtelen voltam rá. Kihívtuk a mentőket, akik azt mondták: kedves író úr, két és fél óra ide Bécs. Mi bevihetjük magát a budai kórházba, de azt nem éli túl. Úgyhogy Kati, akkor már súlyos betegen beült az autóba, és elvitt a bécsi Rudolf Kórház agyvérzési osztályára. Ha nem ez történik, már nem vagyok. Megmentették az életemet,

de valahol megszűntem létezni. Egyvalamihez értettem egész életemben, a betűkhöz és a szavakhoz, és tessék, egyszerre őket is el kellett veszítenem, megfosztattam a kifejezés méltóságától. „A betűk összekeveredtek / mint a kerge birkák / s ahogy a szavak / zavaros tartalmát megunták / elhatározták / ezentúl a gondolatnak is / fittyet hánytak / hisz ő a közös dajka / akkor a félig-meddig elarult / kisimította őket újra / mert megengedhetetlen / hogy a tudat pusztán / betűkből és szavakból álljon” – ez a fontos felismerés hangolt viszonylagos élni akarásra. Az egyik oldalamba megbénultam. Szanatóriumba vittek, ahol elkezdtem írni a Gutaütöttek balladáját. Kaptam segítségképpen egy írógépet, meg diktálhattam is, ahogy tudtam. Nagy bajban voltam, mert még mindig nem ismertem ki magam a betűk között, hézagok keletkeztek közöttük. Kati időnként leutazott hozzám, és abból a zürzavarból, amit összeírtam, próbált normális mondatokat összeeszkábálni. Így készült el ez a könyv. És bár visszataláltak hozzám a szavak, de Katit, a feleségemet később el kellett veszítenem.

Szeretnék még egy kicsit élni, de nem feltétlenül. A gutaütésből nem lehet teljesen kilábalni. Az elviselhetlent nem kell túlélni, a halált nem kell szőgyellni. Ezért sem hagytam lebeszélni magam arról, hogy ez legyen a hosszúvers címe, mert a gutaütésen sincs semmi szépítenivaló. Azért nevezem balladának, mert a története tragikus, ugyanakkor meglehetősen tragikomikus. És számomra egyben belső csoda is.

Lassan két éve van egy segítőm, Nagy Éva Budapestről. Nemigen ülnék most itt veled szemben, ha ő nem talál rám. Ha hinnék a gondviselésben, azt gondolnám, Évát ő rendelte az életembe.

MAROSI GYULA
Amit megeszel

Azt állítja a mondás: „Amit megeszel, az vagy.” Szellemnek mindenképp tarthatjuk – hát, igen: ha se égen, se földön a közelben márvány, csak sárból paticsolhatsz magadnak házat, és abból, akárhogy ügyeskedsz is, sohase lesz Akropolisz –, de ha az igazságtartalmát vizsgáljuk, alaposan elbizonytalanodunk. A mindennapi tapasztalat az igazságát látszik erősíteni: ha csak egy futó pillantást vetsz a veled szembejövőre, pontosan tudod, ez bizony itt egy krumpliember, az meg egy cupákember, az a csapott fejű meg, kétségtelen, egy hotdogember. Ugyanilyen könnyedén felismered a pacalembert, a csirkefarhát- vagy a káposztaembert és a napjainkban egyre gyakrabban felbukkanó szárazkenyérembert. Pontosító definíciójukkal nem érdemes kísérletezni, ez esetben hagyatkozhatsz élettapasztalatodra és megérzéseidre, ugyanolyan jó eredményt adnak, mint bármilyen tudományoskodó eljárás. Valószínűleg azért van ez így, mert az emberi táplálkozási szokások kultúrák termékei, és a veled szembejövő egyeden valójában az általa hordozott kultúrkör lenyomatait ismered fel, és ez alapján következtetsz a beleiben tekergő, félig már megemésztett szalonnás székelykáposztára. Előfordul, hogy első látásra még bizonytalan maradsz: várnod kell kicsit. Az első jellemző mozdulatra, feléd irányuló pillantásra, nyikkanásnyi megszólalásra. Az első magabiztosan laza vagy éppen görcsösen merev, esetleg agresszíven hirtelen kézmozdulatra, tenyérvakarászásra vagy ujjak tördelésére, egy suhanó pillantásban is felismerhető megvert kutya, hízott sertés, öszvér vagy krokodil jellegre, vagy éppenséggel valamilyen genetikai mélységű ürességre, a kibocsátott hang színére, ritmusára, spontaneitására vagy eme szükségtelen helyzetben is siralmas mesterkélttségére. Ennyi plusz információ után egészen biztosan nem tévesztesz össze egy szerény mosolyú, a Hajdúságban elhíresült, gátlástalansággal bezsírozott libazsírembert mondjuk egy tökéletes reménytelenségben recsegő szárazkenyéremberrel. Bizonyos következtetéseket levonhatunk az illető testi megjelenési formájából, de ezek csak kiegészítő jelzések lehetnek – tudjuk: az Isten nem bottal ver –, ezen a terepen eshetünk legkönnyebben az előítéletesség bűnébe. Természetesen előfordulhatnak furcsa kereszteződések, mutációk, többes identitások, amelyek alaposan megnehezíthetik a dolgunkat, de: élettapasztalatunk és megérzéseink csak olyan ritka

esetekben jelentenek teljes csődöt, amikor a megfigyelt személy semmiféle kultúrkörhöz nem tartozik, valójában jelleme sincs, mely valahová besorolná. Élete minden percében valamiféle szerepet játszik – talán még a legintimebbekben is: hohó, de ne gondoljunk bele, még alantas ösztöneinknek sem sok örömük telnék benne –, a túlélésért küzdő állati ösztönök szintjén zseniálisan, de mivel emberek vagyunk, nem vadak, elmék vagyunk, igényeljük a bensőből való vezérlést, az ilyen alakokkal nem tudunk mit kezdeni. Legjobb, ha messzire elkerüljük őket. Nagy bajokat hozhatnak ránk.

Viszont: mivel a mondás, nem nehéz felismerni, tartalmaz valamilyen minőségi különbségre való utalást, szellemességét nem tagadva, igazságérzetünk zsigerből elutasítja. Hogyan is lehetne minőségében nagyságrendekkel alacsonyabb rendű egy napi nyolc órát robotoló, gyermekeit példásan nevelő, de krumplilevesen és zsiroskenyéren vegetáló nő, mint egy mellbőre alá tekintélyes méretű szilikonpogácsákat gyömöszöltető, feltöltött ajkakkal és tomporral pózoló, csak lazacon és ráksalátán élő – hogy a politikai és társadalmi jelenségeket agresszíven megkövetelt „korrekt” nyelvezeten fogalmazzak –: playmate? De vigyázat! Legyünk óvatosabbak az efféle zsigerből megnyilvánuló értékítéletekkel! Lehetünk miattuk – úgy, mint a sicc! – begyepesedett agyú vén hülyék, provinciálisak, trendibunkók, és ha a köznyomorodást elfedni kívánó műbalhé úgy kívánja, akár homofókok vagy rasszisták is. A magunk kultúrkörébe otthonosan berendezkedve nem árt néha kitekingetni a világra: sohasem tudhatjuk, hogy az emberi jogok kiterjesztéséért folytatott, világméretű neoliberális hadjárat hol tart éppen. Hogy az állandó minősítésünkre felkent személyek, anyagi érdekeikkel láthatóan jól átszőtt hisztériájukat mely fokozatban tartják célszerűnek működtetni.

És nem fogadhatjuk el a mondás egészen egyszerű, primitív módszerrel való szó szerinti értelmezését sem. Mert például: egy, az ország javait és érdekeit idegen hatalmaknak és nagyrészt idegen érdekeknek gátlástalanul kiszolgáló hazaárulót (Magyar Értelmező Szótár: hazaáruló = a haza iránti köteles hűség megszegése) méltán nevezhetünk szareembernek, ebből semmiféleképpen nem következik az, hogy egy efféle alak emberi vagy állati eredetű ürülékkel táplálkoznék. Főként, hogy eleve azért lett hazaáruló, mert az anyai kebeltől való elválasztása óta ezen a táplálékon él.

Elmélázva a fenti, csak úgy előköválygó gondolat felbukkanásán, némi röstelkedést érezünk, már csak neveltetésünk okán is, hogyan fordulhat meg a fejünkben efféle gusztustalanság, még ha egy, a haza iránti köteles hűség megszegőjéről van is szó. Némi nyugtalansággal,

de magunk iránti kíméletlenséggel kutatva az okát, semmiféle más elfogadható magyarázatot nem találunk rá, minthogy bizony itt a „genius loci” diadalmaskodott. Ugyanis a jelenlegi Magyarországon élve – úgy, ahogy –, és – bárhogy is szeretnénk –, nem vonhatjuk ki magunkat a közösségünket ért változások hatásai alól, lassanként kezdjük átvenni, sőt, minden korábbi jó ízlés diktálta gátlásoktól szabadulván használni a rendszerváltásnak nevezett folyamat során kialakult, úgynevezett elitünk életvezetési, erkölcsi és kommunikációs mintáit. Berzenkedéseink ellenére korunk gyermekei vagyunk, úgyhogy: mit nekünk ma már egy kis gusztustalanság! E téren különösen sokat fejlődtünk az elmúlt hat évben a szocialista-liberális kormányzás államcsödbe szédelő zseniális ámokfutásának ideje alatt – mondhatni: az ország eladósításának és teljes kifosztásának kétségbeejtő mértékével azonosan sokat. Azóta habzik igazán a bukott pártállam ránk piócásodott jelesei, no meg a lakásjogszolgáltatásra szegődött, valaha „ellenzéki” tütüben táncikáló értelmiség parlamenti demokráciának nevezett katyvasza! Mit nekünk ma már a penetráns hazudozás, a sárga földig hatoló korrupció, zsigeri denunciálások, nemzeti blaszfémia, professzionális gyűlölet- és félelemkeltés, az általánossá vált erőszak, a képernyőkről ömlő debilitás – kezdünk beleszokni. Kósza gondolataink színvonalában kezdünk hasonlítani a felvert piszkosszürke, pöceszagú habokban önfelvedten és még mindig bicskanyitogatóan magabiztos pancsikolókhöz. Olyan fejlett, politikailag korrekt társadalomban élünk, melyben a kormányzati megnyilvánulásokat tekintve bármily gusztustalan, amorális vagy perverz ötlet nyílt-színi kitérgetésének helye van. Hazánk legújabb kori történelméről gondolkodva, nekünk, mint jórészt tehetetlen résztvevőknek, megzavarhatják fejünket a minden lehető képernyőre felpofátlankodó aktuálheccmájszterek – talán még náluk is jobban átkozott reményeink –, de kellő időtávlatból, megélhetésük érdekében idegen országokba menekült utódaink szeme előtt azonban már egyértelműen kirajzolódik majd a kép, hogyan vezetett, pontról pontra az út egy összeroncsolt, kifosztott, hét krajcár-szegény, cselédtudatú, már alig élhető „Új Magyarország” felé – 90 feletti IQ-val rendelkezők számára mindenképp.

Ha mindezek után is még indíttatást érzünk a mondás igazságtartalmának vizsgálatához, kissé tágabban értelmezve a témakört, felvethetjük akár azt a kérdést is: van-e valamilyen összefüggés a táplálkozási szokások és a nemzeti karakterek között? Miért ne? Bár mintha túl sokan és túl sok helyen mondták volna el már, hogy az azúrkék tengerek partján, ízes vörösborok kortyolgatása közben szinte magától szakad fel a belcanto, ugyanúgy,

ahogy a kilenc hónapon át jeges szorításban élő tundra-
rákon a vodkakábulattal ízesített, kettős torokhangon
szóló brummogás – tehát ez a tanulmány se lenne
feleslegesebb és idiotikusabb, mint amilyeneket a
Miniszterelnöki Hivatal szokott rendelni csöstül, leendő
dolgozatunk várható honoráriumánál nagyságrendileg
sokszorososan vastkosabb pénzekért. De ha nem ragadunk
le az első kézenfekvőnek látszó ötletnél, némi kis, szinte
csak kezűgyességet kívánó ötlettel („Légy kreatív!”) ter-
vezett dolgozatunkat páratlanul eredetivé tehetjük: viz-
sgáljuk azt, létezik-e valamilyen összefüggés a
táplálkozási szokások és a hazaárulási hajlam között?
Elképzelhető, hogy témánk bejelentése az első pillantás-
ra meghökkenést vált ki sokakból, de – mivel, mint fen-
tebb kiderült, Magyarországról van szó –, nem kell tartan-
nunk attól, hogy általános felháborodást kelt. Ez esetben
tanácsos elrugaszkodni a magányos tettes verziójától,
mert hiszen az emberben annyi minden lakozhat – akik
olvastak még világirodalmat, azok tudhatják –, véletlen-
szerűen belebotolhatunk egy, az övéi iránti, esetleg külső
hatások nyomására gyűlöletbe hevített, a maga kivá-
lasztottságának tudatába belehibbant elméjű egyedbe,
ezért a reszelt sárgarépa kedvelése és a hazaárulási
hajlam bonyolult összefüggéséről alkotott következte-
tésünk téves lehet.

Célszerűbb csoportlélektani vizsgálattal élünk. Ez
nemcsak megbízhatóbb eredménnyel kecsegtet, de maga
a téma is így kívánja: nem valamiféle primitív, akár
egyetlen személy által is végrehajtható tatár-, török-,
német- vagy muszkavezetésről van szó, hanem egy
ország lakosainak kifosztásáról, közvagyonra idegen
kezdekbe játszásáról, minden vonatkozású kultúrájuk és
tudatuk lezüllesztéséről – egy ilyen bonyolultabb, időt is
rabló vállalkozáshoz feltétlenül szervezett csapatmunka
szükséges. Tehát: találnunk kell egy nem túlságosan
nagy létszámú, néhány száz főre tehető csoportot – a
szakma egyik kitűnő, nemcsak elméletben, de a gyakor-
latban is tapasztalatokat szerzett szakembere szerint ele-
gendő száz is –, amelynek tagjai mindenféle egyé-
nieskedés, lelkiismereti mérlegelés, a távolabbi jövőt
illető aggályoskodás vagy pusztán egyéni ambícióik
kielése nélkül támogatják a Vezér bármily, még 90 IQ
alatt is felismerhetően tragikus mélységekbe süllyesztő
elgondolásait. Sőt – ami még mélyebb nihilt sejtet –, a
tökéletesen bornírt, életszerűtlen, legfeljebb politikai
propagandacélokat szolgáló ötleteléseit is.

Nos, ennél a pontnál meg kell állnunk. Hümmögnünk kell kicsit, majd aludnunk rá egyet-ket-
tőt – végül elismernünk, hogy sok reménnyel ke-
csegtető tanulmányunk kivitelezhetetlen. Ilyen csoport,
bármily primitív vagy nagyon is finesztes módszerrel

próbáljuk tagjait összetoborozni, nem léteznek. Mert nem létezhet. És egy nem létező csoport nem vizsgálható, evidens módon sem táplálkozási szokásait, sem hazaárulási hajlamait illetően. Ilyen csoport létrejötte és zavartalan működése egyszerűen elképzelhetetlen egy XXI. századi, nemzeti szuverenitással, alkotmánnyal, parlamenti demokráciával, független bíróságokkal rendelkező Európai Unió tagországban, melynek alapvető értékei közé tartozik a szólás-, lelkiismereti-, és vallásszabadság, az írott és az elektronikus sajtó szabadsága, s mely ráadásul szinte megszállott buszgatója a másképp gondolkodásnak. Ebben a közegben elképzelhetetlen egy olyan, néhány száz főből álló csoport – még ha figyelembe vesszük az egyéni harácsolási vágy és a gerinctelen gyávaság összekovácsoló erejét is –, amelynek tagjai között ne akadna alkalmanként tucatnyi lázadó. Tucatnyi, végül is magyar anya szülte, ivarérett, némi iskolázottsággal is rendelkező egyén, akikben közvagyonunk elkótyavetyélése, jóléti rendszereink szétverése után, legalább amikor a termőföldek és a vízbázisok idegen tulajdonba adása kerül napirendre, mégiscsak fellobban a lelkiismeret, a haza iránti kötelező hűség, és azt mondják: „Nem. Kedves elvtársaim, ezt azért már nem.” Gondoljunk csak bele: még Adolf Hitlernek vagy Joszif Sztálinnak sem sikerült irmagjukig kiirtaniuk a hatalmuk ellen lelkiismereti okokból lázadókat! Efféle minden erkölcsiséget felülíró, bármin átgázoló cinkos összetartást legfeljebb több generációs maffia-családok tagjai között tudunk elképzelni. Akiknek már génjeikbe ivódott az éppen soros Keresztapa iránti hűség. Akikben a nemzedékeken át tartó véres leszámolások emlékei törvénné emelték nemcsak a hallgatásra, de akár a gyilkolásra kiadott parancsot is. Akik az élet természetes rendjének tartják, hogy a legkisebb engedetlenség, vagy még a tétovázás is azonnali megtorlást nyerjen, hetedíziglen tartó üldözést, megvetést, kirekesztést.

A mondás sugalmazta értékrend elleni leghevesebb tiltakozást a szemételelmiszerek témaköre váltja ki. Az „Amit megesszel, az vagy!”, mintha lenéző göggel azt mondaná: a szemételelmiszereket a szeméteemberek eszik. És ez nem így van. Nagyon nem így. A szemételelmiszerek rendszeres fogyasztói általában nagyon is derék emberek, vagy legalábbis igyekeznek azok lenni – sok egyéb mellett bizonyíték rá, hogy bár egyre pimaszabbul cincog a krajcár a zsebükben, még mindig juttatnak a neoliberalizmus diadalát reprezentáló hajléktalan nyomorultaknak annyit, hogy némi szemételelmiszer vásárlásával fenntarthassák, immár valóban csak Isten kifürkészhetetlen akarata szerinti életüket. Egyszerűen arról van szó, hogy a szemé-

élelmiszerek rendszeres fogyasztói, tehát a lakosság nagy többsége számára csak ezek a bürke-büdös szójavirslík, birkaanyag felvágottak, csontliszttejek, szirupmézek, műtrágya-erjesztésű borok, ezek az adalék-, tartósító-, színezék-, ízfokozó- és táplálékkiegészítőnek nevezett anyagokkal telenyomott, olykor műanyag, ragasztó és tisztítószerrel készítésére használt vegyületekkel kotyvasztott, tetszetős fóliákba csomagolt valamik fizethetők meg. Melyek alapján véve kis egészségügyi kockázati tényezőkkel számolva juttathatók az éhségérzet ellen a bélesatornába. Hogy a tőlünk nyugatabbra fekvő vágóhidak veszélyes hulladéknak minősülő szemete némi trükkös kotyvasztás után hogyan kerül a magyarok asztalára, mint ízletes dísznásajt, ezt az Európai Unió tagságának elnyerése óta pontosan tudjuk, de hogy ennek miért kell így lennie, arról fogalmunk sincs. Hogy egy olyan ország lakóinak, amely alapján véve kiváló minőségű élelmiszerek előállítására teremtett, ezeréves hagyományokkal, okos és szorgalmas gazdátársadalommal rendelkezik, miért kell külhonból behozott szemételelmiszerekkel táplálkozniuk – ezt talán még azok a nemzetközi tekintélyű közgazdászaink sem tudják, akik pedig még azt is tudják, hogy a gazdasági világválságot a magyar lakosság túlfogyasztása okozta. Elképzelhető, hogy a téma kimerítőbb tárgyalását a hazaárulásról elmélkedő passzusban kellett volna megejteni.

Egyes vélemények szerint a szemételelmiszerek gyártásának és fogyasztásának általánossá válásával mintha növekedett volna a szeméteemberek száma, de a magunk véleménye szerint növekedésük statisztikailag igen kis tétel lehet, ugyanis a jelenség főként a gyártó, forgalmazó és az ellenőrzésre kijelölt szűk rétegben figyelhető meg.

Az azonban bizonyos – a történelmi időkben való kalandozásaink is ebben erősítenek meg –, hogy a természet adta, különös ingyencégeket, mint például a libamáj, rókagomba, kaviár, minden időkben jórészt a semmirekellő szeméteemberek tömik magukba.

Bár a szemételelmiszerek előállítói és az általuk lefizetett táplálkozástudományi szakértők váltig hangoztatják, hogy nagy leleménnyel előállított termékeik semmiféle károsodást nem okoznak az emberi egészségben, a megállapítással szemben bizonyos fenntartással kell élnünk. Ha el is tekintünk attól a – néhány idealistát nyugtalanító – tényről, hogy a magyar lakosság legszegényebb rétegének – amely feltehetően a szemételelmiszerek legbuzgóbb fogyasztója – várható átlagéletkora megegyezik a legelmaradottabb, a legelesettebb afrikai országok lakóinak várható életkorával, akkor is van ám itt egy fura dolog! Jártunkban-

keltünkben, a mindennapos érintkezéseink során azt kell tapasztalnunk, hogy az ország választópolgárainak jelentős része tökéletesen elhülyült. Véletlenszerű találkozásainkból leszűrjt sejtésünket a közvélemény-kutatások tökéletesen alátámasztják: a lakosság negyed-, harmadrészeről van szó, ami már, tízmilliónyi népességgel számolva, tömegesnek nevezhető. Ennek a tömeges, gyaníthatóan örökletes és láthatóan gyógyíthatatlan elhülyülésnek az okát hajlamosak vagyunk teljes egészében a rejtett tulajdonosi rendszerben működő, az ország kifosztásában közvetetten, de lehet, hogy közvetlenül is érdekelt szabad sajtónak felróni. Ám: félrevezető és talán igazságtalan is lenne azt állítanunk, hogy ezen mindentől teljességgel szabad és független, főként elektronikus médiumok – még ha intelligenciájuk teljes kizsákmányolásával, „sztárok”, „krémek”, újabban valamiféle „celebek”-nek nevezett lények szorgos kreálásával, sikeresen hozzák is létre az ember alattinál egy hüvelykkel alacsonyabb szintű műsorfolyamaikat –, képesek lennének tömeges méretű agyi katasztrófák kiváltására. Bizonyára más, rejtőzködő okok is közrejátszanak. Elképzelhető, hogy a folyamatot maga az „Új Magyarország” felé vezető dicsőséges menetelés váltja ki. Vagy pusztán csak a túravezetők állandó látványa – hallottunk erről szóló személyes beszámolókat. Mindenesetre, több más eshetőséget sem kizárva, indokoltan vetődhet fel a gondolat: érdemes lenne – ha a már a tragikus mértékű korai halálok kiváltó okai között, csak úgy szőrmentén, független bíróságaink produkcióira gondolva, nem is –, a tömeges elhülyülés és a szemételelmiszerek rendszeres fogyasztásának esetleges összefüggéseit megkutatni. Valami zsiros uniós pályázati pénzből, naná!

Az említett, a valós élettől tökéletesen elidegenült, idiótikusnak nevezhető réteg egyes példányait első pillantásra nem mindig könnyű felismerni. Mert nem mindegyik táncikál, mint egy madárijesztő ingujjban, nem mondja hangosan, hogy mindenki hallja, nem lesz gázáremelés, meg hogy a magyar puma éppen ugrani készül. Külsőre hasonlatosak a többséghez – nem mindegyik varratja fel vénséges ráncait vagy hord röhejes kalapot –, s bár közöttük feltűnően sok a szórakoztatóipari betanított segédmunkás, legtöbbször tisztességes munkálkodó és adófizető, családanyák és családapák, de valahogy mégis... Példákat kell hoznunk, hogy egyértelműen lássék, kikre gondolunk. Például, ha egy ilyen tökéletesen elhülyült emberrel közlik, hogy holnap viszik a gyereket eladni rabszolgának, az első pillanatban esetleg megdöbben, néhány percig még búslakodik is, de ha a mindaddig következetes hazudozásban számára hitelessé vált személyek elmagyarázzák neki, hogy erre

egy szebb jövő érdekében van szükség, a rabszolga-kereskedőkkel közösen megélt szebb jövőnk érdekében, vonakodást mimelve ugyan, de belegezik. S ha még arról is felvilágosítják, hogy a globalista rabszolgaság egyáltalán nem olyan szörnyű, mint ahogy azt az elavult és túlhaladott eszével gondolná, pláne ahogy azt a szélsőséges, felelőtlen ellenzék beállítja, hiszen a mai tőke- és rabszolgatulajdonosok vannak annyira liberálisak, hogy a napi rabszolgamunka után megengedik majd a gyerekeknek, hogy nézze a tévében a celebeket, amint vödörnyi csótányt öntögetnek egymás fejére – még küldi is: eredj, fiam, sajnos én már öreg vagyok ennyi gyönyörűséghez. Egy ilyen tökéletesen elhülyült ember például csak legyint rá, ha csalárd ügyvédek meg közjegyzők közreműködésével kizsuppolják a lakásából, vagy ha az alkotmányban is deklarált tulajdonhoz való jogát is kijátszva, elcsaklizzák földtulajdonát, csengő hangon kacag rajta, ha évtizedek óta kötelezően befizetett nyugdíjárulékai értéke, Isten tudja, miféle bankárok miféle csencselései során a harmadára csökken – neki mindent, bármit megérnek azok a szabadságjogok, melyek lehetővé teszik, hogy bőrfelülete nagy részét színes tetoválásokkal díszítheteti, valamint testékszerek elhelyezésére átszúrathatja a nyelvét és a fitymáját. Különösnek látszó, de az előzőekhez tökéletesen hasonlatosan lehülyült az a – ebben a kategóriában általában magát műveltnek tudó –, lény is, aki lázas gyönyörűséggel olvasgat minden olyan sajtóterméket – ha még olvasni is lusta, vagy funkcionálisan analfabéta, televíziós vitaműsorok által is beszerezheti szellemi táplálékát –, melyek minden kétséget kizárva bizonyítják, hogy ő egy hazátlan sztyeppe barbár, tanulásra, iparkodásra, kereskedésre képtelen, alrendű genetikai csőd, szellemi megnyilvánulási kísérleteiben legfeljebb siralmasan provinciális, még érzéseiben, hangulataiban is csak periférikus, hevülések idején: populista, irredenta, homofób, terroristagyanús, szalon- és vérfasiszta, már úkapja is az volt, és menthetetlenül a gyereke is az lesz, ha idejében el nem kapartatja; mentegetőzik, sír, káromkodik, fogat csikorgat és tökéletesen boldog; szobája falára oly kiválasztottként megjelölt kultúrfilozófusok képmásait akasztja, kik biblikus horderejű bölcséleti rendszereik építgetése közben – a témát illetően, csak úgy másodlagosan –, hirtelen megvilágosodtak: a Szent Korona tulajdonképpen egy micisapka, a magyarság ősi jelképei hányingert keltő, szemétdombra való lomok.

Ha viszont a mondást nem nyersen fizikai, hanem kissé elvont, spirituális értelemben használjuk: bizony igaz. Amit megeszel koma, amit beveszel, az vagy. Akármit is gondolsz vagy állítasz magadról, csak annyi. Bármit prédikálsz, fikarcnyival se több.

A halál ihletése Kontra Ferenc:
Drávaszögi kereszttek
Szabadka–Eszék–Buda-
pest, Életjel, HunCro,
Magyar Napló, 2008.

Olyan biztos léptekkel érkezik a halál Kontra Ferenc újra kiadott *Drávaszögi kereszttek* című regényében, amilyen halálbiztos az évszakok változása, a tél érkezése az ősztől. A hideg évszak, a hó, fagy, a hideg amúgy visszatérő elemei a paraszti világban játszódó műnek. Téglás Jóska a Duna jegén esik lékbe, a csárda is télen gyullad ki, hárman égnek benn, de Szabó Jóska is hóban fagy meg, miután eltéveszti a hazafelé vezető utat. A távozó pedig legtöbbször éppen életük tavaszán levők, fiatalok, ifjú férfiak és nők, akiket váratlanul ragad el a halál. Miért sújtja ilyen könyörtelenül a vég a drávaszögieket? Vagy miért éppen ezeket a tragikus történeteket őrzik meg az elbeszélő emlékezete (bevezetőjében Kontra Ferenc azt írja, önéletrajzi regényciklusában autentikus drávaszögi miliőt kívánt teremteni, két nemzedék szokásaira építve)? Egy nép vagy a paraszti sors kilátástalanságának története ez? Nem kapunk választ, az elbeszélő nem magyaráz semmit, balladai történetei oksági viszonyok nélkül peregnék egymás után, folynak egymásba.

„Milyen furcsa, valami féreg utat rágott a tormában.

Persze, a tormakukac, vetette oda anyám, fel sem nézve a zoknistoppolásból, mintha ez a világ legtermészetesebb dolga volna. De apám rögtön kész volt a válasszal:

Én mégis csodálkozom rajta, találhatott volna az a kukac jobb helyet is magának, mint hogy egy ilyen keserves gyökérben éljen.

Anyám visszakérdezett:

Miért, te találtál?”

Ilyen torma esett féreg-élet a regény szereplőie, állandó gyürkőzés a mindennapokkal, a lélek mélyének kínzó titkaival. Ahogy Ronc Mihály küszködik látomásos álmában a hátára nehezülő halottal, vagy amiképpen a megesett Mariska küszködik a szégyenérzettel, míg végül nem talál más megoldást az „élet ellen forduláshoz”. A halál megtisztít és felszabadít, de valamilyen baljós sötétséget is maga után hagy. Mariska „felszaradt a harmattal. Magukkal vitték a hajnali napsugarak. Fehér volt, akár a frissen esett hó. Fekete lett körülötte minden, akár a legszörnyűbb álmok sötétje, melyekben azt sem tudja, miért bűnhődik az ember.” Ez a sötétség valamilyen titoknak (nem mindig konkrét rejtélynek, hanem az emberi lélek rejtett oldalának) a létét sejteti. Az ember nem tudhatja, milyen bűnért bűnhődik: de bűnhődik.

„Azért öltek meg, mert nem árultam el a titkomat”, mondja a keresztként cipelt halott Ronc Mihálynak. A titok elmondhatatlan, kimondhatatlan, úgy cipelik magukkal a regény szereplői a maguk terheit, hogy azt senkire át nem ruházhatják. „Ami velünk történt, azt hiszem, az egyfajta kulcs, mondta Ronc Mihály. A rejtély helye az ember életében. Hogy semmit se tekintünk eredendőnek. Olyan világba születünk, ahol semmi sem bizonyos.” Semmi sem bizonyos, mondja a szereplő, egyetlen dolog azonban mégis az, állítja a regény, mégpedig a halál. A legnagyobb enigma, amely az életet lezárja. Így teljesednek ki a mű túlvilágra igyekvő szereplőinek rejtélyei: a halál felülírja a bűnököt, a szenvedést, a kilátástalanságot.

Egy leégett, gazdátlanra vált tanya is emlékeket, megfejthetetlen történeteket rejt. „Két fal állt csak emlékeztetőül, dacolva az elemekkel, titkaik nyitját immár senki sem fejt meg, elrepültek innen mind a ketten, akár a költöző madarak, akik visszatérve nem lelik gazdátlan fészüküket.” Férj és feleség élete szétvált a birtok pusztulása után, csak egy hóember marad a pár után. „Anna gondolatban visszaindult a tisztásra a hóemberéhez, ahol egykor gödröt ásott, a tíz körmével kaparta a földet, és eltemette a kisgyerekét. Koraszülött volt...” Ilyen eltemetett gyötrelmek kísérik a drávaszögi emberek életét, föld alá bújt életek, hó alá rejtett múlt. És a férj, aki kőművessé lett, miután gazdálkodni már nem lehetett a tanyán? „Fanatikusan dolgozott... Hetek óta nem fizette ki a kenyeret a Szabó péknél... Látták zuhogó esőben háztetőt javítani, és késő este lámpavilágnál falazni...” Végül az összeomlás: „Az órákat mintha élesztő kelesztette volna fel, bár az is lehet, hogy elhatározása, miszerint elébe vág a kihívásnak, végleges volt, és végül felemelkedett; addigi élete ugyanis – mely napról napra be volt táblázva – olyan kudarnak bizonyult, amely megbénította, csak vitette magát a szerdák és a szombatok monoton ritmusával, mignem egy reggel hiába próbálta összefoltozni a hasadást, a rés partjai távol kerültek egymástól... Csak önmagával társalgott, értelmetlen szavakat rakott egymás mellé.” Pista azután a körtefára akasztotta fel magát, aminek az ágát később levágták, nehogy valaki egyen a halottat ringató faág gyümölcséből.

Jelképek, beteljesedő hiedelmek, a hittel keveredő babona teszi teljessé a balladákvaló rokonságot. A lírai szöveg, az egymásba ölelkező, kihagyásos epizódok, a megszólaló személyének tisztázatlansága mind a népi költészettel való kapcsolatot támasztják alá. Jelképrendszere is a nép hitvilágából, a vallás örökérvényű, valamint helyi eseményeiből építkezik. Kontra nyelvezete a már-már realista megszólalásoktól a metaforikus, szimbolikus

szövegig terjed. Nincs benne helye a történelem nagy színpadán játszódó eseményeknek, a világot a falu és az azt környező tanyák saját mitológiája, egyedi történelme helyettesíti, amelyben az egyes fordulópontok legtöbbször a múlt emlékezetes halálesetei.

A tragédia ott leleselkedik minden előre, akár tesz ellette az ember, akár nem, bármikor elérheti a vég. A kőművessé lett gazda küzd sorsa ellen, de ez semmin sem változtat. Nincs okság, a véletlen is hozhatja az elmúlást, ahogy Balog Mancsi korhadt deszkájú kútba esésének sem volt előrelátható jele, oka. Semmi sem bizonyos, kiszámíthatatlanul érkezik a halál. „Mire leértek vele a hegyről, üveges tekintettel meredt az égre, a felhőkre, melyek örök fehérséget borítottak rá.” Ismét a hó fehérsége, Mariska halálának fehérsége.

Kilátástalan Kontra regénye, szomorú és tragikus ez a falusi világ? Valójában ott a megváltás lehetősége, a remény a látóhatáron fel-feltűnedezik. „Már az utcánkba értünk, amikor elállt az eső. Pontosabban még a suhogását is hallani lehetett, amikor szemből felénk pásztáztak a nap sugarai, ettől szökkenet szárba a szivárvány, és a szemünk láttára kúszott fel a hegytetőre, mintha egy hatalmas kapu lenne, amin áthajtuk, de sohasem tudtuk elérni, mert a szivárvány kapuja folyton előttünk járt néhány ostorcsapásnyival.” Néhány ostorcsapásnyival örökké az élők előtt jár a megváltás, elérhetetlenül, utolérhetetlenül. De ott van, és a remény elteti a túlélőket.

A *Drávaszögi keresztek* szereplői túlélők. Nem csupán a történelem viharainak túlélői (amely történelem a szöveg építésében alig-alig vesz részt, egyfajta időtlenség uralkodik a művön), de még inkább szeretteiknek, rokonaiknak, szomszédaiknak túlélői, akik azután halottaikat cipelik magukkal, így egyben meg is őrzik őket. Szabó szomszédnak, a péknek fia rossz irányba indul el a havas tájon, a saját nyomai vezetnek el azután megfagyott testéhez. „Kihez fohászokdjam? Kire hagyom majd a pékséget? Mégis maradunk, sokáig itt leszünk. És ha fogyna is a barázda csíkja, éppen a fonákja hozhat új vetést.” Értelmetlen az élet, mégis tapossuk malmát, állítja a gyermekét eltemető mesterember. Hiszen ki tudja, mit hoz a jövő, fordulhat jobbra is. „El kell simítani a tél

okozta sebeket a falon. Ami orvosolhatatlan, az bennünk, rajtunk esett meg, mondta anyám”. Bűn nélküli büntetés, tett nélküli elszenvedés a regény szereplőinek élete.

Mégis, az élet szépségeit (erdőkerülő által lőtt vadászó feletti öröm, szüret, lakodalom, mise, pálinkafőzés – a párlat kóstolásakor aztán „úgy érzi az ember egy pillanatra, mintha a nyelve is eltűnne – házrenoválás, -festés), a falu életének fontos eseményeit is megismeri az olvasó, szinte észre sem veszi, és ismerőssé válik a gazdák és mesteremberek világa.

Van azonban a műnek két jelene, amikor a halál elkerüli a kiszemeltet, amikor a levegőben suhan kaszája, de nem visz magával egy lelket sem. Hordós Gyura tisztítja a kutat, az elbeszélő-főszereplő, az életrajzi író (vagyis gyermekkori énje) húzza fel a vizes homokot, iszapot az üreg mélyéből. Egyszerre elszakad a kötél. „Mintha az úristen meggondolta volna magát, mintha megállította volna félúton az egyik villámát, pedig sosem tartottam be a tízparancsolatot” kommentálja a dolgot Gyura, miután a vödör mellette csapódik a kút talajára. A főszereplő nem válik tehát egy másik ember halálának okává.

A második ilyen eset, amikor az elbeszélő húga a ló lábába kapaszkodik, hátha az állat hintáztatná. „Elállt anyám szívverése, amikor odapillantott... rettenetes gondolatok cikáztak tovább az agyán”. Végül nem történik (újabb) tragédia, a kislányt az igavonó lerázza, „mintha csak egy kis sárcomó ragadt volna rá”. Csak az elbeszélő és közvetlen családtagjai mentesek a halál állandó, félelmetes, kiszámíthatatlan fenyegetésétől. Őket nem sújtja a drávaszögi átok, az utolsó lapokon el is hagyják a vidéket, ahol éltek, „már minden készen áll az induláshoz”.

Maguk mögött hagyják a tájat, amelynek imádsága így szól: „Őrizz, angyal, óvj meg, míg eljön a holnap, míg megérik a piros alma, vérét sem hullatta, mégis eljöttek érte, hálóba tették; angyalok ruhája rajtam, mellemen a kereszt egyre lejjebb süllyed, egészen a szívemig; teremtöm, borítsd be a házat, foltozd be sötéttel a lyukakat, vidd magaddal a rozmaringágot a tükör keretéről, ha belenézek, nyitva látom a mennyország kapuját.”

Urbán Péter

Pest megyei versmondó nap az Ezeréves megye tiszteletére az országos versenyek időpontjaihoz igazodva rendezi meg a Pest Megyei Közművelődési Intézet a hagyományos Pest megyei versünnepet.

2009. március 21. 9.30 óra Megyeháza (Budapest, Városház u.7.)

A program találkozói, szakmai nap és felmenő rendszerű verseny, a József Attila Országos Versmondó verseny, a Ratkó József Versmondó Verseny előválogatója. Emellett ünnepi alkalom Pest megye ezeréves jubileuma kapcsán.

Részvételi feltételek: **A versenyre 14 éves kortól lehet jelentkezni Pest megyei versbarátoknak.** A jelentkezők két verssel nevezhetnek: egy szabadon választott világ- vagy magyar irodalmi műalkotással és

egy Pest megyei költő művével. Egy-egy mű előadásának terjedelme nem haladhatja meg az 5 percet.

Az országos versenyekre jelentkezőknek még nem kell az adott kiírásoknak megfelelni, de a zsűri kérhet egy verset az országos szerint is.

Nevezési határidő: 2009. március 13.

Nevezéseket (jelentkező neve, kora, elérhetősége, a művek szerző-cím felsorolása) a PMKI címére küldhetik: **1052 Budapest, Városház u.7.** Fax: **06-1-318-6806**

E-mail: **pmki@pmkult.hu** vagy **szadmari@pmkult.hu**

Bővebb információ a PMKI-ben Szádváriné Kiss Mária főtanácsostól kérhető, a 06-20-264-4296-os telefonszámon.

Angelika bújócskája Dobozi Eszter:
Túl a rákbarakkon
(Angelika naplójából)
Írott Szó Alapítvány,
Magyar Napló, Bp., 2008.

Dobozi Eszter első regénye előtt öt verseskötet (*Az Egy*, 1986; *Látó*, 1991; *Fehér*, 1998; *Kettőztető*, 2001; *Másolhatatlan*, 2005), egy dokumentumkönyv („*Csak a napnyugtát nízítük*”, 1991) és egy szociográfia (*Tíz körömmel*, 1994) jelent meg. E termékeny múlt műfajai jól kivehetők a regényben, ugyanis a *Túl a rákbarakkon* egyszerre tartalmaz lírai, dokumentatív, realista leírásokat, valamint az önmagán túllátó, szociológiai érzékenységről is tanúskodik. Mindezek mellett a mű mind elbeszélésmódját, mind témáját tekintve érdekes kérdéseket vet fel. Az egyik ilyen kérdés, hogy vajon mennyiben tud újat hozni egy fiktív szerkesztőre hagyományozott kézirat? Illetve mit lehet kezdeni egy olyan témával, néven nevezve: a betegséggel, amelynek megformálása buktatókkal teli?

A talált kézirat hagyománya jól bevált írói módszer. Bár egyes művek valódi kéziratokból nőttek be magukat az irodalom berkeibe, gondoljunk csak a Max Brodra örökített Kafka-írásokra vagy Anna Frank naplójára, amely elsőként 1947-ben édesapja gondozásában jelent meg. Azonban az irodalmi művek talált kéziratának nagy része nem talált kézirat. Itt van például Cervantes *Don Quijotéja*, amelyben az író azt állítja, műve nem fikció, hanem alapja egy talált kézirat, amelynek szerzője Cide Hamete Benengeli. Choderlos de Laclos a *Veszedelmes viszonyok*ban egymással levelezők leveleit szerkeszti regénnyé. Goethe öngyilkossági hullámot elindító *Az ifjú Werther szenvedéseiben* naplófeljegyzéseket és leveleket használ fel. De van magyar példánk is a szentimentális irodalomból, Kármán Józseftől a *Fanni hagyományai*.

A realizmus képviselői rövid időre felfüggesztik ezt a fajta játékosságot. Az ebben az időben született írásoktól valóban a valóságot megjelenítő, trükkök nélküli irodalmat kapjuk. Majd a XX. században Thomas Mann *Doktor Faustus*a, Bulgakov *Mester és Margaritája*, Ottlik Géza *Iskola a határon* című regénye (B. B. elbeszélése és Medve Gábor kéziratának felhasználásával) visszatér a „kölcsonvett irodalomhoz”.

Napjainkban Umberto Eco *A rózsza nevében* élt ezzel az eljárással, de említhetném Krasznahorkai László *Háború és háború* című regényét is, amelynek alapja és mozgatórugója „a legesodálatosabb kézirat, amit valaha is írtak a földön”.

Író hazudj, de rajt' ne fogjanak? – tehetjük fel kissé elferdítve Arany János kijelentését. Mert a művészetben, az irodalomban a valóság és a fikció egymásnak való megfelelése, igazságértéke tulajdonképpen lényegtelen. Fontos csupán az, hogy a mű igaz, az olvasónak valós legyen. A valóságillúzió látszatát keltve így szabadon bujkálhat az író a szereplőkkel együtt a narratív világ újabb és újabb labirintusaiban, míg a szörszálhasogató olvasó is nyomukat nem veszti, s egy idő után feladva a keresést megelégszik a mű élvezetével.

Dobozi Eszter regényében teljesen eltűnik az író, mivel egy B. D. nevű szerkesztő, akinek nagynénje Angelika egy betegtársa volt, adja közre Angelika naplóját. Nagyjából ennyit tudunk meg a szerkesztőről, aki illedelmesen a háttérben is marad mindvégig. A mű másik írója gyakorlatilag a főhős: Angelika, aki a regényben az elő- és utószóval keretezett naplót írja. Bár én inkább az emlékirat kategóriájába sorolnám az írást. Angelika feljegyzéseinek nagy része elmélkedés a betegségről és egészségről, barátokról és ellenségekről, múlttól, jelenről és jövőről, életről és halálról. Több helyen visszaemlékszik életének fontosabb pillanataira az első szerelmektől kezdve a felnőtté válás nehézségein át, egészen a gyerekeivel való viszonyáig. Ez eddig még megfelel a napló műfaji kereteinek, de sokszor csap át ez a belső narráció párbeszédbe, megszakítva ezzel a belső monológyszerű elbeszélésmódot. A térben, időben és szereplők közt való ugrálás, a napló egyszemélyes, lineáris struktúrájának megszakítása mégsem válik zavaróvá, csak színesíti a regény önreflexív jellegét.

Angelika modern nő, sajnos modern betegséggel. Rákos. A feljegyzéseit keretbe foglaló B. D. is az onkológián ismerkedett meg vele, az ő számára a nő már akkor is kitűnt a többi beteg közül megfoghatatlan kisu-gárgázásával.

Angelika, akinek eredeti nevét nem tudjuk meg, az én kaleidoszkópjában török darabokra és áll össze rezzenésnyi mozdulatoktól új és új alakká. Angelika bujkál a világ előtt, de bujkál önmaga előtt is. Titokzatosságát más befejezéssel nem is lehetett volna jobban fenntartani, mint egy homályos eltűnéssel. Hogy gyerekei hívására tűnik-e el vagy meghalni indul, az nem derül ki, B. D., a szerkesztő számára is homályban marad.

Ha nem is kapjuk meg a választ arra, ki is valójában Angelika, mégis érdemes elidőzni annál, ami kiderül róla.

Angelika sértett. Amíg a betegséggel küzd, számtalanszor előtör belőle a jogos kérdés: miért? Az évek alatt felgyülemlett problémák és a báránybőrbe bújt, rosszululatú emberek áskálódásai nem múltak el nyom nélkül. Sértettsége az őt ért vádak miatt nem nyugszik, igazságérzete nem alkuszik meg, s megbocsátania csak hosszú

idő után sikerül, mert nem tudja elhallgattatni magában a kétséget, hogy talán mindezek miatt lett beteg.

Angelika büszke. Büszke mindarra, amit elért, és amiért még a betegsége alatt is küzd: a családjáért, a karrierjéért, a méltóságáért, az életéért. A sors fintora, hogy a pályája csúcspontjára érő asszonyt pont élete legnehezebb időszakában bombázzák kitüntetésekkel, elismerésekkel. Kitaró és nyakas természete azonban nem engedheti, hogy gyengének lássák. Farkastörvények uralják azt a világot, ahol ő dolgozik, bár világosan ez sem derül ki a szövegből, milyen állami cégnél látott el vezetői feladatokat. Az utolsó pillanatig titkolja szülei és gyermekei előtt is betegségét, ezzel kímélve őket az aggódástól és a félelmektől.

Angelika hívő. Családján és néhány jó barátán kívül egyedül a hite az, ami nem hagyja el. Hite nyitott az új irányzatokra. Bár protestáns vallású, esténként együtt mormolja az *Üdvözlégyet* a különféle meditációs gyakorlatokkal, mantrákkal. Ez a nyitottsága életének más területein is megmutatkozik, ugyanis a hagyományos orvoslás mellett alternatív gyógy módokat is igénybe vesz, annak ellenére, hogy Magyarországon ezek a terápiák még igencsak a gyógyítás perifériáján mozoghatnak.

Angelika realista. Hüen ábrázolja a magyar egészségügyet. Nem rejti véka alá, hogy a kórházak a gyógyszergyárak piacai, a gyógyulás sok esetben csak a pénzen múlik. Nem esik túlzásokba saját magát illetően sem. Őszintén vall a betegség mellékhatásairól, teste átalakulásáról, de nem emeli fel, nem avatja magát hőssé.

Mindezen tulajdonságok felsorolása után azt is mondhatnám némi iróniával, hogy Angelika férfias. Ámde Angelika esendő és végtelenül érzékeny, amikor nem kell a világgal küzdenie. Egyedül, otthon, magányában, néhány jóakaró barát és segítő előtt mer megnyílni, sebezhetőnek mutatkozni.

Angelika tehát nő, a végtelenségig nő, aki az első kemoterápiás kezelés után rúzzsal ellensúlyozza bőre fakóságát, míg más betegek örülnek, ha haza tudnak menni. A betegség végéig ragaszkodik ahhoz, hogy nőként viselkedjék, öltözzék, gondolkozzék még akkor is, amikor a kezelések kopasz, nem és személyiség nélkül élő bábbá változtatják.

De talán jobb is, ha Angelika mondatait idézem, amelyek pontosan foglalják össze a fentieket. „És most, mikor itt fetrengök valódi testi kínjaimban, nem jut eszembe egyetlen pillanatra sem, hogy be kellene fejezmem a földi pályámat. Hogy jobb lett volna megsürgetni a befejeződést, ha már így alakult. Az észveszejtő és a tűrőképességemet végsőkéig próbára tevő rosszullétek alatt is csak egyetlen gondolat úz-hajt és tart meg egyben, fel kell innen tápázkodnom. Meg kell mutatnom, hogy meg lehet gyógyulni. Nem szabad veszítenem. Nem szabad alul maradnom. És

tudom is; valahol ott van ez a tudás bennem, mélyre temetem, de ott van, és üzen. Beszél hozzám valaki a tudatlanságból merülve fel, és azt mondja, azt ismételteti folyton, hogy ez még nem az, amivel be lehet végződni.”

A mű másik fő kérdése az elbeszélés mód mellett a téma: a betegség, a rák. Dosztojevszkij több írásában, Tolsztoj *Ivan Iljicsében*, Thomas Mann *A varázshegyében*, Alan Marshall *Én is versenyt futok a széllel* című regényében a betegség megélése a központi motívum. A szereplők jelleme a betegség hatására változik, alakul. Ezért inkább azt mondanám, hogy nem a betegség a fő téma, a betegség csak eszköz egy olyan kiélezett élethelyzet megtapasztalásához, amit az egészséges ember nem venne észre. Így van ez Angelika naplójában is. A betegség tisztítóútz, aminek következtében az élet átértékelődik. A beteg ugyanis olyan dolgoknak tud örülni, amelyeket korábban észre sem vett. Az élet minden pillanata kitisztul, a hétköznapiak hitt dolgok szinte földöntúli szépségűvé változnak a halál közelsége miatt.

A rák napjaink egyre terjedő betegsége. Kialakulásának okára számtalan teória született, de az orvostudomány egyik mellett sem mer konkrétan állást foglalni. Öröklési hajlam, egészségtelen életmód, sugár- szennyezések, netán a sors, a karma, Isten büntetése? Persze Susan Sontag *A betegség mint metafora* című munkája alapján is tudjuk, nem szabad a betegséget túlmisztifikálni. A betegség tény, ami ellen harcolni lehet és kell minden eszközzel.

Jól tudja ezt Angelika is. Ezért válik példaképpé, ezért tud vele azonosulni az olvasó.

Ughy Szabina

Felhívás a „TÖBBSINCS” Kárpát-medencei magyar mesemondó versenyre – Pest megyei elődöntő

Helyszín: Megyeháza (Budapest, Városház u.7.)

Időpont: 2008. március 21. 14 óra

Benedek Elek születésének 150., halálának 80. évfordulóján, a nagy mesemondóra emlékezünk.

A nevezés feltételei: A versenyre amatőr mesemondók jelentkezését várjuk, több korosztályban, az alábbi kategóriákban: középkorúak (15–18 évesek), egyetemisták, főiskolások (19–25) felnőttek (26–60 év) és székelyek (60 év fölött). A jelentkezők egy BENEDEK ELEK mesével (vagy meserészlettel) nevezhetnek. A továbbjutóknak természetesen vállalniuk kell az országos verseny kiírási feltételeit. Az egyes produkciók időtartama nem lehet több 8 percnél, éppen ezért meserészlet bemutatását is elfogadjuk. A versenyzők más országos versenyen helyezést elért produkcióikkal nem nevezhetnek.

Nevezési határidő: 2009. március 13. Nevezéseket (jelentkező neve, kora, elérhetősége, a mese címe) a PMKI címére küldhetik:

1052 Budapest, Városház u.7. Fax: 06-1-318-6806

E-mail: pmki@pmkult.hu vagy szadmari@pmkult.hu

Bővebb információ a PMKI-ben Szádváriné Kiss Mária főtanácsostól kérhető, a 06-20-264-4296-os telefonszámon.

**Sarlatánok
végnapjai** Csiki László:
Ajakír
Magvető, Bp., 2008.

Nem számolta össze senki, hány versében, hány prózai írásában szólítja meg, idézi, hívja ki maga ellen Csiki László a Halált, hogy aztán minél messzebb üzze; más-kor azonosul vele, néha ellentétéként emelkedik magas-ba, sőt az írás alapfeltételének, velejárójának nevezi: „...a dolog hitelét már az is rontja, hogy életben marad utána, holott nem kellene.” (*Vers és valóság*) Három kisregényét (*Titkos fegyverek, A céda nyúl, Adam Adam* Magvető, 1990) tartalmazó kötete első oldalára felírta az egyértelműen Shakespeare-re utaló mondatot: „Apám kísértetének ajánlom.”

A hiedelem szerint a kísértetek a túlvilágból térnek vissza, a dán királyfitól is a szellem-apa követeli az igazságtévést, és Csiki László (egész életére, minden munkájára érvényes ez!) olyan konok, makacs igazság-kereső volt, mintha csak őt is irányította volna valaki a metafizikai világból.

Ünnepre készültünk, az *Ajakír* könyvbemutatóját készítettük elő az Írók Boltjában, de ő, sajnos, azon már nem vehetett részt, 2008. október 3-án átköltözött (rokonaihoz?) az igazságtévő szellemek világába. Az *Ajakír* keletkezéstörténetéhez hozzátartoznak ezek a tragikus életmozzanatok is, amelyek megnehezítik a hűvös, tárgyilagos vizsgálódást.

* * *

Vannak életművek, amelyekben a ciklikus felépítés-re tanácsos odafigyelni. Csiki László verseskönyvei ilyenek, de az *Ajakír* „hosszú történet” is a fent említett három kisregény folytatása. Mindháromnak kerek, önálló és befejezett(len) a cselekménye, de eszmeileg, sőt időbeliségük alapján egymásból nőnek ki. Az *Ajakír* – nem ok nélkül „hosszú történet” – eseménySORA lát-szólag, első pillanatra nem sokban különbözik a klasz-szikus regények cselekményétől. Egy francia illatszer-ügynök két bőrönd mintaáruval megérkezik egy feltéte-lezhetően balkáni ország legnagyobb repülőterére azzal a céllal, hogy jó üzleteket köt, csakhogy...

Gyakran vezet be, indít Csiki váratlan fordulatot a „csakhogy” vagy az „igen ám, de” szavakkal.

Csakhogy ezen a repülőtéren legalább harminc rühös-poros kutya kószál, sündörög, néhány észak-vietnámi turista ácsorog, fekete kalapos, szürke felöltös férfiak figyelnek mereven, mintha üvegszemük volna, ujjukon pecsétgyűrű. A klasszikus regények férfihősére emlékeztető rúzsügynök nem hódítja meg a világot, ellenkezőleg, úgy rendelkeznek vele a civil ruhás titkosrendőrök, mint

tárgyi tulajdonnal. Autóba tessékellik, zötyögős útjuk vas-hulladék telepeken halad át, a szálloda, ahová viszik, inkább csarnok, mint polgári építmény: hamisítatlan falanszter. A *zónában* vagyunk, Csiki László kísérteties területén, amely hasonlatos a „*sinistra körzethez*” (Bodor Ádám) és az esőszapulta, elhagyatott telephez (Krasznahorkai László). Nem ismeretlen korábbi írásai-ban sem ez a szurrealista világ. Az *Adam Adam* kisregé-nyében például fantasztikus mesét mond Adam a fogadott (vagy valódi?) kislányának, Ajakírnak negyven árváról, akik „járták tovább az országot egy sose látott állat nyo-mában, ki egy öles lábú madár s egy szamár keverékeként egyszer fellegekbe szállt, másszor bogáncsot abrakolt az emlékezetekben”. Természetesen nemcsak utolsó köny-vének címe azonos egy korábbi regényhősnője nevével, hanem hasonló a cselekményszövés, a fantáziajáték, a realitás, amiből dolgozik, s azonos az a fanyar humor, a groteszk képalkotás és líraiság, amely Csikit minden kor-társától megkülönbözteti. Az *Ajakír*ban minden esemény-mozzanat, a figurák minden álma, öröme, bánata, érvé-nyesülési vágya s főleg karrierje a diktátor személye körül forog, alakul. A *zónában* nincs érzékelhető termelés, kereskedelem, nincs infrastruktúra, nincs közélet, sőt – horribile dictu! – nincs politika, csupán a Haza Bércének minden agysejtet betöltő uralma létezik, még-pedig olyan méretű, hogy az nem (csak) perszonalifikáló-dott diktatúra (Ceaușescu nevét nem említi, se Romániát!), hanem az egész országot megfertőzőtt, a lakosság minden tagját megbetegített pestisjárvány, epi-démia. Mint spongya a pállott vizet, úgy szívja magába a lakosság ezt a szellemet, s válik azonossá vele. Azért olyan gyakoriak a nagygyűlések, azért olyan intenzív a népmozgalom, mert ezáltal mindenki részese lesz a dikta-túra által elkövetett bűnöknek, a hatalom átruházza a felelősséget az állampolgárokra. „A diktatúra lényege a beolvasztás” – írja. Mintha Bibót olvasnánk!

Egy másik médium, amelybe Csiki behatol, egy másik irány, amely felé elhajlítja az eseményszálakat, az a vámpírium, a babonás hiedelem, a Drakula-szind-róma. „Van nekik egy kórházuk fenn a hegyekben – mesélik széltében-hosszában az emberek –, oda viszik fel a kisbabákat, és veszik tőlük a vért, aztán beömlesz-tik a nagyfőnökbe. Attól ilyen fiatalos.”

Csiki szereplői ismeretlen tájon bolyongnak, sőt a teljes létbizonytalanság állapotát is megteremti a narrá-ció széthasogatásával. A francia ügynök egyes szám első személyű monológja néhány oldal után bizonyta-lanná válik, az eseményeket itt már egyértelműen a szerző mesél el, hisz a francia kereskedő nem tudhatja, hogy a legkisebb testvér a családban „a legidősebb bátyja nevét kapta”, és azt sem, hogy: „Haza Bérce még

abban az időben, amikor útszéli kis kavics volt csupán ..., valami tyúklopás vagy ahhoz fogható csirkefogóság miatt egyszer csak belülről látta meg a börtönfalakat...” S mivel a meg nem nevezett ország lakosságának kétszemélyes diktatúra tébolyát kellett elviselnie, mivel egy jobb sorsra érdemesíthető népen kétféjű szörny uralkodott, ezért a Haza Bércze feleségét, az Első Hölgyet – aki „soha nem tudja lemosni magáról a szarzagot”, és akinek pénisz alakú ajakírt és altest-vibrátort hozott a derék gall –, a hatalom ellen forduló (vagy csak provokátor?) titkosrendőr olyan ordenáre, obszcén, triviális szavakkal idézi, amelyből, ha addig nem, ráismerünk a román „first ladyre”. „Tudja, mit mondott nekem magáról? Etesétek-itassátok torkig a nyavalyás csigazabálót, küldjete rá egy kurvát, amelyik nem fingik kefélés közben, aztán küldjete haza a francba.”

Csakhogy a csigazabáló franciáról kiderül, innen, ebből az országból menekült emigráns, s csak azért vette föl a Konstantin Barapoulos görög nevet, hogy még nagyobb legyen körülötte a homály, jobban el tudjon rejtőzni a hatalom (és önmaga?) elől egy tudathasadásos állapotba. „Bent is voltam ebben az idegen országban, meg nem is” – mondja már a repülőtéren, és ez úgy is igaz, hogy belül és kívül van a történeten/történelmen. Az emigráns identitása mindig zavaros, Konstantin Barapoulos kínosan vigyáz arra, nehogy C-vel, vagyis román K-val írják a nevét, mert ő nemes francia, de csapdába esik, hisz mindent tudnak róla, és rokonai élnek az országban. Nagynénje, akit egy vidéki kisvárosban meglátogat (a helyszínrajzban Csiki szülővárosának képe dereng fel), Em (Mária), hajdani szerelme, aki Kuttyához (!), a besúgóvá züllött régi haverhoz ment hozzá feleségül és Wudu, a gyermekkori pajtás. A skizofrén tudatállapot azzal válik teljessé, hogy Lucille, a nyakára küldött szállodai kurva – akárcsak a diktátort körülvevő testőrök, titkosrendőrök – gyilkosságot tervez (vagy csak provokátor ő is?), ajakírral szeretné eltenni láb alól a Haza Bércét, de létezik Párizsban is egy Lucille, akit az álfrancia fel-felhív telefonon, monológjait is neki motyogja el, s közben-közben Salome-nak szólítja. „Salome, Salome – mondogattam, mert akkor már így hívtam magamban a lányt.”

A regényszerkezetet a különös időhasználat szabja meg. Csiki a második fejezetben visszatér ügynök hőse-múltjába. Konstantin Barapoulos tiltott határátlépéssel kísérelte meg egykoron a disszidálást, így valószínűsítően és nemcsak jelképesen került a senki földjére, a zónába, itt többnapos bujkálás, várakozás után magára hagyják az embercsempészek, akik olyan közömbösen és fásultan üzik ezt a mesterséget, és éppen a tanácsházán, mintha cukorrépat természetnének. Végül

elfogják a határőrök, átadják a rendőrségnek, és itt, a vallató szobában mondja, motyogja magában, magának (ismét Csiki a narrátor!) azt az igazságot, amelyben benne van az egész bolsevista örület lényege: „Nem megtudni akartak tőlem valamit, hanem elpusztítani az önbecsülésemet, és ezzel védtelenné tenni. Az önbecsülés elpusztításának leghatékonyabb módja pedig, ha szembesítik az embert önmagával.” Jelen van tehát minden olyan regényelem, minden olyan kellék az *Ajakírban*, amelyet Kafka, Camus, Musil, Beckett, Ionesco létrehozott: a lebegő, meghatározhatatlan, fantasztikus színtér, a hátborzongató atmoszféra, az abszurd idő, a valóság és az irrealitás ütköztetése. Ez utóbbit Csiki egyedülállóan oldja meg, ő az eseményeket nem satírozza be olyan sűrű vonalhálóval, mint kortársai közül Bodor Ádám vagy Krasznahorkai László, hanem kibeszél a regényből, itt-ott „irodalmatlanít”, különösen a katonai puccsot és a diktatúra bukását tárgyaló részben. „Kik gyilkoltak itt, Wudu?... Ezek képesek elpusztítani az országot, csak hogy ők megmaradjanak.” (...) „A hadsereg lőtt, az elnöké. De annak a tábornoknak az utasítására...”

A filozófiai, életbölcseleti tételek fontos elemei a regénynek. Csiki mindenekelőtt azokat az okokat keresi (ebben Madáchcsal rokon), amelyek a szolgálalküszéget, mint a túlélés alapfeltételét eredményezik. Az ő nemzedéke még láthatta a zokogó tömegeket Sztálin temetése napján, szemtanúja volt évtizedekig annak az extázisnak, amellyel Romániában a diktátor házaspárt éltették, láthatta a tévében, amint a Fehér Ház erkélyéről diadalittasan integet a két sarlatán a világnak, tudta, akadémiák, egyetemek avattak díszdoktorrá egy négyosztályos, félanalfabéta nőszemélyt... Olyan tébolyosorozat ez, amelyre rákérdezni is nehéz: Miért? Miért e vakság? És itt már nem kérdez Csiki László, rezignáltan hullat el egy-két gondolatfoszlányt: „az élet csak a teljes kiszolgáltatottságban nyilatkozik meg igazán”, vagy: „A felháborodás is ellenfelünk cinkosává tesz”. Talányok ezek vagy – kedvelt műfaji meghatározása szerint – vélekedések, amelyekben töprengeni kell, sőt muszáj, s ez az ő legfőbb célja. A töprengések gízgazos, tövises útjára viszi magával az olvasót, de nem kézen fogva: legalább akkora önállóságot követel tőlünk, mint önmagától, mert tudja, hogy kész, végleges igazságok nincsenek.

Legnagyobb talány a befejezés, azzal valóban magunkra hagy, olyanszerű, mint egy Beckett-dráma végkifejlete: „Ha egy egér benéz egy cső egyik végén, a másik egér pedig a másik végén, miért nem látják egymást? Mert az egyik szerdán néz be, a másik csütörtökön. Ennyi az egész.”

Hegedűs Imre János

**Feljegyzések
a háború alatt** Kaffka Margit:
Napló
Szerk.: Bodnár György,
Nap Kiadó, Bp., 2008.

Kaffka Margit 1915-ben jelentette meg háborús írásait a *Nyugatban Lírai jegyzetek egy évről* címmel. A tizenhárom részből álló szöveg témájából fakadóan is személyes hangvételű, hiszen elbeszélőjének az átélt eseményekre adott legbensőbb válaszait fogalmazta meg. A tavalyi évben napvilágot látott vékony Kaffka-kötet az író három írását tartalmazza, s mindegyik a fent jelzett téma körébe sorolható.

A kötet szerkezetet a következőképpen épül fel: a nem publikálásra szánt 1914. augusztus és a *Feljegyzések egy háztartási könyvbe* című szöveget követi a *Lírai jegyzetek egy évről*. Az első szöveget Baloghy Mária tette közzé 1936-ban a Tükör című lapban, a másodikat 1937-ben a Magyar Női Szemle hasábjain. Az 1914. augusztus Schöpfunglin Aladár hagyatékából maradt fenn, a *Feljegyzések* pedig Kaffka Margit kiadatlan kéziratjai között volt fellelhető. Minderről és a további filológiai, életrajzi háttérrel az író életművéről monográfiát író Bodnár György utószava tájékoztat. A múlt év októberében elhunyt irodalomtörténész fogalmazta meg a következő észrevételt is: „[...] már 1915-ben, a *Nyugat* II. 1055–1074. lapjain megjelenik a *Lírai jegyzetek egy évről* című szabálytalan kisregénye, amelyet 1916-ban a *Két nyár* tárgyias társadalomrajza követ. A két mű gondolati rokonsága nyilvánvaló. Kaffka is hangsúlyozza ezt, amikor egy kötetben adja ki őket.”

A gondolati rokonság mint kötet szerkesztési elv érvényesül jelen kiadás esetén is. Az 1914. augusztusa a címében jelzett időpontban indul Szegeden, és – ha hinni lehet a dátumozásnak – tulajdonképpen egy háromszori nekifutásból írt naplószerű beszámoló. A második szöveg formájából következően rövid feljegyzéseket tartalmaz egy hónapról, hiszen az 1915 februárjától március végéig terjedő időszakot öleli fel, a kötet záró írás pedig az 1915-ös esztendő történéseit fogja egybe. Tehát függetlenül a szerző eredeti szándékától, és köszönhetően a kötet szerkezetnek, mindhárom írás, más-más formát öltve, azt próbálja körülírni, hogyan lehet megélni a háborús élethelyzetet.

A kötet nyitó naplótöredék ugyanakkor nem kifejezetten a nyomasztó körülményeket állítja középpontba, hanem egy szerelem kibontakozását helyezi előtérbe úgy, hogy közben háttérként minduntalan felbukkannak a háborús élmények. Ha mindezt az életrajz felől közelítjük meg, akkor annyit mindenképpen érdemes kiemelni, hogy a szöveg Kaffka Margit és Bauer Ervin szerelmének kezdeti nehézségeit, az olaszországi nászutat és

az esküvő utáni heteket jeleníti meg. Teszi mindezt visszemlékezés formájában, külön kiemelve azokat a városokat, amelyekben hosszabb-rövidebb ideig tartózkodtak a nászút ideje alatt. Amennyire naplótöredéknek tekinthető tehát Kaffka Margit írása, éppen annyira a töredékeiben élő útleírás hagyományába is beilleszthető.

A következő írás időrendjét tekintve ott folytatódik, ahol az előző abbamaradt. Ebben egyfelől valóban egy háztartási könyvhöz illő ügyes-bajos dolgok jelennek meg, másfelől benne vannak a *Lírai jegyzetek* tartalmi előzményei és keletkezési körülményei is: „Háborús jegyzeteket írok. [...] Hat szakasz kész a háborús jegyzetekből.”

A kötet záró írást nyilvánvalóan nem véletlenül szánta publikálásra Kaffka. Bár szuggesztív az előadásmód, valójában már nem csak a szöveg írójának magánéleti vívódásai fontosak, hanem a többi ember és a mesélő közti feszültség is: „Este a vasúton mindenki a háborúról beszélt. Már akkor szembeűnt, milyen sokat lehet elérni a szavak szimbolikus, letompított használatával: »bevonult«, »elsett«, »megverjük«, »kiporoljuk az ellenséget.«” A külvilág ugyanakkor nem kizárólag negatív értelemmel ruháztatik fel, hiszen Fekete Péter és felesége története kiváló szerkezeti megoldásával figyelemreméltó betétszöveget képez. Nem marad el a szerzői kiszólás sem, ami – ha a három írást együttesen tekintjük – akár árnyalhatja is az eddig elmondottakat: „Itthon végre – itthon és együtt... És milyen szörnyű rossz írás volna, ha erről írnék!”

Dobás Kata

A rendszerváltozások megjelenítései a magyar irodalomban

A Magyar Írószövetség Kritikai Szakosztálya szervezésében
2009. március 6. péntek délelőtt 10 órától

A tanácskozás helyszíne:

Magyar Írószövetség, Bp., 1062 Bajza u. 18. I. emelet

10.00 Köszöntő: **Vasy Géza**

A tanácskozás I. szekciója. Elnököl: **Ács Margit**

Előadók: **Falusi Márton, Cs. Nagy Ibolya, Vasy Géza, Ekler Andrea**

11.40 A tanácskozás II. szekciója. Elnököl: **Vasy Géza**

Előadók: **Márkus Béla, Olasz Sándor, Füzi László, Bíró Gergely**

14.20 A tanácskozás III. szekciója. Elnököl: **Elek Tibor**

Előadók: **Bertha Zoltán, Szilágyi Zsófia, Toldi Éva**

15.40 A tanácskozás IV. szekciója. Elnököl: **Ekler Andrea**

Előadók: **Elek Tibor, Sturm László, Ács Margit Pécsi Györgyi**

16.40 Hozzászólások, vita

**Irodalmak,
történelmek,
szemléletek
a Felsőmagyar-
ország Kiadó
Vízjel sorozatában**

Babus Antal:
Árral szemben
2007.
Papp Endre:
Szemléletünk próbája
2007.
Ekler Andrea:
„A közöny az ördög
karosszéke”
2008.

„Fölfogásom ma is roppant eklektikus, mert azt aztán végképp sikerült a fejembe csempészni – nem volt nehéz –, hogy ennek a népnek a történelme az irodalom nélkül nem érthető meg, sőt hogy csak abból érthető meg igazán. Így a két »diszciplína« számomra együtt mozog, egy irodalmi műre, mint a történelmünkben való tanúságtételre is nézek általában, ugyanakkor nagyon erős a bennem lévő hajlam, hogy közös sorsunknak, úgy ahogy van, esztétikai, morális – tehát ember- és nemzetformáló! – »üzenetet« is tulajdonítsak.” N. Pál József *Személyes sorok* című bevezető írásában, melyet a Felsőmagyarország Kiadó Vízjel sorozatának egyik első („A megtartók jöjjenek...”) kötetében találunk, nemzetről, irodalomról, történelemről ír. Egy olyan felfogással szembesülhetünk itt, mely egységként tekint történelemre és irodalomra, megértésüket egymásból származtatja. Az N. Pál Józseftől származó idézet nem véletlen: a Vízjel sorozat szerzői – természetesen mind-mind más és más szemlélettel és merítéssel – jelentős hangsúlyt fektetnek a történelemre. A főként irodalomtörténeti tanulmányokat, kritikákat és esszéket megjelentető sorozat köteteiben nyomon követhetjük a XX. századi magyar irodalom eseményeit, persze eltérő hangsúlyokkal. Hol a két világháború közötti, hol az 1945 utáni alkotók kerülnek a figyelem középpontjába. A szerzők azonban nemcsak irodalomtörténetet írnak, nemcsak esztétikai értékük szerint értelmezik, elemzik a műveket, hanem egyben a huszadik századi magyar történelmet is bemutatják. Az irodalmi alkotásokon keresztül tekintenek a történelemre, vagy éppen fordítva: a történelem, a történelem eseményei, adatai felől közelítenek az irodalomhoz. A fentebbi szempontokon kívül is találhatunk kapcsolódási pontokat a sorozat köteteiben. Ilyen például Németh László munkássága, s értem ezen mind szép-irodalmi, mind közéleti tevékenységét. N. Pál József már említett kötetében egész fejezetet szentel a szerzőnek, foglalkozik a *Gyász* című regényével, Németh Lászlónak az ötvenes években betöltött irodalompoliti-

kai szerepével, vagy említhetnénk levelezését is. Bertha Zoltán kötetében (*Sorsjelzők*) szintén olvashatunk a *Gyász*ról, míg Ács Margitában (*Jeleneink és múltjaink*) Németh László 1945 után született tanulmányairól, például a *Levél egy kultúrpolitikushoz* vagy az *Újkor* című írások szemléletéről. S ha Németh Lászlóról van szó, nem hagyhatjuk figyelmen kívül a Pécsi Györgyi *Folytatódik* című kötetében fellelhető esszét sem, mely a Tiszatáj Könyvek között, 2001-ben megjelent Németh László-émlékkönyv kapcsán vitatkozik a szerző fogadtatásáról és értelmezéséről. S amellett, hogy megállapítja, Németh életműve a magyar irodalmi kánon része, azt is hangsúlyozza, hogy „az egykori, nem is olyan régi, valóban országos kultusz után ma a csöndes méltatások és a demonstratív hallgatások zónájába került.”

Babus Antal *Árral szemben* című kötete szemléletmódjában erőteljesen kapcsolódik a fentebb említett tendenciákhoz. Ha csak végigtekintünk a tartalomjegyzéken, rögtön kiderül, hogy a szerző érdeklődési köre a történelem és az irodalom határvidékére esik. Olyan irodalomtörténeti írásokat olvashatunk Babus könyvében, melyek nem egyszerűen az irodalomról beszélnek, hanem minduntalan megkísérelnek az események mögé látni. A címeiket szemlélve az is kiderül, hogy Babus a magyar irodalom egy olyan vonatkozásával is foglalkozik, melyet az utóbbi időben igencsak elhanyagoltak: egyfelől tárgyalja az 1945 utáni korszak Szovjetunió által meghatározott kultúrpolitikáját, másfelől betekintést nyerhetünk az orosz irodalom műhelyeibe is. A kötetet nyitó írás Németh László szovjetunióbeli (1959-es) utazását járja körül. Nem egyszerűen az utazás krónikáját írja meg Babus, hanem alapkutatót végez: megpróbálja feltárni az utazást kiváltó vagy kényszerítő okokat, majd Németh két, a Szovjetunióban írt cikkét elemzi. Az elemzés közben felvillantja mindazokat a világpolitikai eseményeket, melyek hatással lehettek mind az utazásra, mind a cikkek megírására. Az utazást feldolgozó szöveg tétje pedig nem más, mint az állásfoglalás Németh László útja kapcsán, hiszen ez az út és a közben napvilágot látott publikációk rengeteg vitát váltottak ki az író értekező prózáját értelmezők körében. Babus Antal elemzésében az olvasó betekintést nyerhet a letűnt rendszer működésébe, abba, ahogyan a cenzúra és az ideológia megkísérelte a magaszázjéze szerint átformálni a tényeket. Már a Németh utazását tárgyaló írásban felbukkan Jevgenyij Dolmatovszkij orosz író neve, akit a „szovjet kultúra irányítói” azért küldtek 1957 tavaszán Budapestre, hogy feltérképezze a magyar írók viszonyulását a

szovjet rendszerhez. Hogy mennyire nem egy baráti tartózkodásról van szó, az már abból is látszik, hogy Dolmatovszkij a jelentéseit nem a szovjet írószövetségnek küldte, hanem a párt legfelsőbb vezetésének. Babusnak az ötvenes évek kultúrpolitikával vagy a népi mozgalommal foglalkozó szövegei olyan szempontot tárnak elénk, amelyet mindenképpen érdemes szem előtt tartani, ha a korszakról gondolkodunk. Tudva azt, hogy nincs egyetlen helyes értelmezés, hogy nincs egyetlen helyes út, s hogy a történelem elbeszélhetősége és összefoglalása feltehetőleg csak ábránd. Ahogyan ábránd az is, hogy az irodalmat értelmező kritikusok egységes álláspontot képviseljenek az irodalommal kapcsolatban. Márkus Béla *Tények és képzetek* könyve kapcsán írja Babus, hogy manapság a legtöbb vita – irodalmi berkekben – „az értelmiség és az irodalom feladatának eltérő felfogása körül” lánghoz fel. A lényegre tapint rá a szerző, ahogyan teszi ezt Ekler Andrea is „*A közöny az ördög karosszéke*” című kötetének felütésében.

„Ahogy az egyes ember életében a minőségi lét egyik alapfeltétele az időszakonkénti számvetés, úgy egy-egy közösség számára is éppoly elengedhetetlen, ha létét nem kívánja a létezés vegetációjába süllyeszteni. A szembenézés nem tűri a hazugságot, de még az eufemizálást sem.” Így kezdi Ekler Andrea *Cselekvő értelmiség* című írását, amely eredetileg az MTA szék-házában a *Művészet – Tudomány – Társadalom* című konferencián hangzott el. A szöveg, mely a jelenkori magyar művelődés esélyeit latolgatja, a közösség egységében gondolkodik, s abban, hogy egy közösséget a művelődés hagyománya, ennek megőrzése tarthat meg közösségként – különben emberek halmazává, tömeggé válik. Az összetartozás a közös tapasztalaton múlik, azon, hogy valamely eseményt, történést egy csoport vagy közösség közösen tapasztaljon meg, és azt közel hasonlóan értelmezze. Ennek a tapasztalatnak az átadása, és nem mellékesen az elfogadása jelentheti az összetartozást. Közös tapasztalatok, közös értelmezések nélkül csak tömegek vannak, melyek nem válhatnak közösséggé. És Ekler Andrea jól mutat rá a lényegre a művészeti és a tudományos élet szembeállításával. „A jelenkori [tudományos] viták a jövőben dőlnek el, akkor válik világossá, hogy a felmutatott értékek közül melyek bizonyulnak valóságos értékeknek, s melyek pillanatnyi mutatóványoknak.” Kortárs irodalomértésünk – legyen az az irodalomkritika vagy az olvasó – ítéletének jogosságát az időbeli távolság dönti majd el. Klasszikus példa erre a francia irodalomtörténet kiemelkedő éve, 1857. Ekkor jelent meg Flaubert *Bovarynéja*, melyet a kortársak meglehetősen

kritikusan fogadtak, szemben Ernest Feydeau *Fanny* című regényével, amely az 1858-as megjelenését követően hamarosan a tizenharmadik kiadását is megérte. A *Bovaryné* szerzőjét perbe fogták, s „bírótság előtt vezekelt a polgári erkölcs megsértéséért. Nem volt-e a *Bovaryné* voltaképp házasságtörési regény? Amilyenekből nemsokára műfaj lesz, sőt legfőbb és szinte egyetlen műfaj...” (Babits Mihály: *Az európai irodalom története*) S nemcsak műfaj lett belőle, hanem a rátekintés távlatából a modern regény megalapozója, ahogyan azt Hans-Robert Jauss is írja az *Irodalomtörténet mint az irodalomtudomány provokációja* című jól ismert tanulmányában: „Amikor aztán a kezdetben csak a műértők szűk köre által befogadott és a regényírás történetének fordulópontjaként értékelt Madame Bovary világsiker lett, az általa meghódított olvasóközönség szentesítette az új elvárásrendszert, s ezzel Feydeau gyenge oldalait – cikornyás stílusát, divatmajmolását, vallomás jellegű lírai kliséit – elviselhetetlennek bélyegezte, s a *Fanny*ból elfonnyadt, tegnapi siker lett.” Visszatérve Ekler Andrea megállapításához: úgy gondolom, az előbbi példa jól szemlélteti a szerző igazát. Jelenkori irodalomértésünk vitái és helyzetharcai eltűnnek majd, s csak a teremtett értékek maradnak fenn. Így hát – ahogyan Ekler is írja – a „szükséges protestálás és kényszerű sírás mellett be kell tölteni az értelmiségi léttel járó, abból is eredő kérdező szerepet, mert csak így lehet válaszokhoz jutni.” A szükséges protestálás és kényszerű sírás vitatható, azonban a kérdező joga elvitathatatlan. S ezzel talán válaszhoz is jutottunk a Babus Antal feszegette kérdésben. Az értelmiség – és értem ezen az irodalommal foglalkozó értelmiséget is – főadata a kérdező, s a válaszok minősége a műalkotások értékéről fog árulkodni. A jelenkori kérdéseinkre is választ kínáló alkotások álltak az idő próbáját, s tudnak közös tapasztalatul szolgálni, míg csak a jelen kérdéseire válaszoló művek esetében igencsak kérdéses, hogy milyen válaszokat nyújtanak majd egy jövőbeli értelmező számára. S hogy mennyire nem szakad el Ekler saját elméleti megfontolásaitól, azt jól mutatja a „*jövő*” regény című írása, melyben Németh László *Irgalom* című regényének kísérel meg olyan kérdéseket feltenni, melyek közelebb vezethetik a mai olvasót az alkotáshoz. Egy narratív olvasat felvillantásával, a regénybeli névadásra való figyelmezteléssel vagy az emlékezet működési elvével a szerző olyan utakat nyit meg az értelmezés számára, melyek akár a kortárs irodalomkritikát is válaszokhoz juttathatják, ha az felteszi kérdéseit. És miközben megteszi elméleti állásfoglalását,

a szerző arról is bizonyóságot tesz, hogy az irodalom – még ha kritika is – személyes dolog. Ha lehet mondani, a legszemélyesebb. Négy írás is sorakozik a kötetben Sütő Andrásról, köztük portré, recenzió és búcsúzás. Ekler Andrea értőn és elfogulatlanul értelmezi Sütő munkásságát, rámutat a pályakezdő évek sematizmusára, majd az olyan művek értékére, mint az *Anyám könnyű álmat ígér* vagy az *Engedjétek hozzám jönni a szavakat*. És mindemellett nem rejti véka alá személyes kötődését sem, a szerzőt méltató írásában unokaként mond búcsút, unokaként, aki megfogadja a nagyapa intelmeit: „De ne higgye, hogy telhetetlen vagyok, teljes szívemből köszönöm, amit ajándékként kaptam, s ígérem, igyekszem lelkiismerettel gazdálkodni vele.”

És ha az előbb azt írtam, hogy Ekler Andrea kérdéseivel utakat nyit az értelmezés előtt, akkor ugyanúgy igaz ez Papp Endrére is. A *Szemléletünk próbája* kötet címében hordozza a szerző vállalását: próbára tenni, bizonyítani az általa képviselt érvek, értékek jogosságát – mi több, létjogosultságát. Az *Identitáskereső irodalomértésünkben* című bevezető szövegben a szerző irodalomértésünk hagyományos szétszabdaltságáról és megosztottságáról ír. Arról, hogy a szembenálló „vélekedések nemcsak eltérő szemléleteket, érzéseket képviselnek, hanem markánsan különböző kultúrafelfogásokat és identitásképeket is. Mintha az önelvű tudományosság és a nemzeti elv mágnesei folytonosan azonos pólusukat fordítanák egymásnak.” De mit is ért Papp Endre az önelvű tudományosságon és a nemzeti elven? A szerző Kulcsár Szabó Ernő a Debreceni Irodalmi Napok (2003) alkalmával elhangzott előadásával vitatkozik, mely az irodalomtudomány jelenkori feladatát abban látja, hogy a „hivatalos irodalomértelmezés egyfelől tehát a látható nyelv par excellence tudománya marad, mégpedig meglehetősen – s ebből a nézetből érthető – kritikai implikációkkal minden olyan módszertani megfontolás iránt, amely antropológiai kérdésirányokat próbál érvényesíteni az irodalomban. A diszkurzív tudományi érdekeltség következtében azonban az antropológiai kérdésirányok mégiscsak visszajutnak egy kultúratudományként funkcionáló irodalomértelmezés terébe.” (Papp idézi Kulcsár Szabót) Majd rámutat arra, mármint Kulcsár Szabó Ernő, hogy az irodalomtudománynak lehetősége van arra, hogy az antropológia megszüntethetetlen terhére „a nyelv és szövegiség dezantropomorf működésének tapasztalatával ellensúlyozza.” Ebben a felfogásban egyszerre van jelen a kérdezés antropológiai irányultsága, ugyanakkor – nagyobb hangsúllyal – az ellene való küzdelem, ahogyan ezt Papp Endre is megállapít-

ja. Az önelvű tudományossággal, mely elsősorban nyelvi és a szövegiség kérdéseit preferálja, a nemzeti elvet állította szembe a szerző, mely a fentebbiekből fakadóan sokkal inkább antropológiai kérdéseket feltételez. A nemzeti elven érti, mint írja, az „irodalomértés olyan jellegzetes válfaját, amely a kommunikációs gyakorlatban megvalósuló egyéni és a tőle elválaszthatatlan közösségi önazonosság-képződés (és -képzés!) nyelv művészeti változatait vizsgálja, illetve az értelem- és ítéletalkotás történeti folyamatában a nemzeti modellt bizonyos, a létmódjából természetesen adódó, identifikáló jegyek alapján autonóm kulturális alakzatként fogadja el. Nem más ez valójában, mint közösségalkotó vonatkozási rendszer. Az önszemlélet és az önmegértés nyelvi-szociális kerete.” Úgy gondolom, hogy az irodalmi interpretációk esetében az antropológiai kérdésfelvetéssel mindenképpen számolni kell, természetesen nem kizárólagosan. Emellett, ahogyan Papp Endre is írja a nemzeti paradigma kapcsán, az „ekképpen kategorizált értelmezői gyakorlat elősegítheti a nemzeti önismeret és identitás – a verbális cselekvésben kifejeződő – valóságának az átélését”. Azonban: ebben az értelmezői gyakorlatban is figyelni kell arra a tapasztalatra, amit számára az alkotások közvetítenek. Nem tekinthetünk el a magyar irodalmi alkotások jelentette világtapasztalattól, amelyek nem feltétlenül közvetítik egy egységes közösség képét. És talán szembe kell néznünk azzal a nemzetfogalommal kapcsolatos (a romantika korából származtatható) előítélettel, mely a nemzetet egységben akarja látni. Mert úgy gondolom, ez a gyakorlat nem önazonosságunkat kérdőjelezné meg, hiszen az, ahogy Papp Endre is írja, „az állandóság és a szünet nélküli módosulás összetett tapasztalata.” Így talán éppen a változásban ragadhatnánk meg a nemzetfogalmat, egy olyan antropológiai kérdés tapasztalatában, mely természetesen nem kizárólagos, de minden önelvű tudományosság ellenére is létjogosult. Papp Endre könyve állja a szemlélet próbáját, s olyan kérdéseket tesz fel – akár Márkus Béla, N. Pál József, akár Léka Géza vagy éppen Balla Zsófia kötetét elemelve, értelmezve, kritizálva(!) –, melyek közelebb vihetnek bennünket változó önazonosságunk megtapasztalásához. Él a kérdezés jogával, és azzal az értelmezői attitűddel, mely figyelemmel tekint irodalmunk változásaira, mely tudomást vesz a párhuzamos megszólalásokról, s mindeközben egy pillanatra sem téveszti szem elől meggyőződését, a párbeszédbe vetett hitét. Papp Endrével szólva: „végső soron az »etikus beszéd« gyakorlása” ez.

Vincze Ferenc

„1997 szeptemberében indítottam útjára a Kalotaszeg irodalma címet viselő sorozatot, amely a Kalotaszeg című lapban jelent meg folytatásokban (1997–2000). A lap hasábjain megkíséreltem röviden áttekinteni a tájegység irodalmát a legkorábbi irodalmi terméktől egészen a mérföldkőnek számító Kós Károlyig – vagyis a XIX. század végén született és a XX. század első felében tevékenykedett alkotókig.

A kötet népszerűsítő jellegénél fogva a Kalotaszeg irodalma megnevezést tágabb értelemben használom, eltekintek az osztályozásoktól, besorolásoktól (szépirodalom, költészet, tudományos szakirodalom stb.), vala-

mint az írások pontos dátumának közlésétől.

Nos, a tájegység irodalma módfelett változatos, a helyi jelentőségű, de Kalotaszeg művelődési életében fontos szerepet betöltő irodalmároktól átível az általánosan és külföldön is ismert, a legmagasabb csúcsokat ostromló alkotókig – hiszen a vidék irodalma kiszakíthatatlan része az egyetemes magyar irodalomnak.

Ennek megfelelően a rögzített keretben huszonhárom alkotó kapott helyet. Van közöttük kalotaszegi bennszülött, de rövidebb-hosszabb ideig itt tevékenykedő is, továbbá innen elszármazott, ide honosodott és végül a tájegységtől független szellemiség, akinek viszont művelődési téren Kalotaszeg valami lényegeset köszönhetett.

A kötetben nagyjából időrendi sorrendben következnek az alkotók. A huszonhármak egyéni részletezése során kitértem a szerzők életrajzára (csak a legszükségesebbekre) és általános alkotói – különös tekintettel a Kalotaszeggel kapcsolatos – munkásságára. Ezt a bemutatást követi az illető író egy-egy reprezentatív vagy a tájegységhez kötődő művéből kiválasztott eredeti szöveg- (részlet). Helyenként – ahol alkalmasnak véltem – hozzáillesztettem az illető íróhoz, a korszakhoz, sajtótermékekhez kapcsolódó egyéb írást.

Ezennel pontot teszek Kalotaszeg irodalmának erre a nagy fejezetére,

hózzátéve, hogy a folytatás – az újabb fejezet – további feldolgozást igényel.” (részlet Buzás Pál előszavából, melyet a Szabó Zsolt szerkesztette Sztánai Füzetek 6. darabjaként napvilágot látott *Kalotaszegi irodalmi breviáriumhoz* írt, Kolozsvár 2008)

És már e várból az Oleg szava szórta parancsit, / Mellyeket a húsége alá hajtott Radimóták, / Csúd, Szerb s Tót népek fejedelmi rebegve követtek. / Büszke dagály feszíté kebelét, s nem láta erőt már / Melly az övével szembe megállani lenne hatalmas. / Elbizakodva kevélyen ajánlt ő bosszút az Árpád / Pannon földé felé vándorló tábora ellen / Uldárnak, s a hazát kereső magyarok seregével / Hadba keverte magát. – Már nyolcadszor halad meg / Dél hév pontját a nap fénye miolta Kíóvnak / Térei vérpatakokba merengtek; messzire hallott / A paizsokba ütődő vasdárdák kopogása, / S a buzogányok kölcsön súlya alatt ezereknél / Hulltak a hős bajnok fejek a föld néma porába. (részlet az 1802–1851 között élő Debreczeni Márton *A kióvi csata* című eposzából)

„A honalapítás előtti mondát alakító-megálmodó, hazafias szellemű, a fő- és mellékvonulatokat, a műfajhoz tartozó egyéb (csodás) elemeket gazdagon magába olvasztó hőskölteményben Árpád apánk magyarjai diadalmaskodnak az Oleg által vezérelt kijevek ellenében.” (Buzás Pál kommentárja a szövegrészlethez)

ADY-SZOBOR

Ady Andre halálának a 90. évfordulóján jelen felhívás aláírói, mint kezdeményezők, azzal a kéréssel fordulunk mindenkinek, itt, a Kárpát-medencében és a nagyvilágban, hogy segítsék elő Érmindszenten, Ady Andre szülőfalujában, egy egészalakos szobor felállítását, amely egyik legnagyobb költőnk emlékét örökítené meg.

Ady Andre meggyőződésünk szerint nemcsak egyik legnagyobb költőnk, hanem olyan szellemi és erkölcsi tekintélyünk is, akinek eszméi: emberi hite és reménysége a jelenben is hatékonyan szolgálhatják nemzetünk fennmaradását és megerősödését.

Ady Andre érmindszenti szobrát olyan jelnek szeretnénk tekinteni, amely nemzeti összefogásunk és felemelkedésünk szellemi stratégiáját mutatja fel. Meggyőződésünk, hogy az idej esztendő: a Magyar Nyelv éve kiváló alkalmat kínál magyarságunk öntudatra ébredésére, művészi értékeink és nemzeti kegyhelyeink gyarapítására, egyáltalán: a közös cselekvésre.

Adományait a nagyváradai székhelyű **Pro Universitate**

Partium Alapítvány a következő számlán fogadja:

Fundația Pro Universitate Partium Unicredit – Țiriac

Bank Oradea

IBAN RO17BACX0000003007246003

Cod fiscal: 12331679

SWIFT-Cod: BACXROBU

Jelige: Ady-szobor

Magyarországon:

Arany János Alapítvány (1062 Budapest, Bajza u. 18.)

Bankszámlaszám: Kereskedelmi és Hitelbank:

10201006-50018291-00000000

Nagyvárad–Budapest, 2009. január 27-én, Ady Andre halálának 90. évfordulóján

Tókécs László

királyhágómelléki református püspök,

európa parlamenti képviselő

Vasy Géza

irodalomtörténész, a Magyar Írószövetség elnöke

Irodalmi és képregény pályázat 2009

A Honvédelmi Minisztérium pályázatot hirdet egyrészt a Magyar Írószövetséggel – a magyar irodalom művelői, másrészt a Magyar Képregénykiadók Szövetségével – a képregényalkotók számára. A pályázatok értékelésére és a díjak ünnepélyes átadására 2009 novemberében kerül sor a HM Honvéd Kulturális Szolgáltató Kht. Stefánia Kulturális Központban. (Cím: 1143 Budapest, Stefánia út 34-36.) A pályázatot kiírók fenntartják a legjobb pályaművekből válogatás megjelentetésének jogát. A pályázattal kapcsolatban további információért a HM Honvéd Kulturális Szolgáltató Kht. munkatársához lehet fordulni. **Ügyműtő:** Oláh Klára (e-mail: , Telefon: 06-1-273-4193, 06-1-273-4192, mobil: 06-30-828-0691)

I. 44. Irodalmi pályázat

A Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Írószövetség a pályázatot Budavár visszafoglalásának 160. (1849. május 21.), a 160 év (1849–2009) hazai hadtörténelmi eseményeire történő megemlékezés, hazánk NATO csatlakozásának 10, valamint a magyar nyelv éve (katonanyelvészet) évfordulója alkalmából írja ki.

A pályázatnak tematikai, műfaji és stílusbeli, valamint terjedelmi megkötöttsége nincs, azonban előnyben részesülnek az alábbi témakörökben készülő pályamunkák:

- a honvédsereg tevékenysége a tavaszi hadjárat és Budavár visszafoglalása során;
- a magyar had-, katonatörténelmet (1849–2009), a honvédelem szerepét, jelentőségét a katonai erényeket és erkölcsöt bemutató;
- hazánk NATO-csatlakozásával foglalkozó;
- az önkéntes haderő életét, tevékenységét, missziós feladatait (2004–2009) bemutató;
- a magyar (katona) nyelvészet történetét bemutató alkotások.

A Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Írószövetség a kiemelkedő irodalmi alkotásokat **miniszteri, vezérkarfőnöki, a HM és a Magyar Írószövetség közös díjával, valamint nívódíjjal** és

ennek megfelelő pénzzsszeggel jutalmazza, melyek odaítéléséről a kiírók által felkért szakmai zsűri dönt.

Díjak:

Honvédelmi Miniszteri díj: 300 000 Ft

HM Honvéd Vezérkar Főnöki díj: 250 000 Ft

HM és Magyar Írószövetség közös díja: 200 000 Ft

Nívódíjak: 150.000 Ft/díj

A pályázaton kizárólag eddig meg nem jelent alkotással lehet részt venni. Az alkotásokat három példányban számítógépen, vagy írógépen írt formában, és egy példányban adathordozón (floppy, CD, DVD) rögzített formában is, **jeligesen kérjük megküldeni a Magyar Írószövetség (1062 Budapest, Bajza u. 18.) címére. Beadott pályázatot nem küldünk vissza!**

Beküldési határidő: 2009. augusztus 31.

A jelíggel tartozó nevet és címet külön borítékban, a pályázatot lebonyolító HM Honvéd Kulturális Szolgáltató Kht. posta-címére (1438 Bp. Pf. 344.) kérjük megküldeni

A borítékra jól látható formában kérjük feltüntetni a jelíggel: „Magyar had-, katonatörténelem (1849–2009)”

Beküldési határidő: 2009. augusztus 31.

II. Első Katonai Képregény Pályázat

A Honvédelmi Minisztérium, valamint a Magyar Képregénykiadók Szövetsége a szerződéses haderő megalakításának 5. évfordulója alkalmából pályázatot hirdet képregényalkotók számára három kategóriában.

A pályázat célja, a Magyar Honvédség, a hivatásos, szerződéses katonai pálya, valamint a Magyar Honvédség békemissziós-béke-teremtő tevékenységének bemutatása, ismertetése, népszerűsítése. A kategóriák részletezése:

I. kategória. *Képregény-csíkok (comic strip):*

minimum három darab, 3 képkockából álló képregény-történet. A három képregénycsík alkothat sorozatot, vagy azonos, ismétlődő szereplőkkel önálló történeteket, vagy különböző szereplőkkel különböző történeteket.

II. kategória. *Egy oldalas képregény*

III. kategória. *Több oldalas képregény:*

2–5 oldalból álló képregény-történet.

Az alkotások színes és fekete-fehér változatban is készülhetnek. A pályázat kiírója fenntartja magának a jogot, hogy a helyezett pályaműveiben – azok publikálása esetén – ellentételezés nélkül kisebb mértékű változtatásokat kérjen az alkotótól.

A meghirdetők az alábbi témakörökben várnak pályamunkákat: – az Önkéntes Haderő (2004–2009) életét, tevékenységét, feladatait és a tiszt, tiszthelyettes - képzést bemutató alkotások; – a Magyar Honvédség jelenlegi nemzetközi szerepvállalásait (missziós tevékenység) bemutató pályázatok (Afganisztán, Irak, Bosznia-Hercegovina, Koszovó, Ciprus, Egyiptom-Sinai-félsziget)

A Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Képregénykiadók Szövetsége a kiemelkedő pályamunkákat az alábbi **pénzdíjjal**

(bruttó összeggel) jutalmazza, melyek odaítéléséről a meghirdetők által felkért szakmai zsűri dönt.

I. kategória: 1. helyezett: 60 000 Ft

2. helyezett: 40 000 Ft

3. helyezett: 30 000 Ft

Külföldi díjak: 10 000 – 30 000 Ft

II. kategória: 1. helyezett: 60 000 Ft

2. helyezett: 40 000 Ft

3. helyezett: 30 000 Ft

Külföldi díjak: 10 000 – 30 000 Ft

III. kategória: 1. helyezett: 180 000 Ft

2. helyezett: 120 000 Ft

3. helyezett: 90 000 Ft

Külföldi díjak: 30 000 – 60 000 Ft

A helyezettekkel a díjak átvételét követően a Honvédelmi Minisztérium szerződést köt, amelyben beleegyeznek, hogy alkotásukat egy alkalommal nyomtatott és / vagy digitális formában a Honvédelmi Minisztérium, vagy a Magyar Képregénykiadók Szövetsége egy későbbi időpontban publikálja.

A pályázaton kizárólag eddig meg nem jelent alkotásokkal lehet részt venni. A pályázatok beadására az alkotók postai, vagy elektronikus lehetőség közül választhatnak.

Az elektronikus leadás két lépésben történik:

A pályázatot ezen az úton leadni szándékozókknak **2009. augusztus 15-ig** jelentkezniük kell a **Magyar Képregénykiadók Szövetségénél az címen**. A szervezők a feladónak címezve küldik meg annak az FTP szervernek az adatait (felhasználó név, jelszó), ahova az alkotását fel kell töltenie **2009. szeptember 15-én 24.00-ig**. Az oldalakat külön fájlban, 300 dpi felbontású JPG képként kérjük leadni. A sikeres feltöltést kérjük e-mailben jelezni, amelyet 24 órán belül visszazagolunk.

A postai leadás módja:

Az A4-es méretű oldalakra nyomtatott pályaműveket kérjük postára adni **2009. szeptember 15-én 24.00-ig** a HM Honvéd Kulturális Szolgáltató Közhasznú Társaság címére (**Cím: 1438 Budapest, Pf.: 344.**) A borítékra jól látható formában tüntessék fel a következő jelíggel: **„Önkéntes haderő - képregény”**

Bíró Gergely (1979, Budapest) szerkesztő. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem magyar-kommunikáció szakán végzett 2003-ban. Azóta a Magyar Napló belső munkatársa. Budapesten él.

Dobás Kata (1983, Budapest) kritikus. 2008-ban végzett az ELTE magyar és összehasonlító irodalomtudomány szakán. 2008-tól az ELTE doktori iskola hallgatója. Budapesten él.

Halmi Tamás (1975, Pécs) magyartanár, író, irodalomkritikus. Kötete: *Amsterdam blue* (versek, prózák, 2005). Esszékötetei megjelenés előtt állnak.

Hegedűs Imre János (1941, Székelyhídegykút) író, irodalomtörténész. Sepsiszentgyörgyön gimnáziumi tanár és szakfelügyelő, 1984-ben emigrált Ausztriába. Bécsben és Budapesten él. Kötetei: *Körfolyosó – bécsi glosszák* (esszék, 2003), *A néma esküje*, (önéletrajzi regény 2004), *Benedek Elek* (monográfia, 2006).

Hermann Róbert (1963, Székesfehérvár) történész, az MTA doktora. Az ELTE-n végzett, 1987 óta a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum munkatársa, egy ideig igazgatója, majd a Bécsi Állandó Levéltári Kirendeltség vezetője, jelenleg a Hadtörténelmi Közlemények Szerkesztőségének igazgatója. Fontosabb munkái: *1848–1849. A szabadságharc hadtörténete* (2001), *Kossuth Lajos és Görgei Artúr levelezése, 1848–1849* (2001), *Kossuth hadserege, Kossuth fővezérei* (2007), *A Drávától a Lajtáig. Tanulmányok az 1848. nyári és őszi dunántúli hadi események történetéhez* (2008).

Kiss László (1976, Gyula) jelenleg is Gyulán él, egykori gimnáziumában tanít magyart és történelmet. 2006 őszétől a Bárka szerkesztője. Kötetei: *Szindbád nem haza megy* (2003), *Árnyas utcai szép napok* (2008).

Kovács István (1945, Budapest) költő, polonista, történész, a *Kilencek* költőcsoport tagja. A *Gyermekkor tündökléte* című regényéből *Budakeszi sráccok* címmel játékfilm készült. Az MTA Történettudományi Intézetének munkatársa. József Attila-díjas. Legutóbbi kötete: „*Egy a lengyel a magyarral*” *A szabadságharc ismeretlen lengyel hősei* (2008).

Marosi Gyula (1941, Budapest) 1966 óta publikál. 1973-ban a József Attila Kör alapítója, majd titkára. 1975 és 1978 között a *Mozgó Világ* prózarovat vezetője, majd 2001-ig a Magyar Televízió dramaturgia. József Attila- (1981) és Balázs Béla-díjas (1997).

Miklya Zsolt (1960, Csorvás) költő, író, pedagógus, szerkesztő. 1996-tól a Parakletos Könyvesház egyházi kiadójának felelős szerkesztője. Legutóbbi kötete: *Történetek a Pirosóvízből* (mesék, 2004).

Mogyorósi László (1976, Nyíregyháza) költő. Önálló kötetei: *Ugyanaz a szépség* (2005); *Ingajarat a valóságba* (2006). Írásait számos folyóirat közölte.

Monoszló Dezső (1923, Budapest) író, költő, műfordító. 1947 és 1968 között Pozsonyban élt. Volt a Csehszlovák Írószövetség magyar titkára, az Irodalmi Szemle szerkesztője. 1968-ban Újvidékre emigrált, 1970-től Bécsben él. József Attila- és Arany János-díjas. Legutóbbi kötete: *Gutaütöttek balladája* (versek, 2002).

Oláh János (1942, Nagybérki) költő, író. A *Kilencek* alkotócsoport tagjaként indult az *Elérhetetlen föld* antológiával. Az Új Kézirat Kiadó vezetője, majd 1994-től a Magyar Napló folyóirat főszerkesztője. Greve- (1992) és József Attila-díjas (1994). Fontosabb kötetei: *Kenyérpusztítók* (hang- és színjátékok, 1993), *Vérszerződés* (novellák, 2001), *Por és hamu* (versek, 2002).

Oláh Katalin (1974, Budapest) szobrász. 1997-től 1999-ig a pécsi egyetemen Rétfalvi Sándor, 2001-től a Magyar Képzőművészeti Egyetemen Kő Pál osztályába járt. Kőfaragást Colin Fostertől, majd Király Lőrinc kőfaragóművészttől tanult. 2004-ben végzett a Magyar Képzőművészeti Egyetemen. Munkái köztérien, közgyűjteményben, többek között Pécsen, Csöngén, Budapesten, Biatorbágyon, Aachenben, Zsámbékon láthatók.

Rónai-Balázs Zoltán (1970, Orosháza) költő. A békéscsabai Tessedik Sámuel Főiskolán végzett. 2003-ban nívódíjat kapott az Accordiatól, 2006-ban a Magyar Írószövetség – MAKTÁR „Személyes közügyek” pályázatán harmadik helyezést ért el. Versei a Szegedi Szépirás, Bárka, Új Forrás, Napút folyóiratokban jelentek meg, valamint az *Isten is meglekinti a költőket* című antológiában. Önálló kötete: *A Deorient Expressz* (2007).

Száraz Miklós György (1958, Budapest), az ELTE bölcsészkarán végzett, történész, könnyűbúvár régész szeretett volna lenni: nem lett az. 1991-től ír, József Attila-díjas (2003). Fontosabb kötetei: *Az Ezüst Macska* (regény, 1997, 1999 és 2005, olaszul 2005), *Lovak a ködben* (regény, 2001), *Cigányok – Európa indiánjai* (2007).

Torni József (1927, Dunaharaszti) költő, író, műfordító. 1977 és 1997 között a Kortárs munkatársa, 1992-től 1996-ig a Magyar Írószövetség elnöke. József Attila- (1975) és Babérkoszorú-díjas (2001). Legutóbbi kötetei: *Léda megerőszakolása* (esszék, 2006), *A Rossz virágai* (Baudelaire-fordítások és esszé, 2007).

Ughy Szabina (1985, Ajka) jelenleg a Pázmány Péter Katolikus Egyetem bölcsészkarának negyedéves hallgatója.

Urbán Péter (1979, Budapest) újságíró. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Doktori Iskolájának hallgatója, régi magyar irodalommal foglalkozik, a Magyar Nemzet munkatársa. Kötete: *Ki írta? Irodalmi művek névlexikona* (2004).

Vasadi Péter (1926, Budapest) költő, író. A *Magunk kenyérének* című antológiában indult 1972-ben. József Attila- (1991), Füst Milán- (1996), Kortárs- (2003) és Arany János-díjas. 2001-ben a Magyar

Költársaság Arany Erdemkeresztjében, 2005-ben Stephanus-díjban részesült. Legutóbbi verseskötete: *Séta tűzben, virágban* (2005).

Vasy Géza (1942, Budapest) irodalomtörténész, az ELTE modern magyar irodalomtörténeti tanszékének docenseként tanított. Az 1945 utáni magyar irodalommal foglalkozik, különös tekintettel

Illyés Gyula, Kormos István, Juhász Ferenc, Nagy László, Csoóri Sándor, valamint saját nemzedéktársai munkásságára. Budapesten él. József Attila- és Arany János-díjas. A Magyar Írószövetség elnöke. Legutóbbi kötete: *Tíz kortárs költő* (2007).

Vincze Ferenc (1979, Marosvásárhely) író, kritikus. 2005-ben végzett az ELTE magyar, német és összehasonlító irodalomtörténet szakán. 2005-től az ELTE doktori iskola hallgatója. 2005-től a

Napút folyóirat kritika rovatának vezetője és a Napkút kiadó szerkesztője. Budapesten él.

Szavazzon a hónap versére!

Honlapunk **VERSEK** rovatába minden hónap közepén fölkerül néhány vers név nélkül, melyekre Olvasóink szavazhatnak egy hónapon keresztül. A legtöbb szavazatot kapó verset megjelentetjük a Magyar Naplóban! A április lapszámhoz **2009. március 16-ig** lehet szavazni.

A januári versszavazás győztese 2315 szavazattal **Rónai-Balázs Zoltán** *Egy régi ház konyhája* című verse, amely lapszámunkban olvasható.

A Szerzőnek ezúton is gratulálunk!

www.magyarnaplo.hu

A Pannon Művészet Alapítvány, a Magyar Írószövetség Költői Szakosztálya és az Aquincumi Múzeum meghirdeti a

XII. AQUINCUMI KÖLTŐVERSENYT!

Klasszikus formában írt (alkaioszi, szapphoi, anakreoni, aszklepiadészi, hexameter, disztichon, leoninus, stb.) pályaművet várunk, egy pályázatban legfeljebb kettőt.

Egy-egy vers terjedelme ne legyen több 32 sornál.

A téma ebben az évben:
EGY NAP AZ OLÜMPOSZON

Beérkezési határidő:
2009. május 11.

A pályaműveket a Magyar Írószövetség címére várjuk:

1062 Budapest, Bajza u. 18.

A borítékon tüntessék fel:

XII. Aquincumi Költőverseny

Zárt borítékban kérjük mellékelni a nevet és a lakcímet.

A pályaműveket előzsűri bírálja el. A döntőbe jutott versekről az Írószövetség június 1-jétől ad tájékoztatást (06-1-322-8840).

Döntő és eredményhirdetés:

2009. június 20. 14.00 óra

Aquincumi Múzeum

Bp., III., Szentendrei út 139.

A műveket neves művészek szolálatják meg. Közreműködik a Trigonon Együttes.

I díj:

Arannyal ékesített babérkoszorú

II. díj:

Ezüsttel ékesített babérkoszorú

III. díj:

Bronzzal ékesített babérkoszorú

Közönségdíj cserépszavazással.

Különdíjak.

Epigrammaíró verseny a helyszínen megadott témában.

A Pannon Művészet Alapítvány,
a Magyar Írószövetség Költői Szakosztálya az Aquincumi Múzeum
és az Óbudai Társaskör meghirdeti az

I. AQUINCUMI DALNOKVERSENYT!

Az aquincumi orgonára és egy énekhangra írt, 2–5 perc terjedelmű kompozíciókat várunk, melyeknek szövegét az Aquincumi Költőverseny elmúlt tizenegy évének díjazott művei közül kell kiválasztani. A versek a Nagy Lajos Társaság 2008-as antológiájában találhatóak. Az orgonával, egyeztetett időpontban (Kurucz Katalin 06-1-454-0438, vagy 06-20-805-5516) az Aquincumi Múzeumban (Bp., III., Szentendrei út 139.) lehet megismerkedni. Az antológia, ugyanitt, 1000 Ft-os áron beszerezhető.

A pályaműveket az Óbudai Társaskör címére várjuk:

1036 Bp., III., Kiskorona u. 7.

A borítékon tüntessék fel:

I. Aquincumi Dalnokverseny.

Kérjük mellékeljék a nevet és az elérhetőségeket.

A pályaműveket előzsűri bírálja el.

A döntőbe jutott művekről az Óbudai Társaskör 2009. június 1-jétől ad tájékoztatást (06-1-250-0288).

Beérkezési határidő:

2009. május 11.

Döntő és eredményhirdetés:

2009. június 21. 14.00 óra

Aquincumi Múzeum

Bp., III., Szentendrei út 139.

A művek előadásáról a pályázók gondoskodnak. Próbaletőség előzetes egyeztetés szerint.

(Kurucz Katalin 06-1-454-0438 vagy 06-20-805-5516)

I díj:

Arannyal ékesített babérkoszorú

II. díj:

Ezüsttel ékesített babérkoszorú

III. díj:

Bronzzal ékesített babérkoszorú

Közönségdíj cserépszavazással.

Különdíjak.

Február 6-án az Írott Szó Alapítvány, a Pro Universitate Partium Alapítvány és a Partiumi Magyar Művelődési Céh által szervezett irodalmi esten **Mezey Katalin** és **Oláh János** Greve- és József Attila-díjas költők, valamint a Széphalom Könyvműhely és a Magyar Napló szerkesztősége mutatkozott be a nagyváradi Lorántffy Zsuzsanna Egyházi Központ múzeumtermében, a Nemzeti Civil Alapprogram által támogatott *Civil irodalmi találkozások a Kárpát-medencében* című program keretében. Az est házigazdája **Barabás Zoltán** költő, a Partiumi Magyar Művelődési Céh igazgatója volt.

Tizenharmadik alkalommal adták át a Balassi Bálint-émlékkardot február 14-én, szombaton a budapesti Gellért Szállóban. Az irodalmi díjat idén a magyar költők közül a vajdasági **Tari István**, műfordításiért pedig a mongol **Daváhügiyn Ganbold** vehette át.

A Magyar Írószövetség márciusi programjából

A rendezvények helyszíne az Írószövetség Klubja (1062 Budapest, Bajza utca 18.). Telefon: 06-1-322-8840

Március 4., szerda, 18 óra

Csikófogat – a fiatal alkotók estjének vendége Szálinger Balázs költő. A szerzőt Pécsi Györgyi mutatja be. Az estet Erős Kinga vezeti.

Kulturális hírek, események

Március 9., hétfő, 17 óra

A Fasori Evangélikus Gimnázium Arany János Irodalmi Körének vendége Ágh István költő. (Cím: Bp., VII., Városligeti fasor 17–21.)

Március 9., hétfő, 17 óra

Gyinzszlanova Szvetlana mansi költőné estje.

Március 16., hétfő, 17 óra

Kelemen Erzsébet *Happy Birthday!* (Magyar Napló Kiadó) című drámakötetének bemutatója.

Március 17., kedd, 18 óra

Csikófogat – az est vendége Bakos Kiss Károly kárpátaljai költő. A szerzőt Vári Fábán László mutatja be. Az estet Erős Kinga vezeti.

Március 20., péntek, 17 óra

Cseke Péter *A magyar szociográfia erdélyi műhelyei* című könyvének bemutatója. A szerzővel beszélget Bertha Zoltán. Közreműködik Cseke Péter színművész.

Március 24., kedd, 17 óra

Széki Patka László könyvének bemutatója.

Érd Városának kulturális híreiből

Március 4-én, szerdán 18 órakor

Kovács István *„Egy a lengyel a magyarul.” A szabadságharc ismeretlen lengyel hősei* című könyvének bemutatója lesz a Csuka Zoltán Városi Könyvtárban (Érd, Hivatalnok utca 14., tel.: 23/365-470).

Pest Megye Szimfonikus Zenekarának koncertsorozata Pest Megye Millenniumának

tiszteletére: Haydn versenyművek

Március 17., kedd, 12.45, Abony
Március 17., kedd, 15 óra, Cegléd
Március 18., szerda, 10 és 12 óra, Monor
Március 20., péntek, 10 óra, Szigethalom
Március 20., péntek, 15 óra, Tököl
Március 23., hétfő, 11 és 13 óra, Veresegyház
Március 23., hétfő, 15 óra, Dunakeszi
Március 24., kedd, 12 óra, Ráckeve

A Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága intézményeinek tárlatai

A Nagykőrösi Konzervgyár című kiállítás 2009. május 31-ig tekinthető meg az Arany János Múzeumban (Nagykőrös, Ceglédi út 19.).

A gesztus én vagyok – Lelkes A. Gergely festőművész kiállítása 2009. március 22-ig tekinthető meg a Tragor Ignác Múzeumban (Vác, Zrínyi u. 41/A).

Pályázati felhívás a Babits Mihály műfordítói ösztöndíj elnyerésére

Az Oktatási és Kulturális Minisztérium megbízásából a Magyar Könyv Alapítvány ösztöndíjas pályázatot hirdet fiatal műfordítók részére, akik szépirodalmi (próza, líra, színmű), kritikai, szociográfiai vagy bölcséleti műveket ültetnek át magyar nyelvre, s munkájuk időigénye hat hónaptól egy évig terjed. Az ösztöndíj célja, hogy kedvező feltételeket teremtsen a magas színvonalú műfordítói tevékenységhez. Pályázhatnak a magyar irodalom külföldi fordítói is. Ők igénybe vehetik a balatonfüredi Magyar Fordítóház kínálta lehetőségeket. (Az ott tartózkodás ideje szükségszerűen rövidebb az ösztöndíj időtartamánál.)

Pályázhatnak: **1969. január 1. után születettek**

Az ösztöndíj bruttó összege: 80 000 Ft/hó

Ösztöndíjkeret: 4 fő/év, amely a megpályázott időtartamnak megfelelően megosztható

A pályázati kérelemhez csatolni kell:

1. a pályázati adatlapot,
2. szakmai önéletrajzot,
3. publikációs jegyzéket,
4. részletes munkatervet (mely tartalmazza a tervezett fordítás pontos terjedelmét),
5. a szakma elismert képviselőjének ajánlását,
6. magyar vagy magyar nyelven publikáló könyvkiadóval vagy a külföldi könyvkiadóval kötött szerződést vagy szándéknyilatkozatot,
7. műfordítási szövegmutatványt az eredeti csatolásával max. 20 oldalnyi terjedelemben.

A pályázó az ösztöndíj időtartama alatt nem részesülhet más magyarországi ösztöndíjban.

Az ösztöndíjak odaítéléséről az oktatási és kulturális miniszter által felkért szakmai kuratórium dönt.

Az ösztöndíjasnak vállalnia kell, hogy az ösztöndíj lejártakor egy közzétételre is alkalmas beszámolóval (3–5000 n terjedelemben), valamint az elkészült mű kéziratával ad számot a támogatás idején végzett munkájáról. Bármilyen megjelenés esetén közli azt a tény is, hogy a munka idején ösztöndíjban részesült. Az ösztöndíj megvonható vagy részlegesen visszatartható, ha az ösztöndíjas vállalt kötelezettségének nem tesz eleget, beszámolóját a kuratórium nem fogadja el.

A pályázatokat a **Magyar Könyv Alapítványhoz** kell benyújtani személyesen munkaidőben vagy postai úton.

Cím: 1146 Budapest, Hermina út 57-59.

Feladás határideje (postabélyegző): 2009. március 16.

Az elbírálás határideje: a beadástól számított legfeljebb 40 munkanap. A pályázati kiírás és adatlap beszerezhető az Oktatási és Kulturális Minisztérium ügyfélszolgálati irodáján és letölthető a minisztérium honlapjáról (www.okm.gov.hu), valamint a Magyar Könyv Alapítvány honlapjáról (www.konyvalapitvany.hu).

Budapest, 2009. január

Magyar Könyv Alapítvány